MINISTERSTWO RODZINY, PRACY I POLITYKI SPOŁECZNEJ

Asystentura rodziny

Rekomendacje metodyczne i organizacyjne

Izabela Krasiejko

WARSZAWA 2016

MINISTERSTWO RODZINY, PRACY I POLITYKI SPOŁECZNEJ

Asystentura rodziny

Rekomendacje metodyczne i organizacyjne

Izabela Krasiejko

Warszawa 2016

Recenzja naukowa:

dr hab. Marta Czechowska-Bieluga
Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej
w Lublinie

Uwagi merytoryczne:

Katarzyna Napiórkowska
Anna Kuszczuk
Departament Polityki Rodzinnej
Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

Agnieszka Macyk
Zarząd Ogólnopolskiego Stowarzyszenia Asystentów Rodziny

Wydawnictwo Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
Warszawa 2016

ISBN 978-83-64309-34-2

Publikacja udostępniona bezpłatnie

Łamanie i druk: ZWP MRPiPS. Zam. 370/2016.

Spis treści

Wstęp.
Między standaryzacją a refleksyjnością w metodycznym działaniu asystenta rodziny 5
1. Definicje asystentury rodziny 9
2. Cele i zadania asystenta rodziny 23
3. Działania – analiza w kontekście specyfiki roli zawodowej 26
4. Kwalifikacja rodzin do asystentury 33
5. Kompetencje asystenta rodziny 37
6. Wybrane modele metodycznego działania asystenta rodziny 43
7. Etapy pracy asystenta z rodziną 47
8. Organizacja pracy 77
9. Współpraca asystenta rodziny z innymi podmiotami 80
Podsumowanie 82
Dodatek. Narzędzia asystenta rodziny 83
Spis literatury dotyczącej asystentury rodziny 103
Nota o autorce 108
Z recenzji 108

Wstęp.
Między standaryzacją a refleksyjnością w metodycznym działaniu asystenta rodziny

Asystent rodziny jest nowym i kolejnym zawodem powołanym do pracy z rodziną w obszarze wsparcia rodziny. Jesteśmy świadkami tworzenia się kultury praktyki pracy asystenta z rodziną, czyli zespołu działań unikalnych dla danej grupy zawodowej i wyodrębnionych w odniesieniu do czynności innej grupy, stanowiących jej charakterystykę i tożsamość. Głównym zadaniem asystenta jest wspieranie rodziców w prawidłowym wypełnianiu przez nich funkcji opiekuńczo-wychowawczej oraz kształtowanie umiejętności członków rodziny w zakresie znajdowania rozwiązań trudności życiowych. Z tymi rodzinami zazwyczaj pracowały już w obrębie tych problemów inne służby społeczne (pracownik socjalny, pedagog szkolny, terapeuta rodzinny, kurator, policjant dzielnicowy, pracownicy placówek opiekuńczo-wychowawczych i in.). Oznacza to, że asystent powinien pracować inaczej niż te profesje.

Odkąd więc asystentura rodziny została wprowadzona do polskiego systemu wsparcia rodziny prowadzone są debaty, czym ona w zasadzie powinna być, jaka jest rola i zakres zadań asystenta rodziny. Zadawane są pytania: Jak inaczej niż do tej pory funkcjonujące służby społeczne ma pracować asystent rodziny, aby być właśnie tą osobą, która uruchomi zmiany w życiu klientów? Jaka jest specyfika pracy asystenta? Co stanowi o tożsamości zawodowej osób wykonujących ten zawód?

Kultura działania asystenta rodziny tworzona jest w Polsce od lat 90-tych XX roku, kiedy stowarzyszenia i ośrodki pomocy społecznej zaczęły realizować pierwsze projekty pogłębionej pracy socjalno-wychowawczej z elementami terapii w środowisku zamieszkania rodziny i wykonującego tę pracę pracownika zaczęto nazywać asystentem rodziny. Na początku określono[1], że asystent ma pracować w środowisku przebywania rodziny, udzielać zindywidualizowanego wsparcia jej członkom, wyjść ze schematu urzędniczego na rzecz towarzyszącego i partnerskiego. Wskazywano[2] na słabości pracy socjalnej z rodziną takie jak arbitralność, interwencjonizm, klientelizm, dystrybucję jedynie środków materialnych, ograniczony dostęp do poradnictwa i placówek opieki nad dziećmi i wsparcia rodziny, ubogą infrastrukturę kulturalno-rekreacyjną.

---

[1] Por. *Założenia do projektu ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z dnia 30 czerwca 2009 roku* www.mpips.gov.pl [dostęp dnia 12.04.2016]; M. Liciński, *Asysta rodzinna*. Projekt realizowany od czerwca 2005 do marca 2008 roku w ramach PIW EQUAL, www.przeciw-ubostwu.brpo.gov.pl/pliki/1226049987.pdf [dostęp dnia 31.08.2011].

[2] M.in. D. Trawkowska, *Praca socjalna z rodziną w pomocy społecznej – skuteczny czy pozorny instrument przeciwdziałania wykluczeniu rodzin korzystających z pomocy społecznej,* [w:] K. Wódz, S. Pawlas-Czyż (red.) *Praca socjalna wobec nowych obszarów wykluczenia społecznego*, Wyd. Akapit, Toruń 2008; s. 95–108; J. Krzyszkowski, *Między państwem opiekuńczym a opiekuńczym społeczeństwem. Determinanty funkcjonowania środowiskowej pomocy na poziomie lokalnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 2005; J. Wszołek, *Zmiany w opiece nad dzieckiem i rodziną w latach 1989–2009*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze" nr 1/2010, s. 3–11; J. Hrynkiewicz, *Odrzuceni. Analiza procesu umieszczania dzieci w placówkach opieki*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2006; A. Kwak, *Z opieki zastępczej w dorosłe życie. Założenia a rzeczywistość*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa, 2006; M. Racław-Makowska (red.), *Pomoc dziecku i rodzinie w środowisku lokalnym. Debata o nowym systemie,* Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2005.

Od 2007 roku rozpoczęto pracę nad założeniami ustawy[3], która normowałaby rodzinną politykę społeczną w zakresie wsparcia rodziny i opieki zastępczej. Nowe rozwiązania kładą szczególny nacisk na działania profilaktyczne w środowisku zamieszkania, pomagające rodzinie w prawidłowym funkcjonowaniu i wychowaniu dzieci. Profilaktyka rozumiana jest tu jako eliminowanie zagrożeń odebrania dziecka z rodziny biologicznej i umieszczenia w rodzinnej lub instytucjonalnej pieczy zastępczej. Przeciwdziałanie niekorzystnym sytuacjom prowadzącym do dezorganizacji rodzin ma dokonywać się przez wczesne reagowanie i zapobieganie pogłębianiu się sytuacji kryzysowych. W 2012 roku weszła w życie ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej[4], na mocy której rozpoczęto w dość żywiołowy sposób zatrudniać coraz większą rzeszę asystentów rodziny. W tym czasie zaczęły odbywać się konferencje pracowników pomocy społecznej[5], na których prezentowano i porównywano rozwiązania, dotyczące pracy asystenta rodziny, będące owocem doświadczeń różnych placówek. Tworzono rekomendacje, mające wpłynąć na zmiany w przepisach prawnych dotyczących nowego zawodu. Powstały definicje asystentury rodziny[6]. Wiele instytucji publicznych i prywatnych firm szkoleniowych rozpoczęło kształcenie kadr. Do tej pory w miejscach pracy, na szkoleniach, zlotach i konferencjach realizatorzy asysty rodzinnej dyskutują o kształcie asystentury rodziny w Polsce oraz podejmują działania udoskonalania metodyki i organizacji swojej pracy, mierząc się przy tym z różnymi trudnościami i dylematami. Pojawiają się pierwsze wyniki badań dotyczące asystentury rodziny oraz jej efektywności[7].

Z przeprowadzonych badań wynika[8] m.in., że obecnie występuje kontinuum rozumienia roli i zadań oraz sposobów wykonywania pracy asystenta rodziny: od wchodzenia w bliską relację osobową i wypełnienie przez asystentów funkcji rodziny za rodziców poprzez towarzyszenie członkom rodziny w rozwoju ich umiejętności rodzicielskich i życiowych po dyrektywne narzucanie zadań i rozliczanie z nich oraz kontrolowanie. Od wyręczania poprzez wspieranie do wymuszania. Rozumienie swojej roli przez asystentów rodziny czasami wynikają z ich osobistych przekonań i przygotowania do zawodu, czasami zaś z tego, jakie rozumienie tej roli tworzył dany zakład pracy, którym najczęściej jest ośrodek pomocy społecznej. W niektórych instytucjach realizacja asystentury odbiega więc od przyjętych na początku założeń, dotyczących pracy asystenta. Przyczyną tego jest niewystarczająca wiedza oraz różne oczekiwania, co do zakresu działań i istoty metodycznego działania asystentów rodziny ich partnerów w systemie pomocy rodzinie (rodzin, innych służb społecznych, kadry

---

3 *Założenia do projektu ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z dnia 30 czerwca 2009 roku* www.mpips.gov.pl [dostęp dnia 12.04.2016].

4 *Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*; Dz.U. 2016, poz. 575.

5 M.in. Ogólnopolskie Konferencje Pracowników Socjalnych w Częstochowie, Ogólnopolskie Zloty Asystentów Rodziny – w Gdyni, Częstochowie, Białymstoku i Warszawie.

6 Por. I. Krasiejko, *Zawód asystenta rodziny w procesie profesjonalizacji*, Wyd. Edukacyjne Akapit, Toruń 2013.

7 Por. I. Krasiejko, A. Imielińska, *Efektywność asystentury rodziny na przykładzie badań realizowanych w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Częstochowie* [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny. Analiza efektywności specjalizacji pracy socjalnej w kontekście projektu systemowego MOPS w Gdyni „Rodzina bliżej siebie"*, Wyd. MOPS w Gdyni, Gdynia 2011; A. Miller, *Analiza sytuacji beneficjentów ostatecznych projektu „Rodzina bliżej siebie" po zakończeniu udziału w projekcie,* [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny. Analiza efektywności specjalizacji pracy socjalnej w kontekście projektu systemowego MOPS w Gdyni „Rodzina bliżej siebie"*, Wyd. MOPS w Gdyni, Gdynia 2011.

8 I. Krasiejko, T. Świtek, *Między wsparciem a kontrolą – różne rozumienie roli asystentów rodziny,* [w:] T. Biernat, J.A. Malinowski, K.M., Wasilewska-Ostrowska, *Rodzina w pracy socjalnej – aktualne wyzwania i rozwiązania*, Wyd. Edukacyjne Akapit, Toruń 2015, s. 275–296; I. Krasiejko *Asystent rodziny – towarzysz czy interwent?* „Praca Socjalna" nr 2/2016.

kierowniczej), przygotowanie zawodowe, cechy osobowe oraz warunki pracy asystentów rodziny, jak również poziom i sprzężenie problemów w rodzinach.

Wyniki tych badań były motywacją do napisania niniejszego opracowania, które będzie zawierać, oparte na wiedzy teoretycznej i dobrych praktykach rekomendacje dotyczące rozumienia roli, zadań oraz metodyki i organizacji pracy asystenta rodziny. Przy czym należy pamiętać, że nie chodzi tu o ustalenie ścisłych standardów, mających uczynić pracę asystentów rutynową i schematyczną a o pokazanie pewnych możliwości działania, dających większą skuteczność i pozwolić na zastosowanie preferowanego obecnie modelu aktywizującego w pracy z klientami. Asystent rodziny, stykając się z różnego rodzaju sytuacjami problematycznymi, których rozstrzygnięcie często nie jest możliwe w sposób definitywny oraz działając zarówno w obrębie świata formalnej instytucji, jak i życia codziennego klientów, powinien bowiem być refleksyjnym praktykiem, umiejącym poddać swoje działanie namysłowi przed, w czasie i po wykonanych czynnościach, tak, aby adekwatnie reagować na indywidualne i dynamiczne okoliczności pojawiające się w życiu osób wspieranych. Poza tym, zdaniem długoletnich realizatorów usługi, praca asystenta rodziny nie powinna być precyzyjnie wystandaryzowana, gdyż niedookreślenie niektórych punktów daje szansę na wymyślenie lub kontynuowanie twórczych rozwiązań na poziomie lokalnym.

Monografia składa się z dziewięciu rozdziałów. W pierwszym przeprowadzono analizę dostępnych opracowań[9], dotyczących metody towarzyszenia oraz zdefiniowano pojęcie asystentury rodziny. W kolejnych dwóch rozdziałach przedstawiono cele, zadania asystenta rodziny oraz działania wynikające z jego unikalnej roli w systemie wsparcia rodziny.

W rozdziale czwartym opisano procedurę kwalifikowania rodzin do asystentury. Wskazano dobrą praktykę, dotyczącą zespołowego podejmowania decyzji na podstawie narzędzia do oceny progu zagrożenia rozwoju dziecka, czy asystentura będzie odpowiednią formą wsparcia dla danej rodziny. Rozdział piąty poświęcono kompetencjom asystenta rodziny, wymaganym w ustawie z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej[10].

W rozdziale szóstym syntetycznie scharakteryzowano wybrane modele pracy socjalno--wychowawczej z elementami terapii asystenta z rodziną i podano źródła, gdzie są szczegółowo zaprezentowane podstawy teoretyczne i przykłady z praktyki w ramach tych koncepcji.

W rozdziale siódmym szczegółowo scharakteryzowano etapy metodycznego działania asystenta z rodziną, rekomendując użyteczne w praktyce sposoby postępowania. W kolejnym rozdziale opisano organizację pracy asystenta rodziny, a w szczególności podstawy prawne zadaniowego czasu pracy.

Ostatni rozdział poświęcony został ogólnym zasadom współpracy asystenta rodziny z przedstawicielami innych służb społecznych. Tematyka ta będzie kontynuowana w kolejnej publikacji.

---

[9] Źródła umieszczono w przypisach i załączonym na końcu spisie bibliograficznym pozycji podejmujących problematykę asystentury rodziny.

[10] *Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*; tekst jednolity Dz.U. 2016, poz. 575.

Pracę zamyka dodatek z przykładami narzędzi asystenta rodziny oraz spis literatury. Znakiem

oznaczono opisy rozwiązań modelowych w zakresie metodyki pracy asystenta z rodziną lub prezentacje dobrych praktyk. Wynikają one z analiz teoretycznych i doświadczeń praktycznych.

Częstochowa-Warszawa, lipiec 2016 *Izabela Krasiejko*

1. Definicje asystentury rodziny

Asystowanie

Termin „asystent" został wprowadzony od słowa „asysta", które jest określeniem na osobę towarzyszącą komuś, współobecną, pomagającą, będącą w pogotowiu. Asystentura to kompleksowe działanie polegające na towarzyszeniu z zachowaniem profesjonalnych relacji[11].

Towarzyszenie to opiera się na indywidualnym podejściu do sytuacji osoby wspieranej w czasie, jakiego ona potrzebuje, aby dokonać zmian w swoim życiu, na nowo odzyskać wiarę we własne siły i włączyć się aktywnie w życie społeczne[12]. Istotą towarzyszenia, które jest odmienne od innych metod w poradnictwie rodzinnym czy zawodowym, jest zapewnienie indywidualności przez poszukiwanie rozwiązań dostosowanych do potrzeb konkretnej osoby oraz uczestniczenie w ich wdrażaniu w środowisku życia klienta. Podstawą tej metody jest współdziałanie, tzw. „wspólne wędrowanie" asystenta i osoby wspieranej, oparte na wymianie myśli i budowaniu wzajemnego zaufania[13].

Zaufanie to przekonanie, że można na kimś polegać, budowane poprzez okazywanie zainteresowania, inwestowanie w zrozumienie, mówienie prawdy, im trudniejszej, tym z większą życzliwością i troską. Osoba czy rodzina mierząca się problemami, czasem zraniona i żyjąca na marginesie życia społecznego nie jest w stanie przyjąć pomocy bez nawiązania relacji, w której poczuje się bezpiecznie. Każda osoba, która będzie próbowała się do niej zbliżyć lub ingerować w jej życie, nie budując zaufania będzie postrzegana jako kolejne zagrożenie i traktowana wrogo i nieufnie[14]. Praca metodą asystowania ma za zadanie dać wsparcie psychiczne, oparcie osobowe. Ma nieść przekonanie, że w kryzysie, w jakim znalazła się ta osoba, nie pozostaje sama, ale jest ktoś kto pomoże poszukać zasobów w nim samym i otoczeniu niezbędnych do pokonania trudności, zademonstruje jak przechodzić przez zawiły labirynt różnego rodzaju procedur, instytucji czy nowych sposobów reagowania na codzienne sytuacje, pomoże odbudować więzi społeczne oraz pokaże jak korzystać z dóbr kultury[15]. Spotkanie z drugim człowiekiem – asystentem, daje możliwość podzielenia się swoimi doświadczeniami życiowymi, wyrażenia swoich problemów, niepokojów, sprawdzenia realności pomysłów na zmiany we własnym życiu.

Współpraca to działanie osób, których łączy wspólny cel, choć każda z nich może mieć inne kompetencje i zadania. Człowiek zaproszony do współpracy (zamiast do wykonywania

---

[11] A. Dunajska, D. Dunajska, B. Klein, *Asystentura w pomocy społecznej,* Wyd. Verlag Dashofer, Warszawa 2011, s. 37–38.

[12] M. Jacków, *Budowanie skutecznej relacji pomagania w oparciu o metodę towarzyszenia*, [w:] A. Wiktorska-Święcka (red.), *Wyprowadzić na prostą. Innowacyjne metody aktywizacji społecznej i zawodowej na przykładzie wdrażania modelu lokalnej sieci wsparcia osób bezdomnych i zagrożonych bezdomnością,* Oficyna Wyd. ATUT, Wrocław 2008, s. 227.

[13] S. Słowik, *Duchowy wymiar metody towarzyszenia (etyczno-moralne aspekty pracy z beneficjentem)*, [w:] A. Wiktorska-Święcka (red.), *Wyprowadzić na prostą. Innowacyjne metody aktywizacji społecznej i zawodowej na przykładzie wdrażania modelu lokalnej sieci wsparcia osób bezdomnych i zagrożonych bezdomnością,* Oficyna Wyd. ATUT, Wrocław 2008, s. 170.

[14] A. Karasowska, A. Szulirz, *Ocalić więzi. Praca socjoterapeutyczna z rodziną zagrożoną*, Fundacja Etoh i Wyd. Edukacyjne Remedium, Warszawa 2015, s. 152–160.

[15] S. Słowik, *Duchowy wymiar metody towarzyszenia (etyczno-moralne aspekty pracy z beneficjentem)*, dz. cyt., s. 171–172.

poleceń specjalistów, których sensu nie rozumie) rokuje, że przy odpowiednim wsparciu zacznie dążyć do konstruktywnych zmian[16].

Jak zostało pokazane asystowanie to strategia pomocy skoncentrowana na osobie wspieranej, gdzie tempo procesu doradczego dostosowane jest do możliwości aktywowania mechanizmów radzenia sobie i wykorzystywania zasobów poznawczych jednostki. To także pomoc o charakterze wartościującym poprzez zapewnienie drugiej osobie poczucia akceptacji i bezpieczeństwa, przywrócenie wiary we własne możliwości, udzielenie informacji zwrotnych. Ma charakter podmiotowy poprzez nastawienie na indywidualne potrzeby i oczekiwania podopiecznego[17].

Tak o asystowaniu pisze M. Liciński[18], jeden z pierwszych realizatorów asysty rodzinnej jeszcze w latach 90-ch na warszawskim Powiślu:

Pomagam komuś i w czymś. Pomagam komuś tylko wtedy, gdy robię to, co on chce. Nie jestem gotów pomagać we wszystkim. Tylko w tym, co uważam za autentyczne, za realne, za skuteczne oraz co nie narusza moich fundamentalnych wartości. Pomagam w czymś tylko wtedy, gdy wspieram coś, co ktoś już robi. Choćby nieudolnie. Jeżeli robię to, co ktoś chce, ale sam tego nie robi, to mu nie pomagam. To go wyręczam, czyli demoralizuję. Moja pomoc to podążanie za kimś i selektywne wspieranie jego dążeń. Do tego, co wydaje mi się szczere i konstruktywne dokładam swoje zaangażowanie i umiejętności. To, co wydaje mi się nieszczere i destrukcyjne pomijam. Mogę to ocenić o tyle o ile potrafię zrozumieć tego, komu pomagam od jego strony, o ile potrafię spojrzeć na świat jego oczami. A to jest najtrudniejsze i nie zawsze się udaje. Kiedy selektywnie wspieram czyjeś działania starając się zrozumieć jego perspektywę wtedy nie naruszam jego suwerenności. To on sam decyduje o swoim życiu a ja mu tylko służę w sprawach, z którymi sobie sam nie radzi. Kiedy ten, komu pomagam czuje, że go dobrze rozumiem i jestem po jego stronie, z reguły chętnie korzysta z mojej pomocy. Jeżeli nie, stawia tylko opór i zwykle nic z tej pomocy nie wychodzi. Pomagając staram się nie tylko podążać za kimś, ale też pomagać najmniej ile trzeba, aby tylko sobie poradził. Tylko wtedy unikam wyręczania, a więc osłabiania go i ułatwiam mu odbudowę wiary w siebie. Może czasem trzeba ograniczać czyjąś suwerenność (np. w obronie kogoś innego), ale to chyba wtedy nie jest pomoc.

Asystent ma nie wyręczać, a jedynie aktywizować i motywować osobę lub rodzinę do działania, w celu przezwyciężenia trudnej sytuacji, w jakiej się znalazła. Poszukiwać jej zasoby, dawno niewykorzystywane kompetencje. Modelować lub trenować umiejętności, których beneficjent nie posiada, towarzyszyć w ich wykonywaniu do momentu osiągnięcia biegłości.

---

16 A. Karasowska, A. Szulirz, *Ocalić więzi. Praca socjoterapeutyczna z rodziną zagrożoną*, dz. cyt., s. 152–160.

17 J. Kot, *Kompleksowy system wsparcia na podłożu metody towarzyszenia*, [w:] A. Wiktorska-Święcka (red.), *Wyprowadzić na prostą. Innowacyjne metody aktywizacji społecznej i zawodowej na przykładzie wdrażania modelu lokalnej sieci wsparcia osób bezdomnych i zagrożonych bezdomnością,* Oficyna Wyd. ATUT, Wrocław 2008, s. 153.

18 M. Liciński, *Asysta rodzinna*, tekst w aneksie do książki I. Krasiejko, *Zawód asystenta rodziny w procesie profesjonalizacji*, Wyd. Edukacyjne Akapit, Toruń 2013.

Asystentura rodziny

Asystentura rodziny rozumiana była już przed wprowadzeniem ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej jako *indywidualna pomoc służąca przede wszystkim w rozwiązaniu konkretnych problemów podopiecznego, wzbudzeniu w nim wiary w swoje możliwości oraz motywowaniu do podejmowania działań do tej pory uznawanych przez niego za niemożliwe. Asystent ma za zadanie pomóc zmienić stosunek osób zmarginalizowanych* [lub rodzin jeszcze wydolnych wychowawczo a będących w kryzysie] *do własnej sprawczości, zwiększyć ich poczucie wpływu na swoje życie, polepszyć samoocenę. Główną metodą asystenta jest podążanie za podopiecznym i selektywne wspieranie jego realnych dążeń*[19].

Asystent rodziny nie jest opiekunem, lecz nosicielem zmiany. Przez pewien czas towarzyszy i wspiera rodzinę z dziećmi, aby w przyszłości samodzielnie potrafiła pokonywać trudności życiowe, zwłaszcza dotyczące opieki i wychowania potomstwa oraz stwarzała im optymalne warunki do prawidłowego rozwoju[20].

Między wsparciem a pomocą – obszar pracy asystenta rodziny

Wsparcie w pedagogice społecznej (S. Kawula[21], M. Winiarski[22], G. Gajewska[23]) i psychologii (H. Sęk[24]) jest swoistą relacją międzyosobową charakteryzującą się wzajemnością i wymianą świadczeń, swoistym towarzyszeniem podmiotów relacji, którymi mogą być osoby, rodziny, grupy społeczne a nawet społeczności w sytuacjach trudnych, stresogennych, krytycznych. Głównym celem działalności wspierającej jest rozwiązanie problemów, opanowanie kryzysów, podniesienie warunków życia, a przede wszystkim wzmocnienie psychospołeczne jednostronne lub wzajemne podmiotów, poprzez m.in. przekazywanie informacji (wsparcie informacyjne), uczuć (wsparcie emocjonalne), uznania (wsparcie wartościujące), środków działania i usług (wsparcie instrumentalne), rzeczy (wsparcie materialne), wartości (wsparcie duchowe) a także utrzymywanie więzi społecznych i wspólne działanie.

Według T. Biernata i J. Przepreskiego[25] wsparcie społeczne *to rodzaj towarzyszenia, asystowania ludziom w sytuacjach życiowych, zarówno normalnych, typowych, jak i zawierających jakiś problem, trudność, które dodaje sił poprzez określone działania, jak i sam fakt jego istnienia (dostępności).* (…) *W wyniku wsparcia strona wspierana podnosi swoje zdolności adaptacyjne na skutek uzyskania lepszej orientacji w swoim położeniu, zmiany zachowania na bardziej efektywne oraz obniżenia napięcia emocjonalnego*. (…) *Warto*

---

19 M. Liciński, *Asysta rodzinna*. Projekt realizowany od czerwca 2005 do marca 2008 roku w ramach PIW EQUAL, http://www.przeciw-ubostwu.brpo.gov.pl/pliki/1226049987.pdf [dostęp dnia 31.08.2011].

20 I. Krasiejko, *Zawód asystenta rodziny w procesie profesjonalizacji*, Wyd. Edukacyjne Akapit, Toruń 2013.

21 M.in. S. Kawula, *Wsparcie społeczne-kluczowy wymiar pedagogiki społecznej*, „Problemy opiekuńczo-wychowawcze" nr 1/1996; S. Kawula, *Pedagogika społeczna dzisiaj i jutro*, Wyd. Edukacyjne Akapit, Toruń 2012.

22 M. Winiarski, *Wsparcie społeczne*, [w:] T. Pilch (red.) Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, T. VII, Wyd. Akademickie Żak, Warszawa 2004.

23 G. Gajewska, *Wsparcie dziecka w rozwoju. Konteksty opieki i edukacji*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2009.

24 M.in. H. Sęk, *Wsparcie społeczne – co robić, aby stało się pojęciem naukowym?* „Przegląd Psychologiczny" nr 3/1986.

25 T. Biernat, J. Przeperski, *Zintegrowane wsparcie rodziny w środowisku lokalnym: Centrum dla Rodzin*, Wyd. Edukacyjne Akapit, Toruń 2015, s. 14–15.

zauważyć, że wsparcie może mieć funkcję profilaktyczną, eliminuje zagrożenia na wczesnym etapie i zapobiega pogłębieniu się niekorzystnych stanów.

Cechą charakterystyczną wsparcia jest jego osadzenie w sieci społecznej, np. rodzinnej, przyjacielskiej, koleżeńskiej, sąsiedzkiej, zawodowej, a więc w sieciach zakorzenionych przeważnie w naturalnych środowiskach życia i aktywności osoby lub rodziny. Stąd też relacje wsparcia są często przesycone naturalnością i spontanicznością.

Wsparcie społeczne zorientowane na rodzinę może mieć dwojaki charakter:

1. Wewnętrzny – wsparcie rodzinne występuje w samej rodzinie lub kręgu rodzinnym (rodzina pochodzenia lub dorosłe dzieci odrębnie funkcjonujące).
2. Zewnętrzny – wsparcie międzyrodzinne w przestrzeni sąsiedzkiej i lokalnej oraz wsparcie rodziny przez podmioty funkcjonujące w przestrzeni lokalnej i ponadlokalnej[26].

Według M. Winiarskiego[27] wsparcie zewnętrzne rodzinie mogą udzielać inne rodziny doświadczone w zakresie radzenia sobie z określonym problemem, wspólnoty sąsiedzkie, religijne, charytatywne, zawodowe, stowarzyszenia, grupy wolontariuszy. Natomiast zdaniem T. Biernata i J. Przeperskiego[28], również instytucje. Warunkiem jest tu udzielanie szerokiego wachlarza wsparcia tj. nie tylko udostępnienie zasobów rzeczowych, ale różnego rodzajów usług (doradztwo, realizacja jakiejś sprawy, edukacja), przekazywanie informacji, współodczuwanie, wydobywanie i wzmacnianie cech pozytywnych, dowartościowywanie, inicjowanie i odbudowywanie więzi społecznych, wskazywanie możliwości włączenia w grupy społeczne, nawiązywanie i rozwijanie współdziałania i różnych form dialogu.

Wspieranie rodziny przeżywającej trudności to zespół działań mających na celu przywrócenie rodzinie samodzielności w oparciu o jej wewnętrzne i zewnętrzne zasoby.

Pomoc społeczna, również umożliwia przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych tym, którzy nie są w stanie sami ich pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości, wspiera ich w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka, jej zadaniem także jest zapobieganie trudnym sytuacjom życiowym przez podejmowanie działań zmierzających do usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem[29], ale według M. Winiarskiego[30] jest osadzona w sformalizowanej przestrzeni relacji instytucja – jednostka, rodzina i obwarowana procedurami postępowania, często przesiąkniętymi rygorem urzędniczym.

Wsparcie i pomoc łączy cel, częściowo formy i metody działania, efekty finalne w odniesieniu do osób, rodzin i grup społecznych. Różni je jednak zasięg działania, podmioty

---

[26] M. Winiarski, *Dylemat relacji pojęć „wsparcie" i „pomoc" w przestrzeni działań prorodzinnych – wewnętrznych i zewnętrznych,* [w:] E. Kantowicz, M. Ciczkowska-Giedziun, L. Willan-Horla (red.), Wielowymiarowość wsparcia współczesnej rodziny polskiej. Tom 1, Wyd. UW-M, Olsztyn 2015.

[27] Tamże

[28] T. Biernat, J. Przeperski, *Zintegrowane wsparcie rodziny w środowisku lokalnym: Centrum dla Rodzin*, dz. cyt.

[29] Por. *Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej*, z późn. zm.

[30] M. Winiarski, *Dylemat relacji pojęć „wsparcie" i „pomoc" w przestrzeni działań prorodzinnych – wewnętrznych i zewnętrznych,* dz. cyt.

działające, stopień profesjonalizacji, dostępności, sformalizowania, dobrowolności oraz wymiar emocjonalny i kontekst środowiskowy.

Dokonując analizy zakresów pojęciowych wsparcia i pomocy M. Winiarski[31] doszedł do wniosku, iż istnieje obszar współwystępowania pomocy i wsparcia społecznego. Obrazuje to poniższy schemat.

Schemat nr 1: Obszar współwystępowania wsparcia społecznego i pomocy społecznej.

W obrębie tej części wspólnej powinien działać asystent rodziny. Jego działania przebiegają zarówno w zakresie wsparcia społecznego, jak i pomocy społecznej. Mogą być również pomostem pomiędzy wsparciem społecznym w lokalnym lub ponadlokalnym środowisku a pomocą instytucjonalną. Asystent winien dążyć do uruchomienia i wykorzystania sił tkwiących w osobie, rodzinie, w makro, mezo i mikro systemie. Wspomagać rodzinę w uruchomieniu mechanizmów adaptacyjnych. W zależności od potrzeb, zasobów i ograniczeń członków rodziny, złożoności sytuacji, w której się znalazła koncentrować się na stworzeniu sieci społecznej w środowisku zamieszkania rodziny, a w trudniejszych sytuacjach uruchomić działania stricte pomocowe. Jego działania mogą więc zacząć się od zainicjowania wsparcia w rodzinie i najbliższym środowisku a skończyć się pomocą instytucjonalną (strzałka w prawo), np. w przypadku rozpoznania ryzyka zaniedbania dzieci z powodu młodego wieku matki oprócz wsparcia bliższej i dalszej rodziny np. męża, babci asystent zaproponuje matce udział w warsztatach umiejętności wychowawczych i przeprowadzi pedagogizację w miejscu zamieszkania rodziny.

[31] Tamże.

Może być też odwrotnie. Asystent z rodziną, która do tej pory korzystała tylko z pomocy instytucji, zacznie szukać zasobów tkwiących w niej samej, w rodzinie poszerzonej i grupie samopomocowej, budować sieć społeczną (strzałka w lewo), np. asystent rodziny zaproponuje samotnej matce nastolatka z Zespołem Downa udział w grupie wsparcia dla rodzin mierzących się z usamodzielnieniem swojego dziecka z niepełnosprawnością prowadzone przez miejscową fundację. Młody człowiek zacznie tam również uczęszczać na zajęcia teatralne i klub koleżeński dla młodzieży z Zespołem Downa, gdzie ma szanse odkryć swoje talenty, zdobyć uznanie i nawiązać przyjaźnie. Asystent pracując z matką, dzięki rozrysowaniu ekogramu znajdzie jeszcze inne źródła wsparcia w jej najbliższym środowisku (krewni i znajomi)[32].

Asystent rodziny jako pracownik instytucji lub stowarzyszenia, lecz pracujący w miejscu przebywania rodziny, opierając swe metodyczne działanie na relacji i metodach niedyrektywnych udziela, w zależności od indywidualnej sytuacji osób, zarówno całego wachlarza opisanego powyżej wsparcia, jak i podejmuje różnorakie działania pomocowe.

Podstawowym zadaniem asystenta rodziny jest bowiem wspieranie rodziców w prawidłowym wypełnianiu przez nich funkcji opiekuńczo-wychowawczej[33]. Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej zobowiązuje asystenta do udzielania rodzicom indywidualnych konsultacji wychowawczych oraz motywowania ich do brania udziału w zajęciach grupowych dla rodziców, w celu kształtowania prawidłowych wzorców rodzicielskich oraz rozwinięcia umiejętności psychospołecznych. Asystent rodziny ma być bliżej rodziny i jej problemów, wspierając ją w rytmie życia codziennego, dzięki elastyczności swojego czasu pracy. Do innych zadań należą między innymi: pomoc rodzinie w rozwiązywaniu problemów socjalnych, psychologicznych, wychowawczych, w aktywizacji społecznej i zawodowej oraz motywowanie rodziców i dzieci do skorzystania z innych form pomocy i integracji[34].

Asystent rodziny realizuje wsparcie i pedagogizację z elementami terapii i pracy socjalnej w środowisku zamieszkania rodziny i w miejscu przez nią wskazanym. Motywuje i dopinguje członków rodziny do podejmowania działań mających na celu poprawę ich sytuacji. Monitoruje również postępy rodziny w realizacji wspólnie opracowanego planu pracy.

Asystent rodziny stara się poprzez działania diagnostyczne, profilaktyczne i kompensacyjne zmobilizować zasoby jednostki, instytucji i środowiska, aby człowiek bezradny wobec problemów stał się wobec tych i innych pojawiających się w jego życiu

[32] Szerzej, I. Krasiejko, *Między wsparciem a pomocą*, „Doradca w Pomocy Społecznej", czerwiec 2016.
[33] Art. 11.1 i art. 15.6 *Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*; Dz.U. 2016, poz. 575.
[34] Art. 15 *Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, dz. cyt.

trudności zaradny. Asystent rodziny, jako przedstawiciel systemu wsparcia rodziny powinien starać się wzbogacać proces wsparcia i pomocy wartościami wychowania, jak i z drugiej strony musi realizować cele wychowania zaspokajając określone potrzeby oraz pomagając w rozwiązaniu sytuacji trudnych lub konfliktowych[35].

Stricte pracą socjalną, czyli m.in. wnioskowaniem o świadczenia pieniężne i usługi z zakresu pomocy społecznej, wsparciem rzeczowym, informowaniem o kryteriach przydzielania różnych form pomocy społecznej i wymaganej dokumentacji, zasadach działania instytucji wsparcia rodziny, wskazywaniem możliwości skorzystania z różnych form pomocy i samopomocy nadal zajmuje się pracownik socjalny. Asystent rodziny towarzyszy zaś rodzinie we właściwym pełnieniu ról społecznych i realizacji spraw na rzecz domu i rodziny, dzięki którym rodzina będzie stanowiła odpowiednie środowisko wychowawcze dla swego potomstwa. Działa przy tym zgodnie z uznanymi społecznie wartościami i normami. Modeluje i wspiera działania pozwalające na zrównoważony rozwój członków rodziny, działania prozdrowotne, sprzyjające harmonii współżycia w rodzinie i w środowisku lokalnym, zgodne z prawem (czynnik wychowawczy).

Praca asystenta dotyczy funkcjonowania środowiska rodzinnego. Bierze pod uwagę zarówno *sferę materialno-rzeczową* (np. dochód rodziny, wielkość i standard mieszkania, wyposażenie go w udogodnienia i dobra materialne, służące rozwojowi dzieci i całej rodziny, np. księgozbiór, sprzęty do uprawnia sportu i rekreacji), *sferę oddziaływań wychowawczych* (struktura rodziny, postawy wychowawcze, style wychowania, metody wychowania, relacje i więzi pomiędzy członkami rodziny, atmosfera wychowawcza, sposób spędzania czasu wolnego, charakter konsumpcji kultury) oraz *sferę wartości* (treści wychowawcze, cele wychowania, uznawane systemy wartości, aspiracje życiowe i edukacyjne, uznawane wzory i autorytety).

Pedagogiczny sens wsparcia odnosi się w głównej mierze do pracy socjalno-wychowawczej jako pomocy w rozwiązywaniu problemów rodzin w bezpośredniej z nim relacji, za pomocą różnorodnych metod i technik, w oparciu o wiedzę psychopedagogiczną i doświadczenie życiowe[36]. Asystentura, jak widać to działanie kompleksowe. Można ją rozumieć jako towarzyszenie w rozwoju biologicznym, społecznym i kulturalnym, wsparcie, wspomaganie człowieka w kilku płaszczyznach na raz: informacyjnym, emocjonalnym, wartościującym, instrumentalnym i duchowym[37]. W wielu wypadkach towarzyszenie to powinno mieć charakter wielowymiarowy ze względu na nierzadko łączne występowanie wielu problemów w rodzinach (problemy wychowawcze, finansowe, socjalne, zdrowotne, rodzinne, prawne, mieszkaniowe). Usługa asystenta rodziny nakłada na asystenta konieczność wykonywania różnych czynności: od wsparcia w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej i w realizacji spraw na rzecz domu i rodziny, poprzez pomoc psychologiczną, logistyczną, edukacyjną aż po koordynację pracy służb społecznych. Z jednej strony działanie asystenta rodziny jest ściśle praktyczne, nastawione na wypracowanie konkretnych efektów,

---

[35] Por. E. Marynowicz-Hetka, *Praca socjalno-wychowawcza z rodziną niepełną*, Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, Warszawa 1985; E. Kantowicz, *Pedagogika (w) pracy socjalnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2012; A. Olubiński, *Praca socjalna – aspekty humanistyczne i pedagogiczne*, Wyd. Edukacyjne Akapit, Toruń 2003.

[36] A. Olubiński, *Wsparcie społeczne w pracy socjalno-wychowawczej (zarys problematyki),* [w:] E. Kantowicz (red.), *Wsparcie społeczne w różnych układach ludzkiego życia*, Wyd. „GLOB", Olsztyn 1997.

[37] S. Kawula, *Pedagogika społeczna. Dzisiaj i jutro*, Wyd. Edukacyjne „Akapit", Toruń 2012, s. 153–154.

z drugiej bazujące na długotrwałych relacjach i zaufaniu. Należy mieć tu również na uwadze, że co prawda przedmiotem pracy jest rodzina jako całość, ale tak naprawdę każdy z jej członków to osobny podmiot mający określone trudności i możliwości oraz wynikającą z tego konieczność utrzymywania swoistej dla niego komunikacji. Asystent rodziny musi umieć rozmawiać i współpracować, np. z mającą problemy wychowawcze, życiowe i emocjonalne matką, zaniedbanym dzieckiem i zachowującym się agresywnie ojcem[38]. Różnorodność odbiorców odpowiada różnorodności partnerów, w tym instytucji, z którymi asystent musi podejmować współpracę w ramach wsparcia oferowanego rodzinie: pracowników socjalnych i innych instytucji – ochrony zdrowia, wymiaru sprawiedliwości, systemu edukacji i administracji lokalnej.

Warto pamiętać, że dokonywanie poważnych zmian w życiu jest wieloetapowym procesem, na który składają się różnego rodzaju wzloty i upadki. Podstawową zasadą pomagania, przy zastosowaniu metody towarzyszenia, jest dzielenie tego wielkiego wyzwania, jakim jest znajdowanie rozwiązań trudnych sytuacji na wiele drobnych etapów oraz nauczenie członków rodziny tej umiejętności. Stają się one bardziej przystępne, bardziej możliwe do przezwyciężenia przez rodzica obciążonego wielością obowiązków życia codziennego i trosk z tego powodu wynikających. Zaczynają też mniej przerażać. Wyzwalają większą chęć oraz zapał do podejmowania nowych wysiłków oraz starań. Cele wyznaczone wspólnie z asystentem najczęściej mają charakter operacyjny, krótkoterminowy, są stosunkowo łatwe do osiągnięcia, więc tym samym dają większą motywację, aby podjąć pewien wysiłek, aby uczynić krok naprzód. Wówczas rodzic lub dziecko odczuwa satysfakcję, że coś się udało, więc tym samym kolejne kroki przychodzą o wiele łatwiej. Dana osoba podejmuje trud, bo widzi już jakiś rezultat, jakąś odczuwalną zmianę w swoim życiu[39].

Asystent rodziny we współczesnej praktyce pracuje zazwyczaj z rodziną z wieloma problemami, nie tylko trudnościami wychowawczymi. Czasem, niektóre przypadki mają tak wiele problemów i zagadnień do pracy, że nawet wytrawnego pracownika ogarnia poczucie zagubienia. Wiele rodzin, z którymi przyszło pracować asystentowi rodziny może posiadać jeden lub więcej następujących problemów: ubóstwo, długotrwałe bezrobocie, częste zmiany pracy lub/i miejsca zamieszkania albo zagrożenie bezdomnością, długotrwała choroba fizyczna lub psychiczna, niepełnosprawność, konflikty małżeńskie, problemy szkolne dzieci, zachowania przestępcze, trwanie w konflikcie międzypokoleniowym, uzależnienie od narkotyków i alkoholu, przemoc, wykorzystanie seksualne dzieci itd. Rodzinie takiej próbuje naraz pomóc wiele służb społecznych: pracownicy szkoły, kurator sądowy, terapeuci rodzinni i od uzależnień, pracownicy socjalni. Natychmiastowa reakcja służb społecznych bywa przytłaczająca dla rodziny, zamiast być skoordynowaną pomocą, dzieli obecne problemy i sposoby ich traktowania.

---

[38] M. Bernaś, P. Trojanowski, I. Tworek, *Problemy wdrożeniowe asystencji rodzinnej w świetle deklaracji i opinii jej adeptów i ich opiekunów*, Fundacja In Posterum, Wrocław 2014, s. 36–37.

[39] S. Słowik, *Duchowy wymiar metody towarzyszenia (etyczno-moralne aspekty pracy z beneficjentem)*, dz. cyt., s. 170.

rekomendacja

I. K. Berg[40] podaje kilka zasad pracy z rodziną z wieloma problemami:

Kiedy konfrontujesz się z wieloproblemową rodziną, nie panikuj, bądź spokojny i przejdź przez kolejne kroki. Zapytaj klienta, który z problemów jest dla niego najważniejszy i chce go rozwiązać jako pierwszy. Stosuj jego wskazówki, nie twoje. Upewnij się, że cel jest mały, realistycznie osiągalny i prosty. Znajdź dobry przykład, jak życie klienta może się zmienić, kiedy jeden cel zostanie osiągnięty. Dowiedz się od niego, jak zmieni się po tym jego życie. Skoncentruj się na rozwiązywaniu w pierwszej kolejności jednego z problemów. Nie pozwól, żeby fakt przytłoczenia klienta wielością jego problemów, zdenerwował was oboje. Skoncentruj się na pierwszym celu, dopóki nie zostanie on osiągnięty. Dowiedz się szczegółowo, jak klient lepiej radził sobie w przeszłości. On musi wiedzieć, jaka strategia jest dla niego najlepsza, którą będzie mógł później wykorzystać w rozwiązaniu innych problemów. Komplementuj klienta nawet za najmniejsze osiągnięcia i postępy. Daj klientowi nadzieję na sukces. Kiedy jeden problem jest rozwiązany, porozmawiaj z klientem jak go rozwiązał. Co zrobił? Jak dowiedział się jak ma zrobić to tym razem? Co musi zrobić, by to powtórzyć przy rozwiązywaniu kolejnego problemu? Pamiętaj, że to jest także szansa wzmocnienia go.

Jak widać *mniej czasem znaczy więcej,* a *wolniej znaczy szybciej*. Występuje tu oszczędność postępowania (praca od rzeczy najprostszych po trudne). Uważa się, że małe zmiany wywołują duże zmiany – niewielka zmiana w jednej sferze życia jednostki może doprowadzić do gruntownych zmian w innych sferach. Minimalne zmiany są konieczne do zainicjowania rozwiązania, a gdy zmiana jest już zapoczątkowana, dalsze uruchomi sam zainteresowany.

Innym ważnym elementem asystowania jest wyzwolenie nadziei na zmianę, obrazu pozytywnej przyszłości i przez to doprowadzenie człowieka do przekonania, że warto coś w swoim życiu zmienić. Właśnie poprzez metodę małych etapów, przez doświadczanie drobnych sukcesów, człowiek przekonuje się, że jednak nie jest do końca przegrany, że jednak coś w jego życiu może się zmienić. Dlatego też zupełnie inaczej zaczyna patrzeć na siebie, na swoje otoczenie, a tym samym wyzwala się w nim większy zapał do przełamywania różnego rodzaju problemów, które spotyka wokół[41].

Kolejnym komponentem jest odkrywanie i uwalnianie potencjału drzemiącego w każdym człowieku. Asystentura rodziny zasadza się na przekonaniu, że w każdym człowieku tkwi ogromna wartość, a jedynie różnego rodzaju niepowodzenia życiowe doprowadziły do jego zagłuszenia. Z tego powodu człowiek zatracił przekonanie, że jednak coś w życiu potrafi osiągnąć, że coś więcej potrafi uczynić. Istotne jest umożliwienie drugiemu człowiekowi nabrania szacunku do samego siebie i znalezienia sposobu na swoją życiową niezależność. Tu niezmiernie ważne jest to, że człowiek, który zagubił się w życiu, który popadł w jakąś niemoc czy apatię, potrzebuje bodźca wyzwalającego, nabrania pewności

[40] I. K. Berg, *Family-Based Services: a solution-focused approach,* WW. Norton, New York 1994, s.197–199.
[41] S. Słowik, *Duchowy wymiar metody towarzyszenia (etyczno-moralne aspekty pracy z beneficjentem)*, dz. cyt. s. 170–172.

siebie i zmiany postrzegania swojej osoby. Jak długo osoba będzie przekonana o tym, że nic nie znaczy, że nie przedstawia sobą żadnych pozytywnych wartości, że jest przegrana w życiu, tak długo nie będzie w stanie zmienić czegokolwiek w swoim życiu i postępowaniu. Dlatego też metoda towarzyszenia ma przełamać ten „zaklęty krąg", ma zmienić myślenie i postrzeganie otaczającego świata po to, żeby człowiek mógł z nowym zapałem, z nową siłą podjąć wysiłek zmiany siebie i swojego otoczenia[42].

Zasady pracy asystenta z rodziną wybrane ze *Standardu świadczenia pracy asystenta rodziny w m. st. Warszawa* [43]

- Asystent rodziny pracuje z rodzinami z poszanowaniem ich godności oraz prawa do samostanowienia.
- Asysta rodzinna opiera się na zasadzie pomocniczości, partnerstwa i współpracy oraz dobrowolności. Decyzja odnośnie zaangażowania się w tę formę wsparcia podejmowana jest wspólne: przez rodzinę i asystenta rodziny. Ani on ani rodzina nie mogą być w żaden sposób przymuszeni do podjęcia współpracy. Wyjątkiem wydaje się sytuacja zobowiązania rodziny do współdziałania z asystentem rodziny przez sąd, niemniej jednak w takim przypadku również warto wypracować zgodę rodziny.
- Asystent rodziny podejmuje pracę z całą rodziną (dąży do nawiązania dobrego kontaktu i uzyskania relacji współpracy ze wszystkimi członkami rodziny). W przypadku, gdy jest to niemożliwe, podejmuje współpracę z osobami skłonnymi do korzystania z jego pomocy i w miarę możliwości stara się włączyć pozostałe. Błędem jest wchodzenie w koalicje z określonymi członkami rodziny.
- Udzielając pomocy rodzinie asystent rodziny ma na względzie przede wszystkim dobro rodziny i wychowujących się w niej dzieci.
- Asysta rodzinna koncentruje się na wspomaganiu klienta w rozwijaniu jego wewnętrznej motywacji do zmiany (fundamentalnego składnika procesu zmiany), która zdecydowanie częściej ma miejsce, gdy osoba pomagająca przyjmuje styl pracy oparty na aktywnym słuchaniu i oferowaniu wsparcia niż konfrontowaniu. Zatem asystent rodziny szanując autonomię klienta nie zmusza i nie naciska, ale proponuje i zachęca; nie wyręcza, lecz wspiera i wspomaga, nie decyduje za osobę, z którą pracuje, lecz wydobywa ważne dla niej powody wprowadzenia zmiany i za jej zgodą udziela informacji pomocnych w podjęciu decyzji, a także ułatwia skorzystanie z innych źródeł informacji; za zgodą rodziny udziela informacji zwrotnych dot. istotnych dla niej spraw. Bywa dyrektywny i stawia wymagania wówczas, gdy określone zachowanie danego członka rodziny szkodzi jemu lub innym osobom. Wówczas, gdy bezpośrednio zagrożone jest zdrowie bądź życie klienta lub/i będących pod jego opieką osób, podejmuje działania zaradcze. Jeśli sytuacja nie jest nagląca, robi to we współpracy z innymi specjalistami pracującymi z rodziną.
- Asystent rodziny edukuje, motywuje członków rodziny do podejmowania działań, wspiera w rozwiązywaniu istniejących problemów, pomaga w radzeniu sobie z sytuacjami kryzysowymi.
- Uczy planowania oraz realizacji planu (urealnia możliwość podjęcia określonych działań, wspomaga rodzinę w tworzeniu planu spraw i zadań do realizacji, omawia sposób ich wykonania, modeluje, towarzyszy w trakcie wykonywania zadań (np. załatwiania spraw w instytucjach, placówkach) i wspomaga w sytuacji pojawienia się trudności.

---

[42] Tamże.

[43] B. Kita, A. Repelewicz-Iwaniuk, *„Standard świadczenia pracy asystenta rodziny w m.st. Warszawa" jako przykład zastosowania elementów Dialogu Motywującego w pracy z rodzinami z wieloma problemami,* [w:] J.M. Jaraczewska, I. Krasiejko (red.), *Dialog Motywujący w teorii i praktyce. Motywowanie do zmiany w pracy socjalnej i terapii,* Wyd. Edukacyjne „Akapit", Toruń 2012, s. 204–206.

- Wspomaga rodzinę w reprezentowaniu jej potrzeb i spraw w instytucjach (jest rzecznikiem rodziny, wzmacnia jej „siłę przebicia"). Udziela pomocy rodzinie w korzystaniu z usług różnych instytucji oraz organizacji, które mogą ją wspomóc, w tym edukuje w zakresie przysługujących praw, ułatwia kontakty ze specjalistami i jeśli jest taka konieczność pomaga w umawianiu wizyt, docieraniu na nie, towarzyszy w załatwianiu spraw i wyjaśnia niezrozumiałe dla klienta zagadnienia, pomaga pisać pisma urzędowe.
- W sytuacji, gdy niemożliwe jest działanie samej rodziny (nawet przy pomocy polegającej na bezpośrednim towarzyszeniu przez asystenta) a istnieje taka konieczność, w porozumieniu z rodziną, kontaktuje się, z instytucjami i placówkami (np. żłobkiem, przedszkolem, szkołą – np. w celu przyjęcia dziecka do placówki, udzielenia pomocy w nauce bądź uregulowania jego spraw).
- Asystent współpracuje z rodziną w kierunku realizacji jej celów zgodnych z obowiązującym prawem. W sytuacji uzyskania informacji o planowaniu lub popełnieniu przestępstwa przez któregoś z członków rodziny (w tym np. krzywdzenia dziecka) – powiadamia odpowiednie instytucje i służby (działania zaradcze).
- Pracuje w oparciu o umowę zawieraną z dorosłymi członkami rodziny określający: czas trwania i sposób współdziałania, sytuacje, w których asystent może ujawnić informacje nt. rodziny innym służbom.
- Asysta rodzinna realizowana jest w głównej mierze poprzez bezpośrednie kontakty zarówno z całą rodziną jak też spotkania indywidualne – z każdym członkiem rodziny. Kontakty mają miejsce na gruncie bezpiecznym dla rodziny: w mieszkaniach klientów, jak też innym uzgodnionym pomiędzy rodziną a asystentem rodziny miejscu, w tym np. w przystosowanych do spotkań indywidualnych i rodzinnych pomieszczeniach OPS.
- Asystent rodziny pracuje dopasowując się do rytmu życia rodziny (np. czasu odprowadzania dzieci do przedszkola, przychodzenia dzieci ze szkoły itp.).W sytuacjach tego wymagających, wspomaga uregulowanie tego rytmu.
- Współpraca jest systematyczna: spotkania z rodziną odbywają się z częstotliwością uzależnioną od potrzeb rodziny, nawet kilka razy w tygodniu (zwłaszcza w początkowym okresie współpracy, gdy istnieje potrzeba spotkań z pojedynczymi członkami rodziny a także w sytuacji kryzysu w rodzinie). W późniejszych etapach, gdy rodzina zyskuje samodzielność i sytuacja dzieci trwale poprawia się – współpraca ulega rozluźnianiu a spotkania mając na celu monitorowanie zmiany oraz doraźne wsparcie, mogą odbywać się rzadziej (np. raz na dwa tygodnie).

Warto nadmienić, że takie rozumienie asystentury rodziny wywołuje dylematy, które wywodzą się ze spotykanych w praktyce dwoistości[44] np.: *dawanie szansy także temu, kto do niej nie dorasta*, bo wielokrotnie nadużył zaufanie, *akceptowanie prawa do odmienności, tego co odrzuca i buntuje,* uznanie podmiotowości kogoś, kto nie szanuje godności innych, włącznie z własnymi dziećmi czy asystentem rodziny, *służenie wolności uwzględniając wymóg bezpieczeństwa, służenie bezpieczeństwu nie narażając przestrzeń wolności, działanie w intencji czyjegoś dobra przy możliwości wyrządzenia zła*[45]. Asystent rodziny, zwłaszcza na początku pracy może spotkać się z oporem członków rodziny, ich nieufnością, agresywnym zachowaniem, niskimi umiejętnościami z zakresu komunikacji, wulgaryzmami, zniekształceniem obrazu rzeczywistości.

[44] L. Witkowski, *Praca socjalna i profesjonalizm pedagogiczny*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Edukacji Zdrowotnej i Nauk Społecznych, Łódź 2010, s. 38, 44, 52.
[45] Tamże.

Należy więc w tym miejscu podkreślić, że asystent rodziny nie jest sam, nie pracuje samotnie w systemie pomocy rodzinie a w zespole multiprofesjonalnym[46], zgodnie z fragmentem preambuły ustawy o wspieraniu rodziny *(...) w przekonaniu, że skuteczna pomoc dla rodziny przeżywającej trudności w opiekowaniu się i wychowywaniu dzieci oraz skuteczna ochrona dzieci i pomoc dla nich może być osiągnięta przez współpracę wszystkich osób, instytucji i organizacji pracujących z dziećmi i rodzicami.* Przedstawiciele innych służb społecznych (np. pracownik socjalny, pedagog szkolny, policjant, kurator) mają bowiem wobec rodziny inne zadania i uprawnienia (np. do interwencji), wchodzą więc do rodziny, gdy możliwości działania asystenta stają się ograniczone ze względu na pełnioną rolę wspierającą. Z drugiej strony asystent rodziny pomaga zrealizować nie tylko to, co rodzina chce, ale również to, co inne służby społeczne wymagają od rodziny, by stwarzała bezpieczne warunki do wychowania dzieci. Pomaga jednak tylko w tym, co możliwe jest do osiągnięcia. Ponadto radą w skomplikowanych sytuacjach powinien służyć asystentowi również bezpośredni przełożony, zespół interdyscyplinarny lub grupa robocza ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie, a w oglądzie pracy pomóc superwizor.

Asystent rodziny nie jest sam, nie pracuje samotnie w systemie pomocy rodzinie a w zespole multiprofesjonalnym, złożonym ze swojego przełożonego i przedstawicieli innych służb społecznych.

Czym asystentura nie jest ?

Asystent rodziny nie staje się członkiem rodziny, z którą pracuje. W czasie spotkania należy nauczyć się pilnować granicy między swobodą odwiedzającego znajomego, a formalizmem wizytującego pracownika instytucji. Tak jakby rozmawiało się z sąsiadem przy filiżance kawy przy kuchennym stole, pamiętając przy tym, że jest się narzędziem zmiany. Używając siebie jako narzędzia do pomagania klientowi warto korzystać z empatii, zdrowego rozsądku i umiejętności obserwacji[47]. Ważnym aspektem udzielania profesjonalnego wsparcia jest zdolność do zachowania poznawczo-emocjonalnego dystansu, w celu świadomego kształtowania relacji pomocowej oraz dobierania odpowiednich metod pracy. Wchodzenie w relacje osobiste w znaczący sposób może utrudniać zachowanie takiego dystansu. Asystenci rodziny przeżywają wtedy silne emocje w postaci złości, żalu, smutku, rozczarowania, ale też osobistej radości i zadowolenia. Emocje te bardzo często związane są ze spełnianiem lub niespełnianiem oczekiwań asystenta rodziny przez ich klientów. Równocześnie ich klienci dużo częściej przeżywają podobne emocje związane z zaspokajaniem lub deprawacją ich potrzeb przez asystenta rodziny[48]. Asystenci powinni też starać się niwelować tendencję do nadgorliwości, arbitralności („ja wiem, co dla ciebie

[46] Zespół multiprofesjonalny złożony jest ze specjalistów pracujących z daną rodziną, lecz w odróżnieniu od grupy roboczej czy zespołu interdyscyplinarnego pracuje z każdą rodziną, niekoniecznie, w której problemem jest przemoc, zob. szerzej: I. Krasiejko, *Asystent rodziny jako członek zespołu multiprofesjonalnego*, „Doradca w Pomocy Społecznej", kwiecień 2015.

[47] I.K. Berg, *Family-Based Services: a solution-focused approach,* dz. cyt., s.197–199.

[48] I. Krasiejko, T. Świtek, *Między wsparciem a kontrolą – różane rozumienie roli asystentów rodziny,* [w:] T. Biernat, J.A. Malinowski, K.M., Wasilewska – Ostrowska, *Rodzina w pracy socjalnej – aktualne wyzwania i rozwiązania,* Wyd. Edukacyjne Akapit, Toruń 2015, s. 275–296.

dobre"), zakłócania miru domowego rodziny. Jeśli zamiast być towarzyszem w rozwoju, ale takim na zewnątrz systemu rodzinnego, wchodzą w rolę któregoś z rodziców i go zastępują wyręczając go w obowiązkach rodzicielskich i domowych, to umniejszają jego poczucie sprawstwa i autorytetu. Różnicą jest, bowiem pokazanie matce jak pielęgnować czy karmić dziecko i towarzyszenie jej przy tych czynnościach wykonanych już samodzielnie od zrobienia tego za nią. Czym innym też jest pisanie pism i realizacja spraw urzędowych przez asystenta zamiast towarzyszenia i uczenia klientów tej umiejętności. Efektem takich zachowań jest uzależnienie klientów od siebie i swojej pomocy.

Asystowanie nie jest również dyrektywnym kierowaniem, narzuceniem wymagań, ograniczeń, własnego autorytetu. Warto więc podkreślić, że do dominujących zadań asystenta rodziny nie należy kontrolowanie postępowania rodziców poprzez niezapowiedziane wizyty oraz wyznaczanie im zadań do wykonywania i ich egzekwowanie. W wachlarzu metod asystenta rodziny nie powinny być dominujące: perswazja, konfrontacja, nadzór, czyli tzw. „twarde" metody motywujące do zmiany. Co więcej, nawiązywanie bezpiecznej relacji dla klienta nie może być środkiem do pozyskania większej ilości informacji służących kontrolowaniu środowiska. Nie należy stosować strategii na „konia trojańskiego", czy też „szpiega", w której najpierw tworzy się kontekst zaufania, a następnie realizuje ukryte cele. Strategia taka, w ogromnym stopniu uderza w podstawy rozumienia roli asystenta rodziny, jako specjalisty pracującego głównie w ramach stosowania metod wspierania, towarzyszenia, pomocy psychologicznej, z minimalnym zakresem działania monitorującego. To również rażące naruszenie zasad etyki zawodowej, w której profesjonalista przedmiotowo wykorzystuje podmiotową jakość zaufania w relacji[49].

Niektóre działania asystentów mogą przerodzić się w *przemoc w pomocy* i wywołać u klientów opór i bunt, utrwalić bierność i apatię. Do tych działań zaliczono[50] m.in. arbitralne postępowanie oraz manipulowanie klientami. Postępowanie arbitralne polega na ocenianiu z własnej perspektywy, narzucaniu własnej woli i rozwiązań. Pouczanie, wyręczanie to poczucie, że się wie lepiej, co jest dla klienta dobre. Manipulowanie polega na niejawnym robieniu czegoś wobec klienta wbrew jego woli. Wprowadzaniu go w błąd lub ukrywaniu swoich prawdziwych intencji. Szczególnie, gdy jednocześnie oferuje się mu pomoc, czyli wsparcie dla jego dążeń, kiedy stara się zdobyć jego zaufanie i deklaruje lojalność i dyskrecję, kiedy udaje się osłabić jego czujność i nieufność, gdyż może się spodziewać, że pomagający go rozumie i jest po jego stronie. Manipulowanie to nieinformowanie klienta o jego prawach oraz zobowiązaniach pracownika wobec niego, spiskowanie bez jego udziału z pracownikami innych służb, uzgadniając niejawną strategię nakłonienia go do czegoś, na co nie jest gotów. To narzucanie mu planu pracy, który jest jednostronny i w istocie zawiera arbitralnie postawione warunki udzielenia mu pomocy, który zmusza do spełnienia wymagań, których on nie rozumie lub nie akceptuje. Manipulowanie to również przedstawienie mu jednostronnych korzyści z proponowanych rozwiązań nie ujawniając ich rzeczywistych kosztów. To też próby przekupstwa pochlebstwami czy odwoływaniem się do jego ambicji lub naciskanie, zawstydzanie, wzbudzanie poczucie winy. Manipulowanie to wchodzenie w koalicję z jednymi członkami rodziny przeciw drugim, to ujawnianie im informacji

[49] Tamże.

[50] M. Liciński, *Przemoc w pomocy*, kategoria: „Filozofia liberalnej polityki społecznej", 2011, nr 32, http://liberte.pl/przemoc-w-pomocy/ [dostęp dnia 16.12.2014].

uzyskanych w zaufaniu od innych. Manipulowanie to zawsze działanie nie wprost, zatajanie swoich prawdziwych intencji, nie zachowanie dyskrecji, udzielanie nieprawdziwych informacji lub dokonywanie tendencyjnych ocen.

Pomoc w przezwyciężeniu problemów wymaga od pomagającego szacunku, partnerstwa, respektowania podmiotowości i suwerenności klienta oraz szczerości i otwartości w kontakcie z nim. Napotykane sytuacje problemowe powinny wyzwalać u asystenta podejmowanie działań niestandardowych, dopasowanych do konkretnej sytuacji, ale zgodnych z etyką pracy z drugim człowiekiem.

2. Cele i zadania asystenta rodziny

Zgodnie z preambułą, ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej[51] powstała *dla dobra dzieci, które potrzebują szczególnej ochrony i pomocy ze strony dorosłych, środowiska rodzinnego, atmosfery szczęścia, miłości i zrozumienia, w trosce o ich harmonijny rozwój i przyszłą samodzielność życiową, dla zapewnienia ochrony przysługujących im praw i wolności, dla dobra rodziny, która jest podstawową komórką społeczeństwa oraz naturalnym środowiskiem rozwoju, i dobra wszystkich jej członków, a w szczególności dzieci.*

W czasie prac nad założeniami ww. ustawy podkreślano, że rozdzielenie dziecka od rodziców nie jest najlepszym dla niego rozwiązaniem. W myśl ostatecznych zapisów ustawy przedkłada się udzielenie pomocy dziecku w rodzinie ponad pomoc udzielaną poza rodziną a ostatnia zmiana w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym ma brzmienie: *§ 1. Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej może nastąpić jedynie wówczas, gdy uprzednio stosowane inne środki przewidziane w art. 109 § 2 pkt 1 – 4 lub formy pomocy rodzicom dziecka przewidziane ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nie doprowadziły do usunięcia stanu zagrożenia dobra dziecka, chyba że konieczność niezwłocznego zapewnienia dziecku pieczy zastępczej wynika z poważnego zagrożenia dobra dziecka, w szczególności zagrożenia jego życia lub zdrowia. § 2. Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej wbrew woli rodziców nie jest dopuszczalne wyłącznie z powodu ubóstwa*[52].

Wskazane w ww. przepisie środki to: konsultacje, terapia lub poradnictwo rodzinne, mediacja, pomoc prawna, inne usługi dla rodzin z dziećmi, w tym także usługi opiekuńcze i wychowawcze, organizowanie grup wsparcia i grup samopomocowych, przygotowanie zawodowe i wsparcie dzienne dla dzieci i młodzieży, nadzór kuratora, rodziny wspierające, jak również praca z asystentem rodziny.

Celem pracy asystenta jest osiągnięcie przez rodzinę podstawowego poziomu stabilności życiowej i odpowiedzialności za własne życie, które umożliwią jej wychowywanie dzieci. Podstawowym zadaniem asystenta jest wspieranie rodziców w prawidłowym wypełnianiu przez nich funkcji opiekuńczo-wychowawczej[53].

[51] *Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*; Dz.U. 2016, poz. 575.
[52] Art. 112[3] *Ustawy o zmianie ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy*; Dz.U. z 2016 r. poz. 583 z późn. zm.
[53] Art. 11.1 i art. 15.6 *Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*; Dz.U. 2016, poz. 575.

Do innych zadań należą między innymi: pomoc rodzinie w rozwiązywaniu problemów socjalnych, psychologicznych, wychowawczych, w aktywizacji społecznej i zawodowej oraz motywowanie rodziców i dzieci do skorzystania z innych form pomocy i integracji[54]. Zasadniczym celem jest więc poprawa warunków życia codziennego rodzin, a także wzmacnianie więzi rodzinnych poprzez towarzyszenie rodzinom dysfunkcjonalnym, nie potrafiącym samodzielnie przezwyciężyć trudnych sytuacji życiowych. Ważne jest tutaj również okresowe utrzymywanie relacji pomiędzy rodziną a odpowiednimi przedstawicielami służb społecznych, którzy wspomagają procesy odbudowy społecznych kompetencji oraz sprawność w rozwiązywaniu problemów życia codziennego[55]. Kolejnym celem jest integracja rodziny ze środowiskiem, w którym żyje.

Cel główny pracy asystenta z rodziną:

poprawa funkcjonowania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo--wychowawczych.

Cele szczegółowe pracy asystenta rodziny ze *Standardu świadczenia pracy asystenta rodziny w m. st. Warszawa*[56]:

- Pomoc we wzbudzeniu i wzmacnianiu motywacji członków rodziny do rozwiązywania problemów i realizacji celów;
- Pomoc w rozwiązaniu podstawowych problemów socjalnych i zdrowotnych rodziny;
- Wsparcie w rozwiązaniu dominujących problemów psychologicznych u członków rodziny;
- Tworzenie warunków do wzrostu umiejętności wychowawczych rodziców i rozwiązanie podstawowych problemów opiekuńczo-wychowawczych;
- Tworzenie warunków do wzrostu umiejętności społecznych i aktywności społecznej rodziny;
- Motywowanie do podnoszenia poziomu wykształcenia członków rodziny;
- Motywowanie do podnoszenia kwalifikacji zawodowych dorosłych członków rodziny oraz ich aktywności zawodowej (poszukiwanie i podejmowanie pracy zarobkowej).

W niektórych rodzinach, tych z wieloma poważnymi, sprzężonymi problemami trwającymi przez lata, głównym celem pracy asystenta będzie pomoc rodzicom w podjęciu decyzji, czy chcą dalej wychowywać dzieci i towarzyszenie w realizacji celów z niej wynikających.

Jeśli rodzice zdecydują się na współpracę z asystentem to celem jego działań będzie pomoc w zachowaniu integralności rodziny, przeciwdziałanie konieczności umieszczenia dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych lub rodzinach zastępczych. Oprócz celów rodziny będą realizowane, jeśli takie są, zobowiązania nałożone przez inne instancje, w tym

---

54 Art. 15 *Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*; dz. cyt.

55 A. Żukiewicz, *Asystent rodzinny: profesja i pomoc. Odniesienia do etycznych aspektów integracji w życie rodzinne*, [w:] A. Żukiewicz (red.), *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki i pomocy do wsparcia,* Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2011, s.18.

56 B. Kita, A. Repelewicz-Iwaniuk, *„Standard świadczenia pracy asystenta rodziny w m. st. Warszawa" jako przykład zastosowania elementów Dialogu Motywującego w pracy z rodzinami z wieloma problemami,* dz. cyt., s. 199–200.

sąd. W najgorszym przypadku, jeśli dzieci zostaną umieszczone w rodzinie zastępczej lub w przypadku braku takiej możliwości – w placówce opiekuńczo-wychowawczej, a rodzice zechcą pracować nad ich odzyskaniem i będą mogły być spełnione ku temu warunki, to praca asystenta będzie polegała również na współpracy z instytucjami sprawującymi pieczę zastępczą, a także sądem. Praca asystenta rodziny powinna być pobudką ku rozwojowi kompetencji wszystkich członków rodziny, zarówno rodziców jak i dzieci[57].

Efektem prawidłowo prowadzonej pracy z rodziną powinno być pozostanie dziecka w rodzinie lub jego powrót do rodziców, jeżeli już zostało umieszczone poza rodziną[58]. Potrzeba zatrudnienia asystenta rodziny ustaje w momencie uzyskania przez rodzinę umiejętności samodzielnego, prawidłowego wypełniania obowiązków opiekuńczo--wychowawczych, a także radzenia sobie z problemami życia codziennego. Osiągnięcie tego celu wymaga nie tylko pracy asystenta, ale zaangażowania w proces pomocy innych pracowników instytucji publicznych i organizacji pozarządowych.

Zdarzają się jednak sytuacje, że zdrowie i życie dzieci jest i będzie zagrożone w domu rodzinnym, gdyż poziom patologizacji zachowań rodziców jest wysoki i trudny do zniwelowania i najlepszym wyjściem będzie długoterminowa piecza zastępcza. O tym decyduje sąd a w działania interwencyjne winny być zaangażowane służby do tego powołane (policja, pracownicy socjalni, kuratorzy).

---

[57] P. Trojanowski, I. Tworek, M. Wawrzyniak-Kostrowicka, *Asystent rodziny jako innowacyjny instrument pomocy na tle mechanizmów przeciwdziałających wykluczeniu społecznemu rodzin,* Leader-Great Publishers Łódź 2012.

[58] *Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2012 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, Warszawa 2013.

3. Działania – analiza w kontekście specyfiki roli zawodowej

Asystent rodziny realizuje wspieranie i pracę socjalno-wychowawczą z elementami terapii w środowisku zamieszkania rodziny i w miejscu przez nią wskazanym. Głównym jego zadaniem jest pedagogizacja oraz wspieranie informacyjne, emocjonalne, instrumentalne, czasem rzeczowe poprzez towarzyszenie rodzinie w różnych czynnościach dnia codziennego. Jednocześnie asystent rodziny jest zazwyczaj również koordynatorem działań wielu innych służb społecznych, działających na rzecz danej rodziny – zajmuje się administrowaniem usług na rzecz przypadku, którym jest rodzina. W modelowym ujęciu do zadań a zarazem działań asystenta rodziny należy więc pedagogizacja, wsparcie natomiast działania zaradcze w wyjątkowych wypadkach i monitorowanie w ograniczonym zakresie. Jego unikalna metodyka pracy zawiera niedyrektywne metody motywowania do zmiany[59]. Aby nie naruszać miru domowego, wizyty powinny być zapowiedziane.

M. Liciński, pracownik Powiślańskiej Fundacji Społecznej, która jako jedna z pierwszych realizowała asystę rodzinną w naszym kraju (od czerwca 2005 do marca 2008 roku w ramach PIW EQUAL), tak opisuje zakres i etapy pracy z rodzinami:

Większość rodzin, którym próbowałem pomagać, to właśnie rodziny z marginesu. Często pretekstem do rozpoczęcia kontaktów z taką rodziną były problemy ich dzieci w szkole [dzieci chodziły do ognisk wychowawczych prowadzonych przez Fundację]. *Podejmując kontakty z nimi nigdy nie stawiam żadnych wstępnych warunków. Deklaruję jednostronną pomoc w opiece nad dziećmi (np. w świetlicy) oraz pomoc w rozwiązywaniu problemów socjalnych. Takie propozycje są zwykle przyjmowane przez rodziny, ponieważ są bezpieczne i zgodne z ich oczekiwaniami. Praca socjalna pełni wiele funkcji. Po pierwsze odciąża rodzinę z wielu przygniatających ją problemów, które pochłaniają jej całą uwagę i energię, uniemożliwiając jakiekolwiek długofalowe postępowanie. Po drugie pozwalają na naturalne nawiązanie kontaktu i stopniowe uzyskanie ich zaufania. Po trzecie, jeżeli pomagam w tym, w czym sobie nie radzą, nie eksponuję swojej pomocy, zawsze podążam za nimi, nigdy przed nimi, stopniowo odzyskują poczucie bezpieczeństwa, wiarę w siebie i swoje możliwości. Dlatego staram się pomagać tylko w tym, czym członkowie rodziny są zainteresowani. W miarę możliwości dbam o to, by problemy socjalne rozwiązywać wspólnie i rodziny nie wyręczać. Unikam arbitralności, oceniania i pouczania. Staram się okazywać im szacunek, życzliwość i tolerancję, traktować ich po partnersku, zrozumieć ich sytuację „od ich strony". Zostawiam im dużo miejsca na własne oceny i decyzje, dotyczące sposobu rozwiązywania kolejnych problemów, nawet jeżeli nie są zbyt efektywne. Ważne, żeby możliwie wiele rzeczy robili po swojemu i zawdzięczali sobie. Samo towarzyszenie im i wspieranie, gdy pod wpływem trudności chcą zrezygnować, jest im bardzo pomocne. Zabiegam przede wszystkim o to, by się nie wycofywali, zaakceptowali to, że niewiele udaje się za pierwszym razem, by próbowali dalej i uczyli się na błędach. Omawiam z nimi to, co im się udało a co nie. Wspólnie szukamy*

[59] I. Krasiejko, *Praca socjalna w praktyce asystenta rodziny. Przykład Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach*, Wyd. Naukowe Śląsk, Katowice 2013, I. Jaraczewska, I. Krasiejko (red.), *Dialog Motywujący w teorii i praktyce*, Wyd. Edukacyjne „Akapit", Toruń 2013, I. Krasiejko, *Etapy metodycznego działania asystenta z rodziną w ujęciu Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach*, „Podlaski Przegląd Społeczny", 2014, Nr 3 (21), s. 19–32.

błędów i możliwych rozwiązań na przyszłość. Czasem ćwiczymy je w scenkach. Najważniejsze, żeby mogli stopniowo przekonać się, że czynią postępy, że udaje im się coraz więcej, że zawdzięczają to przede wszystkim sobie. Że chwilowa porażka to nie tylko kolejne upokorzenie, ale także nauka. (...) W tym czasie nieufnie mi się przyglądają, oceniają zgodność tego, co mówię z tym, co robię i co czuję. Wielokrotnie mnie sprawdzają. Jeśli jestem szczery, jeśli się sprawdzam w trudnych sprawach, jeśli nie jestem też naiwny i nie daję się wykorzystywać, mogę stopniowo zyskać ich zaufanie i szacunek. Właśnie mój stosunek do nich, zrozumienie, szacunek i partnerstwo, budują też ich poczucie wartości i własnej godności. Jeżeli zyskam ich zaufanie, jeżeli czują, że ich rozumiem, jeżeli czują się ze mną bezpieczni, zwykle sami zaczynają mówić o swoich problemach. (...) Kiedy partnerzy rozwiążą swoje główne problemy socjalne i względnie ustabilizują swoją sytuację życiową, możliwe jest rozpoczęcie pracy nad ich relacją.(...) Następnym naturalnym etapem pracy z rodziną jest często analiza relacji i problemów wychowawczych z dziećmi. (...) Asystent unika dawania rad, a raczej stawia pytania i zachęca do poszukiwania własnych rozwiązań w postępowaniu z dziećmi. (...) Dopiero po ułożeniu i rozwiązaniu problemów we wzajemnych stosunkach następuje względny spokój i stabilizacja relacji emocjonalnych w rodzinie. Wtedy dopiero pojawia się wiara we własne możliwości oraz energia do uzupełniania wykształcenia, podnoszenia kwalifikacji i wreszcie podjęcia i utrzymania stałej pracy. Często towarzyszy temu gotowość do zdobywania wielu konkretnych umiejętności, warunkujących powodzenie tych planów oraz okres zwiększonej aktywności społecznej. (...) Wspierając członków rodziny staram się być szczery, otwarty, autentyczny. Nigdy niczego nie robię wbrew nim, czy poza ich plecami. Nigdy też nie próbuję nimi manipulować ani na nic naciskać. Mogę powiedzieć, co o czymś myślę, ale zawsze oni decydują, ponieważ to oni ponoszą wszystkie konsekwencje tego, co robią, ja prawie nigdy. Nigdy też nie deklaruję zbyt wiele[60].

Dominujące działania asystenta rodziny wynikające z jego unikalnej roli w systemie wsparcia rodziny są zaprezentowane na schemacie nr 2.

[60] M. Liciński, *Asysta rodzinna*, dz. cyt., s. 396-402.

Schemat nr 2: Dominujące działania asystenta rodziny wynikające z jego unikalnej roli w systemie pomocy rodzinie.

Źródło: opracowanie własne.

Jak widać na schemacie, metodyczne działanie realizowane przez asystenta z rodziną przybiera różną formę. Poniżej zostaną zaprezentowane przykłady wymienionych działań[61].

Tabela nr 1. Przykłady działań asystenta z rodziną.

Rodzaj działania	**Przykłady**
wsparcie informacyjne	dostarczenie informacji dotyczących: - ofert wsparcia i pomocy rodzinie dostępnych w miejscu zamieszkania, na poziomie powiatu i województwa (adresy instytucji i organizacji pozarządowych, konkretnych specjalistów), - aktywnych form rodzinnej rekreacji i wypoczynku, - form zatrudnienia dla rodziców, - poradnictwo małżeńskie i wychowawcze
wsparcie emocjonalne	- dawanie wspierających komunikatów, - okazywanie akceptacji, empatii, - tworzenie bezpiecznej i przyjaznej atmosfery emocjonalnej, - umożliwienie wglądu w przeżywane emocje, - stwarzanie okazji do bezpiecznego rozładowania napięcia emocjonalnego, - poradnictwo psychologiczne, - interwencja kryzysowa
wsparcie wartościujące	- docenianie członków rodziny, wskazywanie ich zasobów indywidualnych, rodzinnych, - ukazywanie rodziny jako wartości,

[61] Przykłady rodzajów wsparcia zaczerpnięto z: T. Biernat, J. Przeperski, *Zintegrowane wsparcie rodziny w środowisku lokalnym: Centrum dla Rodzin*, dz. cyt.

	- wskazywanie wartości rodzinnych, w tym trwałości małżeństwa i integralności rodziny, - wzmacnianie więzi wewnątrzrodzinnych i międzypokoleniowych, - ukazywanie dziecka jako wartości, - zwracanie uwagi na wartość kultury rodzinnej, rodzinnego i aktywnego spędzania czasu wolnego
wsparcie instrumentalne	- organizowanie działań samopomocowych (wymiany rzeczy i przysług), - organizowanie wolontariatu, np. pogotowia lekcyjnego
towarzyszenie	asystowanie: - w poszukiwaniu rozwiązań sytuacji trudnych i ich realizacji, - w sytuacjach dnia codziennego, - w czasie wizyt do instytucji - wyciąganiu wniosków z porażek
pedagogizacja rodziców	- dostarczanie wiedzy o celach, zadaniach, treściach, metodach, środkach i uwarunkowaniach procesu wychowania, - wymiana informacji o wychowaniu, w tym o wychowaniu konkretnego dziecka w danej rodzinie, w określonej rodzinnej sytuacji, - wspólne poszukiwanie rozwiązań problemów wychowawczych, - modelowanie i trening umiejętności opiekuńczo-wychowawczych
monitorowanie postępów	- wsparcie w utrzymywaniu zmian, - analiza nawrotów do starych przyzwyczajeń, - docenianie konstruktywnych zachowań
elementy pracy socjalnej, w tym wsparcie rzeczowe	- zapewnienie dóbr materialnych, tj. żywność, ubrania, leki, meble, schronienie, - pomoc w poprawie sytuacji socjalno-bytowej, np. zamianie mieszkania, aktywizacja zawodowa, - integrowanie środowiska lokalnego (np. poprzez współorganizowanie pikników)
wsparcie duchowe	- rozmowy dotyczące sensu życia, znaczenia choroby i cierpienia, winy i przebaczenia, śmierci, - wskazanie możliwości udziału w grupach samopomocowych
działania zaradcze	- pomoc dzieciom (i innym osobom zależnym), przy udziale krewnych lub służb interwencyjnych, w zastanej przez asystenta w czasie wykonywania przez niego obowiązków służbowych sytuacji zagrażających ich życiu lub zdrowiu

Źródło: opracowanie własne.

Pedagogiczne aspekty pracy asystenta z rodziną

Asystenci rodziny prowadzą pedagogizację rodziców, dotyczącą prawidłowego wychowania i opieki nad dziećmi, m.in. przekazują informacje na temat prawidłowych postaw rodzicielskich, sposobów komunikowania się, metod wychowawczych, uświadamiają rodziców odnośnie ich roli w stosunku do dzieci, pokazują korzyści z tworzenia pozytywnych wzorców. Dostarczają informacji dotyczących sposobów i miejsc spędzania czasu wolnego z dziećmi, współorganizują wycieczki i pikniki rodzinne, wyjazdowe szkoły dla rodziców i dzieci. Modelują zachowania rodziców względem dzieci. W czasie kontaktów z rodziną pokazują, jak spokojnie rozmawiać z dziećmi, jak wydawać polecenia i je egzekwować, jak

pomagać dzieciom w odrabianiu lekcji. Prowadzą indywidualne lub grupowe treningi umiejętności wychowawczych oraz organizacji dnia codziennego, w tym podziału obowiązków między członków rodziny. Zachęcają do okazywania dzieciom miłości, do przytulania, chwalenia dzieci, nagradzania. Motywują rodziców do dbałości o edukację i rozwój dziecka, do aktywnego uczestnictwa w życiu szkolnym dziecka, do kontrolowania osiągnięć szkolnych dzieci, pokazywania korzyści z uczęszczania dziecka do szkoły. Towarzyszą w kontaktach z pracownikami szkoły. Zachęcają rodziców do zapisywania dzieci na zajęcia pozalekcyjne, na kolonie i półkolonie. W razie niepokojących objawów w zachowaniu dziecka motywują rodziców do zdiagnozowania poziomu rozwoju, potrzeb i możliwości oraz zaburzeń rozwojowych i zachowań dysfunkcyjnych dzieci i młodzieży w poradniach psychologiczno-pedagogicznych lub innych poradniach specjalistycznych.

Asystenci rodziny prowadzą również dla rodziców poradnictwo i trening w zakresie prowadzenia gospodarstwa domowego i załatwiania spraw urzędowych oraz doradztwo zawodowe. Towarzyszą członkom rodziny w urzędach, ośrodkach zdrowia i innych instytucjach, modelując i trenując umiejętności społeczne służące realizacji różnych spraw. Wskazują możliwości, np. zachęcają do udziału w projektach systemowych, informują o zajęciach kulturalno-oświatowych, rekreacyjnych, sportowych. Motywują do udziału w grupach samopomocowych. Udzielają informacji oraz poszerzają świadomość w zakresie przysługujących klientom praw.

Asystenci rodziny realizują też metodyczne działania pedagogiczne skierowane do dzieci. Są to czynności z zakresu wczesnego wspomagania rozwoju dzieci w wieku przedszkolnym, takie jak np. prowadzenie zabaw plastycznych, ruchowych, logopedycznych. Organizują wolontariuszy do prowadzenia zajęć ogólnorozwojowych i z zakresu stymulowania integracji sensorycznej. Jeśli są z wykształcenia pedagogami to prowadzą działania edukacyjne i reedukacyjne, mające na celu wyrównanie dysproporcji w poziomie wiedzy i umiejętności dzieci w wieku szkolnym oraz poradnictwo i inne działania dla dzieci pokazujące korzyści z aktywnego włączania się w życie rodziny. Ponadto realizują działania prozdrowotne i profilaktykę uzależnień. Organizują bezpłatne korepetycje dla dzieci.

Działania pedagogiczne skierowane do całej rodziny obejmują, m.in. rozmowy dotyczące preferowanej przez członków rodziny przyszłości, ich celów, zasobów i działań prowadzących do ich realizacji, tworzenie z członkami rodziny planów pracy i wspieranie w ich realizacji. Asystenci towarzyszą rodzinie w ustaleniu zasad wspólnego życia rodzinnego, korzystania z przestrzeni i przedmiotów należących do rodziny i ich respektowania. Pomagają w ustaleniu zasad podziału i wykonywania obowiązków na rzecz domu i rodziny. Zachęcają do funkcjonalnego przemeblowania mieszkania, posprzątania go i systematycznego utrzymywania porządku. Ustalają z rodziną możliwości i sposoby wspólnego spędzania czasu rodziny. Pomagają w rozwiązywaniu konfliktów. Towarzyszą całej rodzinie w różnych czynnościach dnia codziennego i wydarzeniach szczególnych w miejscu zamieszkania i poza nim.

Asystenci rodziny prowadzą również działania pośrednie, polegające na łączności z innymi pracownikami służb społecznych, czyli doraźnych kontaktach służących wymianie informacji w sprawach dotyczących rodziny lub na wsparciu w sytuacjach zagrażających

bezpieczeństwu dzieci wymagających czynności zaradczych oraz interwencyjnych. Ponadto koordynują działania multiprofesjonalne na rzecz danej rodziny lub prowadzą wielopłaszczyznową współpracę z organizacjami wspierającymi rodzinę dotyczącą pomocy kilku rodzinom[62].

Rodzice i dzieci w rodzinach zgłoszonych do asysty rodzinnej potrzebują pomocy w postaci oddziaływań wychowawczych i terapeutycznych, jednakże powinny być one proponowane i realizowane tak, aby nie budzić jej oporu.

Z doświadczeń pierwszych realizatorów asysty rodzinnej[63], wynika, iż większe sukcesy uzyskuje się wykorzystując nie tylko zasoby instytucjonalne, ale przede wszystkim mocne strony członków rodziny i całej rodziny oraz siły tkwiące w środowisku lokalnym, włączając rodziców w analizę sytuacji rodziny, tworzenie, realizację i ocenę planu pracy oraz rozpoczynając od celów rodziny, a nie celów narzuconych przez przedstawicieli instytucji. Jedynie w przypadku pracy poza granicami kompetencji klienta istnieje potrzeba ich zasilenia źródłami zewnętrznymi (kompetencje innych osób, w tym żyjących z klientem, kompetencje asystenta i innych profesjonalistów, zasoby systemu instytucjonalnego itd.). Wsparcie to będzie polegało na zachęcie do skorzystania z doświadczeń innych osób w podobnych sytuacjach, z doświadczeń asystenta z pracy z innymi klientami o podobnych problemach, z wiedzy teoretycznej i praktycznej asystenta i innych specjalistów. Rodzic może więc w celu rozwoju tych kompetencji i poszerzenia zasobów wziąć udział w terapii indywidualnej i grupowej, zajęciach warsztatowo-treningowych, skorzystać ze specjalistycznych konsultacji i porad oraz wszelkich instytucjonalnych zasobów materialnych, czyli np. różnego rodzaju świadczeń[64]. Jeśli zaś pracownik będzie prowadzić działania w zakresie pedagogizacji pomimo, iż beneficjent posiada potrzebną do poprawy swej sytuacji wiedzę i umiejętności to spowoduje opór lub uzależnienie od pomocy.

---

[62] Szerzej: I. Krasiejko, *Praca socjalno-wychowawcza asystenta z rodziną*, [w:] J. Szymanowska (red.), *Wyzwania współczesnego dzieciństwa i rodzicielstwa*. Praca socjalna w perspektywie działań wychowawczych, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2014; I. Krasiejko, *Pedagogiczne aspekty pracy asystenta rodziny*, [w:] E. Kantowicz, M. Ciczkowska-Giedziun, L. Willan-Horla (red.), *Wielowymiarowość wsparcia we współczesnej rodzinie polskiej*, Wyd. UWM, Olsztyn 2015.

[63] I. Krasiejko, A. Imielińska, *Efektywność asystentury rodziny na przykładzie badań realizowanych w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Częstochowie,* [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny analiza efektywności specjalizacji pracy socjalnej w kontekście projektu systemowego MOPS w Gdyni „Rodzina bliżej siebie"*, Wyd. MOPS w Gdyni, Gdynia 2011; M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny. Analiza efektywności specjalizacji pracy socjalnej w kontekście projektu systemowego MOPS w Gdyni „Rodzina bliżej siebie"*, Wyd. MOPS w Gdyni, Gdynia 2011; M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny – nowatorska metoda pomocy społecznej w Polsce*, Wyd. MOPS w Gdyni, Gdynia 2010.

[64] T. Świtek, *Ścieżki rozwiązań*, Wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków 2009, s. 63–64.

Asystent powinien dać rodzinie poczucie, że potrafi udzielić profesjonalnej, dostosowanej do oczekiwań pomocy. Asystent powinien pokazać rodzinie, że potrafi udzielić konkretnej pomocy. Jego osoba musi dać rodzinie poczucie akceptacji i przekonanie, że będzie ich adwokatem, że jego pomoc będzie użyteczna. Wszelkiego rodzaju kłopoty rodzin często mają swoje podłoże w utrwalonym wizerunku wyuczonej bezradności, która uniemożliwia na początku partnerstwo. Włączenie od samego początku wszystkich członków rodziny do decydowania w swoich sprawach ma zasadnicze znaczenie. Powoduje to nabierania przez nich pewności, że najpierw przy wsparciu a potem samodzielnie będą w stanie działać na rzecz domu i rodziny.

Po pierwsze, w ten sposób asystent rodziny może okazać szacunek dla członków rodziny, której pomaga, a także wzmocnić w nich pozytywną więź. Stanowisko to jest ponadto zgodne z zasadą pomocniczości, która jest podstawą pracy z rodziną. Wznawiając w rodzinie wiarę we własne możliwości, tworzy się fundament pod odbudowywanie umiejętności samodzielnego rozwiązywania własnych problemów. Czynny udział poszczególnych członków rodziny w działaniach na rzecz poprawy swojej sytuacji jest również okazją do uczenia się na błędach, wzmacnianiem wytrwałości w pracy oraz poczuciem odpowiedzialności za życie własne i bliskich osób w rodzinie[65].

Ważne jest, aby postawa asystenta w pracy z rodziną ryzyka lub dysfunkcyjną była taktowna, otwarta, a zarazem aktywna. Rodzina musi mieć zapewnioną dyskrecję. W budowaniu dobrego kontaktu z poszczególnymi członkami rodziny ważna jest umiejętność słuchania i okazywania zrozumienia. Aby nie zakłócić tych dobrych relacji, asystent rodziny powinien unikać nadmiernego oceniania, pouczania czy moralizowania. Wszystko należy odpowiednio rozważyć, aby nie stracić już na starcie możliwości nawiązania z rodziną właściwego kontaktu.

Jednak asystent powinien pamiętać o tym, żeby nie zatrzeć pewnego dystansu pomiędzy sobą, a członkami rodziny, ponieważ jest on pracownikiem instytucji. W sytuacji, w której doszło do ostrych zaniedbań dzieci czy też przemocy fizycznej wobec dzieci, taka zasada mówiąca o poufności nie może mieć miejsca[66]. Asystent rodziny jest wówczas zobowiązany podjąć jak najszybsze działania zaradcze we współpracy z innymi służbami społecznymi powołanymi do interwencji, zmierzające do natychmiastowego wszczęcia działań związanych z ochroną dzieci.

[65] *Poradnik asystenta rodziny*, www.mbcenter.pl, s. 9; za: M. Świderska, *Asystent rodziny – współczesna forma pomocy rodzinie*, Wyd. Społecznej Akademii Nauk, Łódź 2013, s. 42–43.

[66] Tamże; A. Lisowski, *Tajemnica zawodowa asystenta rodziny*, „Doradca w Pomocy Społecznej", kwiecień 2016.

4. Kwalifikacja rodzin do asystentury

Kluczową przesłanką skierowania asystenta do rodziny jest niewłaściwy sposób wypełniania funkcji opiekuńczo-wychowawczej przez rodziców dzieci oraz przeżywanie trudności w codziennym funkcjonowaniu. W dobrze działającej rodzinie, związek między rodzicami a dziećmi, jest oparty na bliskości, intymności, miłości, szacunku i przyjaźni. Zalążkiem destrukcji mogą być różnego rodzaju uzależnienia, przemoc, wyuczona bezradność czy choroba. Problemy wychowawcze z dziećmi pojawiają się jako objaw i skutek tych zjawisk[67].

Kierowanie asystenta do pracy z rodziną odbywa się w dwojaki sposób. W pierwszym, realizowanym na podstawie art. 11 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej[68], po uzyskaniu przez ośrodek pomocy społecznej informacji o potrzebie udzielenia pomocy rodzicom (od samej rodziny lub innych osób/podmiotów) lub na informację o małoletnim rodzicu opuszczającym młodzieżowy ośrodek wychowawczy, młodzieżowy ośrodek socjoterapii, zakład poprawczy, schronisko dla nieletnich, pracownik socjalny przeprowadza wywiad środowiskowy. Na podstawie zgromadzonych informacji dokonuje analizy sytuacji rodziny i podejmuje decyzję o potrzebie przydzielenia rodzinie asystenta.

Następnie przeprowadza się rozmowy z rodziną, w czasie których zostaje im przedstawiona rola i zadania asystenta rodziny[69] oraz pozyskana zgoda rodziców na współpracę z asystentem rodziny[70]. W przypadku przyzwolenia rodziców na współpracę pracownik socjalny składa wniosek do kierownika OPS o przydzielenie asystenta rodziny. Po jego pozytywnym rozpatrzeniu następuje objęcie rodziny wsparciem asystenta. Wówczas asysta rodzinna najczęściej pełni funkcję profilaktyczną, chroniącą rodzinę przed ewentualną ingerencją sądu rodzinnego w sferę władzy rodzicielskiej. Intencją ustawodawcy był intensywny rozwój tej formy wsparcia oraz kluczowa rola asysty w systemie pomocy rodzicom z trudnościami w wypełnianiu swych obowiązków rodzicielskich[71]. Pracownicy socjalni powinni kierować rodziny do asysty rodziny, gdy zauważają pierwsze symptomy zagrożeń, a nie czekać, aż problem stanie się na tyle duży, że uruchomi kolejne. Praca nad zmianami w rodzinie ze sprzężonymi, wieloma problemami jest trudna do realizacji przy obecności dzieci w rodzinie (np. konieczność udziału rodziców w terapii zamkniętej,

---

67 M. Świderska, *Asystent rodziny – współczesna forma pomocy rodzinie*, dz. cyt., s. 45.
68 Dz.U. 2011 nr 149 poz. 887 z późn. zm.
69 Zob. *Ulotka dla rodziny* w narzędziach fakultatywnych asystenta rodziny.
70 Zob. *Formularz zgody na współpracę z asystentem rodziny* w narzędziach obligatoryjnych asystenta rodziny.
71 A. Prusinowska-Marek, *Procedura udzielenia rodzinie wsparcia w formie asystenta rodziny* [w:] *Teczka dokumentacji pracy z rodziną*, aktualizacja grudzień, Wyd. Forum, Poznań 2014.

nawroty). Dysfunkcja w rodzinie nie musi być duża, by rodzina mogła z tej formy wsparcia skorzystać.

Sposób pierwszy stosowany jest również w przypadku rodzin, których dzieci wychowują się w pieczy zastępczej. Zgłoszenie o potrzebie wsparcia rodziny przez asystenta w procesie reintegracji wychodzi od samej rodziny, z powiatowego centrum pomocy rodzinie lub placówki opiekuńczo-wychowawczej. Wtedy pracownik socjalny przeprowadza wywiad środowiskowy, sprawdzając czy rodzina chce, jest gotowa i ma możliwości pracować nad odzyskaniem dzieci. Po pozytywnym rozpatrzeniu tych trzech warunków rodzina podpisuje zgodę na współpracę z asystentem rodziny.

Drugi sposób przydzielenia asystenta rodzinie przebiega na podstawie orzeczenia sądu opiekuńczego, który wydając w oparciu o art. 109 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego[72] zarządzenia w odniesieniu do sposobu wykonywania przez rodziców władzy nad dzieckiem, może m.in. zobowiązać ich do pracy z asystentem rodziny lub/i realizowania innych form pracy z rodziną. Wówczas asysta rodzinna służy skorygowaniu tych sfer funkcjonowania rodziców dziecka, które były powodem interwencji sądu, w tym umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej. Większość sądowych zobowiązań jest konsekwencją umieszczenia lub realnego zagrożenia umieszczeniem dziecka w pieczy zastępczej i potrzebą sprawdzenia czy istnieją możliwości do powrotu dziecka lub pozostawienia w rodzinie biologicznej[73].

Prawo do skorzystania z asystentury rodziny mają również rodziny, które jedynie przeżywają przejściowy kryzys wynikający z rozwoju rodziny lub zdarzenia losowego. Asystent ma służyć wsparciem takiej rodzinie, aby ich trudności nie pogłębiły się i nie stały się przewlekłe. Rodziny te mogą same zgłosić się do ośrodka pomocy społecznej lub innej placówki, której zlecono prowadzić asystenturę lub zostać tam skierowane przez instytucję, np. szkołę, poradnię psychologiczno-pedagogiczną. Kwalifikacja do asystentury odbywa się jak opisano powyżej (pierwszy sposób). Jednakże z już kilkuletniej praktyki wynika, że do asysty kierowane są zazwyczaj rodziny potrzebujące nie tylko wzmocnienia w realizacji funkcji wychowawczej, ale doświadczające wielu innych, często sprzężonych problemów, najczęściej korzystające z systemu pomocy społecznej. W rodzinach tych, już w trakcie procesu rekrutacji do asysty, pracownik socjalny, inne służby społeczne, jak i sąd zauważają wiele czynników ryzyka zagrożenia bezpieczeństwa dzieci (m.in. młody wiek rodziców, wielodzietność, samotne rodzicielstwo, ubóstwo, niechciana ciąża, nadużywanie substancji odurzających, upośledzenie umysłowe lub zaburzenia psychiczne rodziców, niewystarczające umiejętności wychowawcze, niezaradność życiowa, przemoc domowa, zaniedbywanie potrzeb dzieci, brak wsparcia społecznego)[74].

W tym miejscu należy zwrócić szczególną uwagę na sytuację dzieci w rodzinach objętych wsparciem asystenta rodziny. W większości rodzin kierowanych do asystentury występuje zaniedbywanie dzieci w powiązaniu z przemocą psychiczną. Odmiany zaniedbywania zostały określone w jednym z raportów Rzecznika Praw Dziecka.

---

[72] Dz.U. 1964 nr 9 poz. 59 z późn. zm.

[73] A. Prusinowska-Marek, *Procedura udzielenia rodzinie wsparcia w formie asystenta rodziny* dz. cyt.

[74] I. Krasiejko, *Zawód asystenta rodziny w procesie profesjonalizacji*, dz. cyt. s. 151–170; I. Tworek, *Praca asystenta rodziny w systemie pieczy zastępczej* [w:] M. Makuch, J. Pluta (red.), *Rodzina w systemie wsparcia społecznego*, Wrocławskie Centrum Opieki i Wychowania, Wrocław 2015, s. 56.

Zaniedbywanie i niedbałe traktowanie to niezaspokajanie niezbędnych dla prawidłowego rozwoju dziecka jego potrzeb egzystencjonalnych związanych z odżywianiem, ubiorem, schronieniem, higieną, opieką medyczną oraz kształceniem, ale też narażanie dziecka na jakiekolwiek niebezpieczeństwo przez osoby odpowiedzialne za dobro dziecka. Zaniedbywanie może dotyczyć różnych potrzeb rozwojowych dziecka. Wyróżnia się kilka odmian zaniedbywania:

- *fizyczne – nieodpowiednie odżywianie, ubiór, higiena, schronienie, brak nadzoru i opieki, a także narażenie zdrowia i życia dziecka na niebezpieczeństwo swoim zachowaniem lub stwarzanymi dziecku warunkami;*
- *medyczne – nieszukanie pomocy medycznej lub znaczne opóźnienie w jej szukaniu w sytuacji poważnych urazów czy chorób lub problemów zdrowotnych dziecka, brak podejmowania czynności zalecanych w leczeniu dziecka na bazie wiedzy medycznej;*
- *edukacyjne – brak stymulacji poznawczej małego dziecka, brak realizacji obowiązku szkolnego, przyzwolenie na wagarowanie, przyzwalanie na nieuzasadnione opuszczanie szkoły, brak dbałości o zapewnienie specjalnych działań edukacyjnych dziecku, które takie wskazania ma, brak zainteresowania sytuacją szkolną dziecka oraz brak współpracy rodziców ze szkołą;*
- *porzucenie – pozostawienie dziecka bez opieki i nadzoru na długi czas lub z intencją pozbycia się dziecka, w tym wyrzucanie (z domu lub odmowa przyjęcia po ucieczce);*
- *wychowawcze – brak przyzwolenia i/lub brak działań w sytuacji występowania u dziecka zachowań problemowych, brak zapewnienia pomocy psychopedagogicznej, odmowa poddania dziecka zabiegom korekcyjnym, terapeutycznym w sytuacjach występowania u dziecka problemów zachowania, zaburzeń emocjonalnych itp.;*
- *emocjonalne – brak wsparcia dziecka w sytuacjach trudnych dla niego, brak zainteresowania dzieckiem, niezwracanie uwagi na dziecko*[75].

Asystent rodziny ma za zadanie pomóc rodzicom w dostrzeżeniu nieprawidłowych zachowań wobec dzieci i poprzez dostarczenie wiedzy pedagogicznej, modelowanie, trening umiejętności opiekuńczych i wychowawczych nauczyć prawidłowych sposobów zaspokajania potrzeb dzieci.
Model wizyt domowych obok zajęć treningowo-edukacyjnych dotyczących rodzicielstwa jest rekomendowanym w wielu krajach sposobem pomocy rodzinom zaniedbującym dzieci[76].

[75] E. Jarosz, A. Nowak, *Dzieci ofiary przemocy w rodzinie. Raport Rzecznika Praw Dziecka*, Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 2012, s. 21, za: I. Tworek, *Praca asystenta rodziny w systemie pieczy zastępczej,* dz. cyt., s. 56-57.

[76] E. Jarosz, *Pomoc i wsparcie rodzin zaniedbujących dzieci*, [w:] M. Ruszkowska, M. Winiarski (red.), *Praca socjalna z dziećmi, młodzieżą i rodziną*, Wyd. CRZL, Warszawa 2014, s. 88.

rekomendacja

Należy przy tym zauważyć, że asystent rodziny powinien być kierowany do rodzin, co do których istnieje prawdopodobieństwo dokonania zmian i wyeliminowania destrukcyjnych zachowań względem dzieci w okresie około 3 lat. Kiedy zachodzi potrzeba długoterminowego wsparcia (np. w przypadku niepełnosprawności intelektualnej matki) lepszym rozwiązaniem mogą okazać się specjalistyczne usługi opiekuńcze.

Ponadto w ocenie stopnia zagrożenia rozwoju dziecka i rokowań, czy rodzice będą umieli stworzyć odpowiednie środowisko wychowawcze dla swego potomstwa może pomóc specjalne narzędzie opracowane przez E. Marynowicz-Hetkę i I. Krasiejko[77].

„Dobrą praktyką" jest, aby po wywiadzie środowiskowym przeprowadzonym przez pracownika socjalnego zorganizować spotkanie, na którym obecny jest pracownik socjalny, asystent rodziny i ich przełożeni. W czasie tego spotkania, omówiona zostaje sytuacja rodziny, powody zaproponowania jej asystentury oraz ocena progu zagrożenia bezpieczeństwa dziecka. Na tej podstawie dopiero podjęta jest decyzja czy tej rodzinie przedstawi się ofertę asystentury lub innej formy wsparcia czy raczej trzeba zastosować ratownictwo w postaci pieczy zastępczej.

Wymogiem ustawowym (art. 77 i 100) jest zorganizowanie takiego spotkania, jeśli dzieci są w pieczy zastępczej. Wtedy obecny jest koordynator rodzinnej pieczy zastępczej lub pracownik placówki opiekuńczo-wychowawczej. Często zapraszana jest rodzina biologiczna i zastępcza. Na takim spotkaniu powinien zostać skoordynowany plan pracy z rodziną biologiczną i plan pomocy dziecku, przebywającemu w pieczy zastępczej[78].

[77] E. Marynowicz-Hetka *Narzędzie oceny progu zagrożenia rozwoju biosocjokulturalnego dziecka w rodzinie*, [w:] I. Lepalczyk, J. Badura (red.), *Elementy diagnostyki pedagogicznej*, PWN, Warszawa 1987, wersja poprawiona i zaktualizowana I. Krasiejko, zob. narzędzia fakultatywne asystenta rodziny.

[78] Przykład w: I. Krasiejko, *Plan pracy z rodziną dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej,* „Doradca w Pomocy Społecznej", grudzień 2015.

5. Kompetencje asystenta rodziny

Praca z rodzinami przeżywającymi trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych i realizacja wielu zadań nałożonych w 15 artykule ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wymogła od asystenta rodziny szerokiej wiedzy i umiejętności, które ma posiąść albo a) w trakcie studiów wyższych na kierunku pedagogika, psychologia, socjologia, nauki o rodzinie lub praca socjalna albo b) w czasie co najmniej 230 godzinnego szkolenia (jeśli ma wykształcenie wyższe na dowolnym kierunku oprócz ww. lub wykształcenie średnie).

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 grudnia 2011 r. w sprawie szkoleń na asystenta rodziny[79] określa zakres programowy szkoleń dla osób ze średnim lub wyższym wykształceniem (na dowolnym kierunku oprócz ww.), co jest równoznaczne z zakresem wiedzy i umiejętności, które powinien posiadać każdy kandydat na asystenta rodziny.

Najważniejsze z nich to znajomość i umiejętność stosowania w praktyce, niezbędnych do realizacji zadań asystenta rodziny w zakresie wspierania rodziny w wypełnianiu funkcji rodzicielskich, doskonalenia ich umiejętności opiekuńczo-wychowawczych i pomocy w rozwiązaniu trudnych sytuacji życiowych:

- zagadnień z zakresu prawa rodzinnego, administracyjnego, karnego, cywilnego, zabezpieczenia społecznego oraz prawa pracy,
- elementów ekonomii i organizacji gospodarstwa domowego,
- podstaw pedagogiki, psychologii rozwojowej i wychowawczej, z uwzględnieniem problemów dotyczących rozwoju dziecka i wpływu sytuacji kryzysowych w rodzinie na zachowanie i rozwój dziecka,
- treści dotyczących oceny sytuacji rodziny, tj. problemów, celów, oczekiwań, potrzeb, zasobów, wartości,
- metod, technik i narzędzi pracy z rodziną i innymi służbami społecznymi, w tym metod pracy socjalnej, metod pracy opiekuńczo-wychowawczej, metod terapeutycznych,
- podstaw edukacji zdrowotnej, organizacji czasu wolnego dzieci i młodzieży, pielęgnacji niemowląt i dzieci,
- zagadnień dotyczących uprawnień w zakresie wsparcia osób niepełnosprawnych – dorosłych i dzieci oraz organizowania wspomagania rozwoju dziecka z problemami emocjonalnymi i zaburzeniami zachowania,
- problematyki interwencji kryzysowej (§ 2 ust. 1.).

Asystent rodziny powinien umieć sporządzić plan pracy z rodziną, przy jej współudziale oraz inne dokumenty (sprawozdania z własnej pracy, pozwy i wnioski sądowe, podania urzędowe itd.). Posiadać umiejętności komunikacji interpersonalnej, będące podstawą zarówno współpracy z członkami rodziny, jak i współpracy z innymi pracownikami służb społecznych pracującymi z rodziną i na jej rzecz. Asystent rodziny powinien posiadać również umiejętności będące podstawą negocjacji, mediacji i rzecznictwa.

[79] Dz.U. 2011, nr 272, poz. 1608.

Od kandydata na asystenta rodziny wymagane jest zapoznanie się z systemem funkcjonowania instytucji prowadzącej pracę z rodziną, w formie praktyk w tej instytucji, w formie: a) praktyk studenckich wymaganych na kierunku studiów: pedagogika, psychologia, socjologia, nauki o rodzinie, praca socjalna zgodnie z ilością godzin w toku danego kierunku studiów lub b) 30 godzinnych praktyk w czasie szkolenia dla osób, które ukończyły inny kierunek studiów niż ww. lub mają średnie wykształcenie oraz roczny staż pracy z dziećmi lub rodziną w przypadku osób legitymujących się ukończeniem innego niż ww. kierunku studiów oraz trzyletni staż pracy z dziećmi lub rodziną w przypadku osób, które posiadają średnie wykształcenie (§ 2 ust. 1. pkt. 25)[80].

Podsumowując, osoby z wyższym wykształceniem kierunkowym tzn. które ukończyły studia wyższe na kierunku pedagogika, psychologia, socjologia, nauki o rodzinie, praca socjalna nie muszą ukończyć 230 godzinnego kursu. Po ukończeniu studiów posiadają kwalifikacje do podjęcia pracy na stanowisku asystenta rodziny. Kurs co najmniej 230 godzinny jest kursem kwalifikacyjnym dla osób, które posiadają wyższe wykształcenie na dowolnym kierunku studiów oprócz ww. i dla osób ze średnim wykształceniem. Osoby z wyższym wykształceniem kierunkowym powinny odbywać różnorakie kursy dokształcające/doskonalące dotyczące asystentury rodziny, pracy z rodziną z problemami, terapii rodzinnej, mediacji itp. które zazwyczaj mają mniejszą liczbę godzin i poszerzają (powinny poszerzać) ich wiedzę i umiejętności zdobyte w czasie studiów.

Asystentem rodziny może być oczywiście osoba, która wcześniej pracowała na stanowisku np. psychologa, pedagoga, terapeuty, pracownika socjalnego w danej lub innej placówce oświatowej lub jednostce organizacyjnej pomocy społecznej i chce zmienić stanowisko pracy. Osoba taka zazwyczaj ma wieloletnie doświadczenie w pracy z rodziną, ukończone specjalizacje, studia podyplomowe, różnorodne kursy doskonalące.

W ramach szkolenia na asystenta rodziny przewidziany jest 30 godzinny przedmiot w czasie którego kandydaci mają analizować własne możliwości i ograniczenia w wypełnianiu zadań asystenta rodziny (§ 2 ust. 1.6.)[81].

W procesie rekrutacji na stanowisko asystenta rodziny warto rozpoznać czy kandydat posiada odpowiednie cechy osobowe, takie jak: życzliwość, pogodne usposobienie, empatia, szacunek dla osoby, poczucie taktu, umiejętność zaufania osobie, stabilność emocjonalna, wiara w możliwości zmiany osoby wspieranej, umiejętność wyłuskiwania zasobów i łączenia ich z rozwiązaniami, bycie konsekwentnym, umiejętność stawiania granic, nawiązywania i utrzymywania kontaktów z innymi.

Asystentem rodziny może być osoba mająca w przeszłości własne trudne doświadczenia życiowe np. zmierzyła się z problem uzależnień swoim lub członka rodziny, niepełnosprawności, wychowała się w domu dziecka lub rodzinie zastępczej pod warunkiem, że uporała się już z tym problemem poprzez terapię własną, jest osobą stabilną emocjonalnie i osiągnęła gotowość do pomagania innym. Obecne problemy osobiste lub rodzinne asystenta dodatkowo go obciążają i nie służą prawidłowemu wypełnianiu przez niego zadań.

Poza tym osoba będąca kandydatem na asystenta rodziny powinna umieć pracować w zespole oraz w instytucji, jaką jest zazwyczaj ośrodek pomocy społecznej oraz

[80] Tamże.
[81] Tamże.

w środowisku życia rodziny. Ważna jest umiejętność pomagania osobie w ramach procedur urzędowych, wymagająca punktualności, terminowości, dokumentowania działania, wykonywania poleceń przełożonych, negocjowania oczekiwań kadry kierowniczej i innych partnerów w pracy z rodziną, a jednocześnie dokonywania samokontroli własnych działań. Niewątpliwie dominować powinny działania bezpośrednie, czyli praca nad kontaktem i emocjami osoby wspieranej, zbieranie informacji, tworzenie planu współpracy i jego realizacja. Jednakże 1/5 czasu pracy asystenta zajmują działania pośrednie – praca nad dokumentacją, kontakty z innymi specjalistami, obmyślanie strategii pomocy, ewaluacja wykonanych działań i ich efektów, dojazd, itp.

Asystenta rodziny nie powinien przerażać brud w mieszkaniach i na klatkach schodowych, podwórkach, brak dbania o higienę osobistą, objawy chorób skórnych itd. Powinien umieć zachować się profesjonalnie w trudnych dla rodziny okolicznościach, jak np. śmierć członka rodziny, przemoc jednego z rodziców wobec dzieci i drugiego z partnerów. Ważne jest też nietracenie wiary, sił, zapału, cierpliwości w momentach nawrotów osób wspieranych do starych nawyków, zachowań po okresie pracy nad zmianą.

Asystent rodziny musi pamiętać, że pracuje głównie w terenie, a taka forma pracy wymaga specjalnych kompetencji. Zmusza do dostosowania zarówno swojego stroju, sposobu bycia i stylu komunikacji do środowiska, w którym pracuje. Budowania relacji i bycia empatycznym. Jednocześnie jednak asystent powinien pamiętać, że postawą musi podkreślać swoją odrębność. Nie pozwolić rodzicom na spoufalanie się, traktowanie jakby był członkiem rodziny. Jest bowiem osobą pomagającą, powiązaną z instytucją. Taką postawę określa się mianem „zdystansowana troskliwość".

Również od skali i zakresu trudności rodziny, jak i celów, jaki postawi sobie zarząd instytucji prowadzącej asystenturę zależą wymagania, co do kompetencji asystentów rodziny, wykonywane w praktyce zadania oraz pozycja asystenta w strukturze jednostki oraz podział obowiązków między asystentem a pracownikiem socjalnym.

Można wyróżnić kilka grup ról, jakie może pełnić asystent rodziny oraz przypisać im kompetencje i zakres obowiązków[82].

1. Jeśli beneficjentami asystentury rodziny są rodziny z wieloma sprzężonymi problemami i celem pracy asystenta jest usamodzielnienie tej rodziny, czyli takie wzmocnienie członków rodziny, aby odzyskali kontrolę nad własnym życiem oraz w sposób prawidłowy wypełniali role społeczne, w tym matki lub ojca, samodzielnie wykonywali obowiązki na rzecz domu i rodziny to asystent rodziny musi mieć wysokie kompetencje. Rodzina ta wymaga bowiem dużego nakładu pracy, dużej częstotliwości spotkań, zbudowania głębszej relacji z jedną osobą profesjonalnie pomagającą, którą w tym przypadku jest asystent rodziny.

[82] I. Krasiejko, *Rola asystenta rodziny,* [w:] *Pomoc społeczna wobec rodzin, Interdyscyplinarne rozważania o publicznej trosce o dziecko i rodzinę*, D. Trawkowska, (red.), Wyd. Akapit, Toruń 2011; *Teczka dokumentacji z rodziną,* Wyd. Forum, Poznań 2013.

Dobrze jest, jeśli asystent rodziny pracował wcześniej na stanowisku pedagoga, terapeuty rodzinnego, pracownika socjalnego lub jeśli dodatkowo jest problem nadużywania alkoholu lub używania narkotyków – terapeuty uzależnień, posiada kilkuletnie doświadczenie zawodowe, ukończoną specjalizację lub szkolenie z zakresu terapii (np. Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach lub/i Dialogu Motywującego[83]) oraz predyspozycje osobowe do tego zawodu. Asystent z tak wysokimi kompetencjami potrafi prowadzić pedagogizacje z elementami terapii i pracy socjalnej. Do działań asystenta rodziny należy motywowanie członków rodziny do zmiany, poprzez prowadzenie rozmów z wykorzystaniem specjalnych miękkich metod motywowania do zmiany (np. odzwierciedlanie, pytania otwierające, podsumowywanie, docenianie, pytania o wyjątki, o skalę), jak również informowanie, poradnictwo, wskazywanie możliwości, trening umiejętności, modelownie, rzecznictwo, mediacja. Taki asystent rodziny potrafi pracować modelem łączącym wiele metod i usług oraz tzw. narzędzi aktywnej integracji. W działaniu tak zaprogramowanym, stosuje się techniki typowe dla metody indywidualnych przypadków, lecz jednocześnie poszczególnych członków rodziny (z uwagi na problem) zaprasza się do udziału w terapii, w zajęciach grup wsparcia, grup edukacyjno-treningowych, np. grup nakierowanych na pedagogizację rodziców. Do tych działań dochodzą często elementy typowe dla metody organizacji społeczności lokalnej, np. organizowanie imprez okolicznościowych, m.in. integracyjnych pikników. Asystent rodziny potrafi w zależności od indywidualnych potrzeb rodziny zastosować którąś z obszernego wachlarza metod, m.in.: wyjaśnianie, wspieranie, podnoszenie poczucia własnej wartości, rozumienie siebie, podnoszenie umiejętności poszukiwania i znajdywania rozwiązań trudności życiowych i podejmowania decyzji, podnoszenie świadomości, informowanie, poradę, trening, działania wychowawcze, wzmacnianie, przydzielanie zadań, rozszerzenie sieci kontaktów, ujawnienie możliwości, modelowanie. Asystent rodziny często, zwłaszcza na początku pracy z rodziną, towarzyszy klientom w realizacji różnorodnych spraw urzędowych oraz w wizytach w ośrodkach zdrowia i placówkach oświatowych. Dlatego też powinien umieć sporządzać różne pisma urzędowe, znać zasady funkcjonowania tych instytucji, uprawnienia klienta dotyczące skorzystania z ich pomocy oraz załatwiać te sprawy, aby być modelem dla klienta. Powinien też umieć pełnić rolę rzecznika na rzecz klienta wobec pracowników innych instytucji. Potrafić też współpracować z innymi pracownikami służb społecznych (łączność, koordynacja, praca zespołowa, konsultacje). Ponadto warto, aby również umiał prowadzić dialog motywujący, potrafił pracować z osobą niezmotywowaną, „klientem niedobrowolnym", wahającym się, czy podjąć się pracy nad zmianą (np. umieć prowadzić rozmowę nie stylem kierowania a stylem ukierunkowywania). Beneficjentami takiego asystenta mogą być więc rodziny, u których dopiero należy wytworzyć motywację do zmiany, podjęcia terapii.

Można rzec, że zbyt późne kierowanie rodzin do asystentury (tj. kiedy problemów jest wiele i są ze sobą sprzężone) wymaga od asystenta bardzo wysokich kompetencji. Asystent rodziny powinien być bowiem, przygotowany do pracy z rodziną, gdzie występuje problem nadużywania alkoholu, niepełnosprawność, choroba psychiczna, przemoc. Ważne są tu umiejętności pracy nie tylko z jednym członkiem rodziny, ale z rodziną jako całością,

[83] I. Krasiejko, *Praca socjalna w praktyce asystenta rodziny. Przykład Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach*, Wyd. Śląsk, Katowice, 2011; J. Jaraczewska, I. Krasiejko (red.), *Dialog Motywujący w praktyce*, Wyd. Edukacyjne Akapit 2012.

niezbędne będą tu umiejętności mediacyjne. Asystent umie zastosować idee *empowerment* – tzw. budzenia sił ludzkich, konsultatywnego i kooperatywnego wspierania jednostki[84]. Rozumie swoją rolę i po okresie intensywnej pracy z towarzyszeniem klientowi w różnych obszarach jego życia, potrafi powoli wycofywać się, poszerzając zakres odpowiedzialności i samodzielności klienta. Nie wyręcza niepotrzebnie klienta ani nie kieruje nim dyrektywnie.

2. Jeśli rodziny będące beneficjentem asystentury rodziny podzielimy na rodziny z określonym dominującym problemem, np. rodziny z problemem alkoholowym, rodziny z problemem przemocy, rodziny z problemem zagrożenia bezdomnością, rodziny z osobą z zaburzeniami psychicznymi, rodziny z osobą dorosłą lub dzieckiem z niepełnosprawnością, rodziny z nastolatkami z trudnościami wychowawczymi (zagrożonymi demoralizacją) to asystentem rodziny powinna być osoba przygotowana i mająca doświadczenie w zakresie pracy z taką grupą jednostek (np. terapeuta uzależnień, specjalista w zakresie pracy z osobami z zaburzeniami psychicznymi, z rodzinami z problemem przemocy, pedagog specjalny, pedagog resocjalizacji). W skład zespołu asystentów wchodzą więc osoby z różnym specjalistycznym przygotowaniem zawodowym, do których kierowane są rodziny z dominującym problemem.
3. Jeśli beneficjentami są rodziny z problemem bezradności spowodowanym długoletnim bezrobociem, niepełnosprawnością, wieloletnim korzystaniem z pomocy społecznej asystentem rodziny powinna być osoba z przygotowaniem terapeutycznym, umiejąca zmotywować klienta do zmiany (psycholog, terapeuta rodzinny).
4. Jeśli rodziny mają trudności opiekuńczo-wychowawcze i w prowadzeniu gospodarstwa domowego oraz zaległości w realizacji spraw urzędowych a celem pracy asystenta rodziny jest podniesienie poziomu tych umiejętności oraz samodzielność rodziny w realizacji spraw na rzecz domu i rodziny to asystentem rodziny może być przygotowana do tej roli osoba z przygotowaniem pedagogicznym lub po pracy socjalnej. Do działań socjalno- wychowawczych asystenta rodziny należy pedagogizacja, poradnictwo, edukacja, trening umiejętności, towarzyszenie w urzędach oraz ponadto motywowanie klientów do wykonywania działań i monitorowanie ich wykonania.
5. Jeśli zaś celem pracy asystenta ma być jedynie nauczenie członków rodziny opieki i pielęgnacji dzieci, gospodarowania budżetem domowym, wykonywania prac domowych (gotowanie, sprzątanie, pranie, robienie zakupów) oraz zrealizowanie zaległych spraw urzędowych to asystentem rodziny może być osoba z doświadczeniem życiowym i ze średnim wykształceniem lub z wyższym bez przygotowania kierunkowego. Asystent rodziny jest tu administratorem usług na rzecz klienta oraz trenerem umiejętności wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego.
6. Jeśli rodziny mają tylko trudności opiekuńczo-wychowawcze i celem asystentury ma być podniesienie tych umiejętności to asystentem rodziny może być osoba po pedagogice lub psychologii. Do działań asystenta rodziny należy pedagogizacja, poradnictwo, edukacja, trening umiejętności opiekuńczo-wychowawczych, pomoc w rozwiązywaniu konfliktów między rodzicami i dziećmi, pośrednictwo lub wsparcie w kontaktach z placówkami oświatowymi.

[84] I. Krasiejko, *Koncepcje budzenia sił ludzkich w asystenturze rodzin*, [w:] *Rodzina w środowisku lokalnym. Pomoc – wsparcie – opieka,* A. Garbarz, B. Szluz, M. Urbańska, W. Walc (red.), Wyd. KORAW, Rzeszów, 2011.

rekomendacja

Z dotychczasowych doświadczeń w zakresie asystentury rodziny wynika, iż wykształcenie oraz doświadczenie zawodowe i życiowe asystenta rodziny są ważne, ale jego cechy osobowe są priorytetem (wyższość sztuki nad rzemiosłem w pomaganiu)[85].

Praca z rodziną z problemami w ramach instytucji pomocy rodzinie lub organizacji pozarządowej rodzi wiele trudności i dylematów[86]. Różnorodność typów działań w pracy z rodziną uniemożliwia wykorzystanie technicznej racjonalności w każdej sytuacji. Z jednej strony osoba pomagająca w procesie przygotowania do zawodu powinna być zapoznana z zasadami pomagania, strategiami pomocy w ramach obowiązujących przepisów i wyposażona w wachlarz metod i narzędzi. Z drugiej jednak, aby pomagający mógł uruchomić wolę osoby wspieranej i towarzyszyć jej w pokonywaniu trudności należy w procesie kształcenia i doskonalenia zawodowego dać mu okazję do rozwijania wrażliwości etycznej i świadomości metodycznej, uruchamiania głosu sumienia oraz namysłu nad tym, co zamierza zrobić, po co i jakie mogą być tego konsekwencje.

Aby uzyskać pewność w działaniu nie wystarczy jedynie ukończenie szkoły wyższej lub specjalistycznego kursu i włączenie poznanych treści do praktyki na zasadzie prób i błędów. Należy jeszcze samemu, czy przy pomocy doradcy metodycznego lub superwizora uruchomić postawę refleksyjną, mobilizującą do zastawania się nad sytuacją i efektami działania[87].

Przy rekrutacji osoby na stanowisko asystenta rodziny oprócz wykształcenia i doświadczenia w pracy z rodziną należy wziąć pod uwagę jej umiejętności komunikacyjne, życzliwe nastawienie do osób, optymizm, koncentrowanie się na rozwiązaniach.

---

85 Por. I. Krasiejko, *Zawód asystenta rodziny w procesie profesjonalizacji*, dz. cyt.

86 Por. M. Granosik, *Etyczne aspekty działania pedagoga społecznego*, [w:] E. Marynowicz-Hetka, *Pedagogika społeczna* t. 1, PWN, Warszawa 2006; M. Granosik, *Profesjonalizacja zawodów społecznych*, [w:] E. Marynowicz-Hetka, *Pedagogika społeczna* t. 1, PWN, Warszawa 2006; A. Olubiński, *Praca socjalna – aspekty humanistyczne i pedagogiczne*, Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit", Toruń 2004; L. Witkowski, *Praca socjalna i profesjonalizm pedagogiczny*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Edukacji Zdrowotnej i Nauk Społecznych, Łódź 2010.

87 Por. I. Krasiejko, M. Ciczkowska-Giedziun, *Refleksyjność i refleksyjny praktyk w pracy socjalno-wychowawczej z rodziną,* [w:] I. Krasiejko, M. Ciczkowska-Giedziun (red.), *Praca socjalno-wychowawcza z rodziną w ujęciu wybranych koncepcji. Analiza metodycznego działania z osobami potrzebującymi pomocy,* Wyd. IRSS, Warszawa 2016, w druku; I. Krasiejko, B. Łukasik, *Refleksyjna edukacja metodycznego działania w pracy socjalno-wychowawczej z rodziną,* Wydawnictwo AJD, Częstochowa 2016, w przygotowaniu.

6. Wybrane modele metodycznego działania asystenta rodziny

Model w pracy socjalno-wychowawczej z rodziną można zdefiniować jako podejście *stanowiące całość idei (koncepcji) odnoszących się do teorii, odczuć, postaw i działań, będących rodzajem przewodnika po metodycznym działaniu społecznym*[88].

W pozycjach książkowych dotyczących metodyki pracy z rodziną zawartych jest wiele teorii i modeli. Rozmaitość stanowisk w tej dziedzinie jest duża. Wielość podejść teoretycznych jest konsekwencją rozwoju myśli społecznej i rozwoju praktyki społecznej oraz czerpania w tym rozwoju z koncepcji i podejść nauk społecznych. Nie bez znaczenia jest tu również historia oraz sytuacja polityczno-gospodarcza oraz rozwój kultury, w tym preferowane wartości przez społeczeństwo danego kraju. Jak podkreśla Ewa Kantowicz, współczesne procesy profesjonalizacji w polu pracy socjalno-wychowawczej wymagają złożonej procedury działań i stosowania różnych form ich systematyzacji[89]. Stąd podejmując pracę z rodzinami ryzyka czy rodzinami z wieloma problemami w profesjonalnych działaniach warto wykorzystywać różne podejścia teoretyczne i praktyczne.

Poniżej zostaną syntetycznie przedstawione najważniejsze modele oraz podana literatura uzupełniająca szerzej je charakteryzująca. Wydaje się, bowiem zasadne, by asystent rodziny miał świadomość przyjętego podejścia teoretycznego, jego założeń wstępnych, z których wynika uzasadnienie podjętego przez niego działania, procedury postępowania oraz zestaw pojęć właściwy danemu podejściu teoretycznemu oraz metodycznemu. Jest to zasadniczy element profesjonalizacji tego zawodu oraz jest to również zgodne z oczekiwaniami praktyków wykonujących już tę profesję.

Wybrano te modele, które pozwalają asystentowi na niedyrektywną pracę wynikającą z jego wspierającej roli, łącznie sił rodziny z zasobami środowiska lokalnego i instytucji oraz współdziałanie rodziny i profesjonalistów.

---

[88] Za: C. de Robertis, H.Pascal, *Postępowanie metodyczne w pracy socjalnej z grupami i społecznościami*, Wyd. Śląsk, Katowice 1998, s. 35.

[89] E. Kantowicz, *Wstęp. W kierunku pracy socjalno-wychowawczej*, [w:] E. Kantowicz (red.), *Metodyka pracy socjalno--wychowawczej – wybrane zagadnienia*, Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2013.

Tabela nr 2. Wybrane modele pracy asystenta z rodziną

Nazwa modelu	Krótka charakterystyka
Model zorientowany na rozwiązywanie problemów[90]	Techniki interwencji w tym podejściu skierowane są na motywowanie klienta do rozwiązywania problemów. Uwzględniają one możliwości samej placówki i szerszego środowiska osoby potrzebującej, by je wykorzystać jako pomoc i wsparcie w rozwiązaniu problemów. Pracownik dążąc do zrozumienia osoby i jej sytuacji stara się zdiagnozować problemy i ich przyczyny. Następnie na zasadzie przyczynowo-skutkowej poszukuje się możliwych rozwiązań problemu, ocenia je, podejmuje decyzję o wyborze któregoś z rozwiązań, po którym następuje działanie ukierunkowane na przezwyciężenie problemu. Współcześnie zwraca się uwagę na to, by to klient wskazał problem (subiektywne spojrzenie osoby w danej sytuacji) a pracownik jedynie wspomógł go w identyfikacji problemu i w procesie jego rozwiązywania. Celem pracy w tym podejściu jest jak najpełniejsze zaangażowanie członka rodziny w działania pomocowe oraz zmobilizowanie sił wewnętrznych i zewnętrznych na rzecz satysfakcjonującego lub zadawalającego spełnienia roli. Prowadzić ma to do zwiększenia zdolności osoby do rozwiązywania problemów w przyszłości.
Podejście Skoncentrowane na Rozwiązaniach[91]	Opiera się na idei empowermentu i założeniach konstrukcjonizmu społecznego. O specyfice tej koncepcji stanowi wykorzystywanie tego, co jest zdrowe, koncentracja na tym, co się sprawdza i jest zasobem w osobie i otoczeniu klienta, jako jednostki, pary, rodziny, czy zespołu. Unika się w związku z tym skupienia na problemach, diagnozowania zaburzeń, poruszania się w świecie psychopatologii. Zamiast tego praca koncentruje się na elementach zdrowia psychicznego, osiąganiu celów osoby wspieranej, diagnozowaniu jej zasobów, w tym na jej umiejętnościach w radzeniu sobie z problemami (m.in. tzw. wyjątkach, czyli okresach, kiedy problem nie istniał, był mniej uciążliwy lub klient radził sobie w sytuacji trudnej), po to, aby znaleźć rozwiązanie adekwatne do potrzeb i kontekstu, w którym żyje. Zakłada się bowiem, że nie jest konieczne zrozumienie problemu, poszukiwanie jego przyczyn, by dojść do rozwiązania.
Teoria systemów[92]	Jeśli pomagający postrzega rodzinę jako system, czyli układ powiązanych ze sobą elementów to podejmując działania pokazuje, jak jeden element wpływa na drugi, a nie koncentruje się na zachowaniach pojedynczych osób w rodzinie. Kluczem do pracy z rodziną jako systemem jest zrozumienie, że relacje i interakcje w rodzinie są wzajemne (obopólne), oparte na wzorcach i są powtarzalne. Zmiana u jednego członka rodziny wpływa na zmianę u wszystkich członków rodziny, a zachowania członków rodziny tłumaczone są poprzez cyrkularny związek przyczynowy. Rodzina stara się zachować równowagę pomiędzy zmianą a stabilnością. Również rodzina należy do szerszego społecznego systemu.

[90] I. Krasiejko, *Metodyka działania asystenta rodziny*, dz. cyt.

[91] I. Krasiejko, *Metodyka działania asystenta rodziny*, dz. cyt.; I. Krasiejko, *Praca socjalna w praktyce asystenta rodziny*, dz. cyt., T. Świtek, *Ścieżki rozwiązań*, Wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków 2009, I. Krasiejko, M. Ciczkowska-Giedziun (red.), *Praca socjalno-wychowawcza z rodziną w ujęciu wybranych koncepcji. Analiza metodycznego działania z osobami potrzebującymi pomocy,* Wyd. IRSS, Warszawa 2016, w druku.

[92] M. Ciczkowska-Giedziun, *Praca socjalno-wychowawcza z rodziną*, Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2015; I. Krasiejko, M. Ciczkowska-Giedziun (red.), *Praca socjalno-wychowawcza z rodziną w ujęciu wybranych koncepcji,* dz. cyt.; A. Karasowska, A. Szulirz, *Ocalić więzi. Praca socjoterapeutyczna z rodziną zagrożoną*, Fundacja Etoh i Wyd. Edukacyjne Remedium, Warszawa 2015.

	Wykorzystanie elementów teorii systemowej w diagnozowaniu i w pracy z rodziną polega na założeniu, że rodzina jest systemem z unikalną strukturą; określeniu granic systemu rodzinnego; stwierdzeniu, jak rodzina funkcjonuje w środowisku; stworzeniu genogramu rodziny; dowiedzeniu się, jak kontekst kulturowy wpływa na funkcjonowanie rodziny; rozpoznaniu wzorów komunikacji w rodzinie; określeniu, jak rodzina reaguje na zmianę.
Model ekosystemowy[93]	Diagnoza i interwencja w podejściu ekologicznym akcentuje znaczenie mikrosystemów (rodzina, rówieśnicy, szkoła, pracodawcy, przyjaciele, znajomi) i makrosystemów (układy przynależące do szerszego systemu społecznego i kształtujące politykę oraz prawo oraz kontekst kulturowy), w których żyją członkowie rodzin. Praca z rodziną rozpoczyna się od rozpoznania wszystkich problemów i potrzeb klientów (rodziny) oraz innych podsystemów. Istotne jest tu również zdiagnozowanie zarówno zasobów środowiska, jak i jego ograniczeń. Następnie profesjonalista poszukuje głównego problemu oraz zasobów ekosystemu osoby wspieranej. Wykorzystuje się do tego celu ekogram. Określa obszary wprowadzania zmian oraz osoby, które mogą w tym pomóc. Następnie wspólnie z członkiem/członkami rodziny angażuje różne zasoby ludzkie i rzeczowe w działania na rzecz zmiany. Ewaluacja jest końcowym etapem całej interwencji, polega na dostarczeniu całościowej wiedzy na temat tego, jak przebiegły działania, a dokładniej uzyskaniu odpowiedzi na pytanie, w jakim zakresie prowadzone działania pomogły osiągnąć założone cele.
Dialog Motywujący[94]	Dialog Motywujący jest skoncentrowaną na osobie, opartą na współpracy formą prowadzenia osoby w kierunku wydobywania i wzmacniania motywacji do zmiany przez analizę i rozwiązanie ambiwalencji. To koncepcja wyzwalania i wzmacniania motywacji stosowana w pracy z osobami mało zmotywowanymi do zmiany, której celem jest wywołanie szybkiej, umotywowanej wewnętrznie zmiany. Dialog Motywujący jest oparty na idei empowerment – znanej w pracy socjalnej idei *budzenia sił ludzkich*, zakłada, że klient jest autonomiczną i zdolną do zmiany jednostką, która dysponuje ważnymi wglądami i pomysłami służącymi rozwiązaniu własnego problemu. Wewnętrzną motywację osoby do zmiany czerpie się z tego, co już jest, z jej wewnętrznych sił, czyli z poglądów, celów i wartości. Konsultant daje osobie potrzebującej wsparcia nadzieję, zaraża ją optymizmem, jest pozytywnie nastawiony do pracy z nią. Widzi w niej potencjał do zmiany. Dialog Motywujący jest zarazem metodą skoncentrowaną na osobie, jak i dyrektywną. Konsultant stara się zrozumieć punkt widzenia członka/członków rodziny, stosuje tzw. słuchanie odzwierciedlające. Unika kłótni, konfrontacji. Nie naciska na zmianę, gdyż jest świadomy tego, że osiągnie wynik przeciwny do zmierzonego. Klient zacznie się jej przeciwstawiać. Konsultant akceptuje opór, który rozumie jako formę

[93] M. Ciczkowska-Giedziun, *Praca socjalno-wychowawcza z rodziną*, dz. cyt.; I. Krasiejko, M. Ciczkowska-Giedziun (red.), *Praca socjalno-wychowawcza z rodziną w ujęciu wybranych koncepcji,* dz. cyt.; K. Wódz., *Jak pomagać bezdomnym? Uwagi na marginesie metody towarzyszenia*, [w:] Wiktorska-Święcka A. (red.), *Wyprowadzić na prostą. Innowacyjne metody aktywizacji społecznej i zawodowej na przykładzie wdrażania modelu lokalnej sieci wsparcia osób bezdomnych i zagrożonych bezdomnością,* Oficyna Wyd. ATUT, Wrocław 2008; J. Przeperski, *Konferencja Grupy Rodzinnej w teorii i praktyce pracy socjalnej z rodziną*, Wyd. Edukacyjne Akapit, Toruń 2015.

[94] I. Krasiejko, *Metodyka działania asystenta rodziny*, dz. cyt.; J. Jaraczewska, I. Krasiejko (red.), *Dialog Motywujący w teorii i praktyce*, dz. cyt. I. Krasiejko, M. Ciczkowska-Giedziun (red.), *Praca socjalno-wychowawcza z rodziną w ujęciu wybranych koncepcji,* dz. cyt.; D.B. Rosengren, *Rozwijanie umiejętności w Dialogu Motywującym. Podręcznik praktyka z ćwiczeniami*, Wyd. UJ, Kraków 2013.

	współpracy. Kiedy osoba wspierana opiera się, należy zrobić coś innego, zmienić taktykę. Cała rozmowa polega na wybiórczym reagowaniu na wypowiedzi członka rodziny tak, aby rozwiązać ambiwalencję i przybliżyć go do zmiany. Jednakże pomagający nie musi rezygnować z roli eksperta, to on prowadzi rozmowę. Poza tym może podzielić się z członkiem/członkami rodziny swoją wiedzą, zrobić test itp. Aczkolwiek konsultant powinien unikać argumentowania na rzecz zmiany, odpowiedzi i rozwiązania powinny wychodzić przede wszystkim od członka/członków rodziny. Wraz z rozwojem koncepcji opracowano wiele skutecznych metod i narzędzi pracy takich jak m.in.: arkusz ważenia decyzji, odzwierciedlanie, zadawanie pytań otwierających, podsumowywanie, prowokowanie wypowiedzi o zmianie, analiza celów i wartości, udzielanie informacji, docenianie.

7. Etapy pracy asystenta z rodziną

Metodyczne działanie asystenta rodziny można podzielić na kilka faz. Jest to opis modelu, stworzonego na bazie analiz teoretycznych i opisów dobrych praktyk dotychczasowych realizatorów tej usługi[95].

Tabela nr 3: Czynności asystenta rodziny i proponowana dokumentacja w kolejnych etapach metodycznego działania.

Nazwa etapu	Czynności asystenta rodziny	Narzędzia obligatoryjne i fakultatywne
Etap I. Nawiązanie kontaktu, podjęcie decyzji o współpracy, tworzenie relacji.	1. Zapoznanie rodziny z rolą, zadaniami, uprawnieniami i zobowiązaniami asystenta wobec zatrudniającej instytucji. 2. Uzyskanie zgody rodziców na współpracę z asystentem rodziny. 3. Rozmowy i obserwacje dotyczące życia rodziny, wstępne omawianie oczekiwań rodziny dotyczących pracy z asystentem. 4. Budowanie relacji.	*Ulotka dla rodziny* *Formularz zgody na podjęcie współpracy z asystentem rodziny.* *Założenie teczki rodziny.* *Kwestionariusz osobowy.*
Etap II. Rozpoznanie sytuacji rodziny	1. Zapoznanie się z życzeniami członków rodziny i oczekiwaniami służb społecznych, co do kierunków pracy z rodziną, urealnianie ich. 2. Diagnoza środowiska wychowawczego rodziny. 3. Wstępny opis sytuacji rodziny.	*Scenariusze wywiadu z rodziną.* *Formularz: opis sytuacji rodziny.*
Etap III. Planowanie pracy z rodziną	Wspólne ustalanie celów, działań i ich efektów współpracy rodziny z asystentem.	*Formularz: plan pracy z rodziną.*

[95] Przykłady opisu pracy z indywidualnym przypadkiem oraz wypełnionych narzędzi wg. tych etapów znajdują się w: I. Krasiejko, *Praca socjalno-wychowawcza asystenta z rodziną*, [w:] J. Szymanowska (red.), *Wyzwania współczesnego dzieciństwa i rodzicielstwa. Praca socjalna w perspektywie działań wychowawczych*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2014; I. Krasiejko, *Podejście Skoncentrowane na Rozwiązaniach w metodycznym działaniu asystentów rodziny,* [w:] I. Krasiejko, M. Ciczkowska-Giedziun (red.), *Praca socjalno-wychowawcza z rodziną w ujęciu wybranych koncepcji. Analiza metodycznego działania z osobami potrzebującymi pomocy,* Wyd. IRSS, Warszawa 2016, w druku; I. Krasiejko, *Etapy metodycznego działania asystenta z rodziną w ujęciu Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach*, „Podlaski Przegląd Społeczny" 2014, nr 3; comiesięcznym dodatku *Asystent rodziny* w „Doradcy w Pomocy Społecznej" 2015, 2016.

	W razie potrzeby – spotkanie w zespole multiprofesjonalnym[96].	*Formularz: protokół z posiedzenia zespołu multiprofesjonalnego.*
Etap IV. Realizacja planu pracy	Realizacja działań z planu pracy z rodziną przez członków rodziny, asystenta rodziny i innych specjalistów współpracujących z rodziną.	*Karta działań asystenta z rodziną*
Etap V. Ocena okresowa	1. Monitorowanie, które z planowanych działań są wykonane lub nie przez członków rodziny, asystenta i innych specjalistów. 2. Ocena postępów rodziny. 3. Aktualizacja planu pracy z rodziną. 4. W razie potrzeby – spotkanie w zespole multiprofesjonalnym. 5. Ewaluacja pracy asystenta rodziny.	*Formularz: ocena okresowa sytuacji rodziny.* *Formularz: aktualizacja planu pracy z rodziną.* *Formularz: protokół z posiedzenia zespołu multiprofesjonalnego.*
Etap VI. Ocena końcowa i zakończenie współpracy	1. Ocena postępów rodziny w kontekście jej usamodzielnienia. 2. Podjęcie decyzji o zakańczaniu współpracy. 3. Zakończenie współpracy. 4. Monitorowanie rodziny.	*Formularz: ocena końcowa sytuacji rodziny.*

Źródło: opracowanie własne.

Etap I. Nawiązanie kontaktu, podjęcie decyzji o współpracy, tworzenie relacji.

Niezależnie od tego, kto zgłosił rodzinę do asystentury, czy ona sama, czy pracownik socjalny, sąd lub inna instytucja to asystent jest wprowadzony do rodziny najczęściej a) przez pracownika socjalnego, jeśli asystent rodziny jest zatrudniony w ośrodku pomocy społecznej lub b) przedstawiciela organizacji pozarządowej, jeśli to ona prowadzi asystenturę rodziny. Zanim rodzice wyrażą pisemną zgodę na asystenta rodziny powinni zostać poinformowani o jego zadaniach, kompetencjach, uprawnieniach, zobowiązaniach wobec zatrudniającej go instytucji oraz organizacji pracy. Można posłużyć się tu ulotką[97].

[96] Zespół multiprofesjonalny złożony jest ze specjalistów pracujących z daną rodziną, lecz w odróżnieniu od grupy roboczej czy zespołu interdyscyplinarnego pracuje z każdą rodziną, niekoniecznie, w której problemem jest przemoc, jego celem jest wymiana informacji o rodzinie, utworzenie i realizacja planu współpracy z rodziną, koordynacja działań, zob. szerzej: I. Krasiejko, *Asystent rodziny jako członek zespołu multiprofesjonalnego*, „Doradca w Pomocy Społecznej", kwiecień 2015.

[97] *Ulotka dla rodziny*, w narzędziach fakultatywnych asystenta rodziny.

rekomendacja

Warto poinformować członków rodziny, że asystent udziela wsparcia informacyjnego, instrumentalnego i emocjonalnego oraz towarzyszy w realizacji spraw urzędowych, kontaktach z przedstawicielami instytucji oraz sytuacjach dnia codziennego. Prowadzi poradnictwo rodzinne oraz trening umiejętności wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, aktywizację zawodową oraz społeczną. Omówiony powinien być zakres stosowania zasady poufności i choć skrótowo organizacja pracy asystenta rodziny. Należy przygotować rodzinę na długość czasu i częstotliwość trwania wizyt oraz poinformować, że asystent prowadzi dokumentację, np. pisemnie planuje działania przy udziale członków rodziny. Należy również uprzedzić rodziców, że asystent jest zobowiązany do sporządzania sprawozdań z wykonanych działań i współpracy z innymi pracownikami różnych instytucji na rzecz rodziny. Na tym etapie warto też uświadomić klientów, że mogą zdarzyć się w czasie kontaktów asystenta z rodziną sytuacje (np. asystent zastanie oboje rodziców w stanie upojenia alkoholowego lub zauważy poważne ślady krzywdzenia dzieci), kiedy będzie musiał, z racji nałożonego przez ustawę zadania i moralnego obowiązku, podjąć działania zaradcze.

Rodzina powinna mieć czas na zadawanie pytań, co do zakresu działań z asystentem i organizacji współpracy i mieć poczucie, że otrzymała szczere i wyczerpujące odpowiedzi. Jest szansa, że w takich warunkach może obudzić się zaufanie rodziców i chęć współpracy z nowym, często kolejnym pracownikiem systemu wsparcia rodziny. Dlatego też powinien być omówiony sposób wzajemnej komunikacji, np. telefonicznej i jakie mogą być konsekwencje unikania odwiedzin asystenta.

rekomendacja

Dopiero po tym działaniu wprowadzającym, na kolejnym spotkaniu, oczekujemy jako służby społeczne od rodziny podjęcia decyzji co do pracy z asystentem rodziny i prośmy o podpisanie zgody[98]. Może tego dokonać pracownik socjalny lub asystent rodziny. Dobrą praktyką jest, aby zgoda była podpisana na współpracę z konkretnym asystentem rodziny, przedstawionym wcześniej rodzinie oraz na czas określony (np. 3 miesiące), aby zobaczyć czy asystentura okazała się odpowiednią formą pomocy dla danej rodziny. Czas ten można będzie przedłużyć.

Dobór asystenta dla danej rodziny jest ważny, gdyż ze względu na pracę na relacji pracownik ten nie powinien zmieniać się bez istotnych powodów przez cały okres trwania współpracy z daną rodziną.

[98] *Formularz zgody na podjęcie współpracy z asystentem rodziny*, w narzędziach obligatoryjnych asystenta rodziny.

Dyspozycyjność i odpowiednie do potrzeb (i problemów) rodziny kompetencje asystenta mają szanse sprawić, że osoby wspierane poczują się bezpiecznie oraz dostrzegą możliwość podjęcia pracy nad, często skrywanymi przed sobą i innymi, dysfunkcjonalnymi zachowaniami oraz odbudować zaufanie do siebie i otoczenia.

Ważne jest więc również, aby na początku współpracy z rodziną nie tyle skupić się na szybkim wykonywaniu zadań związanych z niwelowaniem problemów zgłaszanych przez służby społeczne, co na budowaniu relacji i pozyskiwaniu informacji od członków rodziny, po to, aby móc rozpoznać ich postrzeganie własnej rodziny jako środowiska wychowawczego oraz chęci, możliwości i gotowość do zmian. To też moment, aby stosując dialog[99], za pomocą którego zostaną omówione korzyści i straty z podjęcia i niepodjęcia zmian w życiu rodziny zamienić często zewnętrzną motywację na wewnętrzne przekonanie rodziców, że współpraca z asystentem może dać pozytywne efekty.

Asystent na tym etapie pracy podejmuje rozmowy i obserwacje dotyczące życia rodziny. Spotyka się z członkami rodziny w środowisku życia klientów, co zwiększa możliwość poznania sytuacji i potrzeb osób wspieranych. Asystent powinien być osobą, która inicjuje kontakty z członkami rodziny, również wtedy, gdy rodzina nie otwiera. Wtedy zostawia kartkę z informacją o kolejnej wizycie, prosi o kontakt telefoniczny. Początkowo kontakty są częste – od jednego do kilku razów w tygodniu. Pracując w systemie zadaniowego czasu pracy pracownik dostosowuje termin i długość trwania wizyty uwzględniając potrzeby i możliwości członków rodziny.

Asystent rodziny może też na podstawie obserwacji, wywiadu mającego postać swobodnej rozmowy z rodzicami i starszymi dziećmi oraz za pomocą takich narzędzi jak np. ekogram[100] zapoznać się ze zmiennymi systemowymi rodziny (strukturą, celami, zasobami rodziny i jej otoczenia, interakcjami z innymi systemami). Można również dowiedzieć się, kto z osób z dalszej rodziny lub kręgu znajomych mógłby wesprzeć rodziców, m.in. zająć dziećmi pod nieobecność rodziców (np. przy potrzebie leczenia w placówce całodobowej) lub w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dziecka. Przy okazji mogą być podejmowane pierwsze rozmowy na temat rodziny wspierającej.

W początkowym okresie pracy, kiedy budowana jest relacja i dopiero rozpoczyna się praca nad zmianą w myśleniu, emocjach i zachowaniu rodziców, asystent rodziny nie powinien wydawać opinii o rodzinie (ani ustnych ani pisemnych). Z tego samego powodu wizyty w pierwszym okresie współpracy winny być umawiane. Rodzina nie powinna czuć się kontrolowana.
Celem tego etapu jest wzbudzenie pragnienia u osób wspieranych mówienia o swoim życiu, własnych odczuciach, pragnieniach, zyskanie poczucia bezpieczeństwa w relacji.

[99] J. Jaraczewska, I. Krasiejko (red.), *Dialog Motywujący w teorii i praktyce*, Wyd. Edukacyjne Akapit, Toruń 2012.
[100] I. Krasiejko, *Genogram rodziny*, [w:] I. Krasiejko, M. Ciczkowska-Giedziun, (red.), *Praca socjalno-wychowawcza z rodziną w ujęciu wybranych koncepcji. Analiza metodycznego działania z osobami potrzebującymi pomocy,* Wyd. IRSS, Warszawa 2016, w druku.

Na tym etapie zakładana jest teczka rodziny i zazwyczaj wypełniany kwestionariusz z podstawowymi danymi o członkach rodziny (adres, wiek, struktura rodziny). Teczka rodziny na kolejnych etapach będzie uzupełniona o wstępny opis sytuacji rodziny, plan pracy z rodziną, jego aktualizacje, oceny okresowe i dokumenty dostarczane przez rodzinę, obrazujące jej zmieniającą się sytuację.

Etap II: Rozpoznanie sytuacji rodziny.

Na ten etap składa się: a) zapoznanie się z życzeniami klientów i ewentualnymi oczekiwaniami służb społecznych, co do kierunków pracy z rodziną, b) urealnienie ich oraz c) diagnoza środowiska wychowawczego rodziny i wstępny opis sytuacji rodziny.

Celem tego etapu jest identyfikacja potrzeb danej rodziny i dostosowanie oferty pomocowej do indywidualnego przypadku. Istotnym krokiem jest tu określenie obrazu preferowanej przyszłości rodziny i wstępne sformułowanie celów współpracy. Następuje poszukiwanie tego, nad czym można by pracować, tak, aby rodzice i dzieci mieli poczucie, że zmiany mogą przynieść im korzyści.

Asystent rodziny stosując techniki aktywnego słuchania (pytania otwierające, parafrazy, podsumowywania) przeprowadza swobodny, jakościowy wywiad z rodzicami[101], który ma za zadanie wyłonić trudności, przeformułować je w cele rodziny, jak i wychwycić zasoby (tkwiące w członkach rodziny, całym systemie rodzinnym, rodzinie poszerzonej, środowisku lokalnym), które pozwolą osiągnąć założone cele.

Istnieje kilka dobrych praktyk na tym etapie, stosowanych w zależności od kompetencji i doświadczeń oraz przekonań realizujących je asystentów.

Jedni z asystentów rodziny na bazie wywiadu z rodziną, pracownikiem socjalnym, kuratorem, pracownikami szkoły i własnych obserwacji dokonują szczegółowego rozpoznania socjalno-wychowawczego funkcjonowania środowiska rodzinnego, biorąc pod uwagę zarówno sferę materialno-rzeczową (np. dochód rodziny, wielkość i standard mieszkania, wyposażenie go w udogodnienia i dobra materialne, służące rozwojowi dzieci i całej rodziny, np. księgozbiór, sprzęty do uprawnia sportu i rekreacji), jak i sferę oddziaływań wychowawczych (struktura rodziny, postawy wychowawcze, style wychowania, metody wychowania, relacje i więzi pomiędzy członkami rodziny, atmosfera wychowawcza, sposób spędzania czasu wolnego, charakter konsumpcji kultury), aby potem na tej bazie dokonać szczegółowej oceny rodziny i ułożyć długoterminowy (np. na pół roku) plan pracy z rodziną.

Inni asystenci skupiają się na pojedynczych problemach, kolejno zgłaszanych przez rodzinę, zgodnie z prezentowaną w rozdziale pierwszym strategią pracy z rodziną z wieloma

[101] Wywiad można przeprowadzić np. w oparciu o *Scenariusz wywiadu z rodziną przeżywającą trudności w prawidłowym realizowaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej,* [w:] K. Kadela, J. Kowalczyk, *Standardy pracy socjalnej*. Wyd. WRZOS, Warszawa 2014.

problemami[102]. Ocena sytuacji rodziny będzie tu dokonywana w sposób systematyczny i dynamiczny a plany pracy z rodziną będą krótkoterminowe.

Planowane działania do realizacji na początku współpracy powinny być atrakcyjne dla rodziny, dlatego też ważne jest, aby o ile bezpieczeństwo dzieci nie jest zagrożone pracować najpierw nad tym, co rodzic chce i co jest zrobić gotowy. Mogą być to działania socjalne, skupione na sferze materialno-rzeczowej, takie jak: pomoc w uzyskaniu środków finansowych poprzez sprawdzenie czy osoba ma niewykorzystane możliwości do skorzystania z uprawnień i zasobów (świadczenia rodzinne, opiekuńcze i alimentacyjne, renty, zasiłek stały, pomoc rzeczowa z fundacji zajmującej się pomocą rodzinie) lub uzyskania pracy, pomoc w realizacji spraw urzędowych, pozyskiwaniu niezbędnych rzeczy (ubranek, zabawek dla dzieci, mebli itp.), rzecznictwo lub mediacja w kontaktach z innymi służbami społecznymi, koordynacja ich oczekiwań i działań lub drugiej sferze – oddziaływań o charakterze wychowawczej, tj. wsparcie w przezwyciężeniu trudności wychowawczych z dziećmi, zorganizowanie korepetycji, dostępu do zajęć pozalekcyjnych. Dopiero potem przechodzi się do pracy nad celami wyznaczonymi przez inne służby społeczne lub motywowania do zmian zachowań uznanych za destrukcyjne przez asystenta. Zmiana kolejności zazwyczaj powoduje bierny lub czynny opór rodziców.

Dokonując diagnozy rodziny warto wziąć pod uwagę, jak rodzina funkcjonuje w swoim środowisku lokalnym, czyli jakie role pełnią poszczególni członkowie rodziny, jakie są więzi społeczne między nimi, bliższe i dalsze znajomości oraz częstość kontaktów z dalszą rodziną czy znajomymi. Asystent powinien zaobserwować, jaki jest udział poszczególnych członków rodziny w różnych grupach społecznych. Taka wiedza może się przydać w późniejszej pracy z rodziną oraz w odkrywaniu uśpionych potencjałów jej członków. Fakt, iż rodzina była kiedyś aktywna społecznie, daje większe szanse wyjścia z trudnych sytuacji. Z pomocą asystenta rodziny można odnowić stare znajomości i postarać się, aby rodzina dysfunkcyjna z czasem mogła prawidłowo i samodzielnie funkcjonować w społeczeństwie.

Jeśli rodzice nie widzą problemów lub nie chcą z jakiś zapewne ważnych dla siebie powodów przyznać, że mają trudności oraz opowiedzieć, co chcą lub powinni w swoim życiu zmienić warto zastosować strategie użyteczne w pracy z „klientami niedobrowolnymi", np. okazywanie zrozumienia dla sytuacji osoby, akceptowanie sposobu widzenia własnej rzeczywistości przez członka rodziny, łączenie powodu pracy z asystentem z celami osób kierujących, formowanie celów osobistych osoby[103]. Można zadać takie pytania, jak: *Proszę powiedzieć, jak Pani myśli, co takiego powinniśmy wiedzieć o problemach, które spowodowały, że zaproponowano Pani współpracę z asystentem rodziny? Co na ten temat powiedziałby pracownik socjalny?* Z szacunkiem udzielajmy informacji na temat wszelkich nienegocjowalnych wymogów i od razu pytajmy rodzica o jego percepcje dotyczące tych wymogów, np. *Jako asystent rodziny mam mobilizować Panią do .... , dlatego też dobrze byłoby, żeby Pani to robiła, jak Pani myśli, w jaki sposób byłoby to pomocne dla Pani w przekonaniu pracownika socjalnego i kuratora, do tego, że potrafi Pani zadbać o swoją rodzinę?*

---

[102] I.K. Berg, *Family-Based Services: a solution-focused approach,* WW. Norton, New York 1994, s. 197–199.
[103] T. Świtek, *Ścieżki rozwiązań*, Wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków 2007.

Na tym etapie zazwyczaj asystenci zbierają również informacje o rodzinie i oczekiwania, co do kierunków działania z nią od innych służb społecznych, pracujących z rodziną wcześniej.

Po około miesiącu pracy z rodziną asystent sporządza dokumentację. We wstępnym opisie sytuacji rodziny[104] uwzględnia zarówno problemy i trudności, jak i mocne strony rodziny tkwiące w niej samej jako systemie, w jej członkach, w jej otoczeniu oraz zasoby instytucjonalne. Po krótkim scharakteryzowaniu problemów warto skoncentrować na tym, co zdrowe, czyli mocnych stronach a nie deficytach, na opisie preferowanej przyszłości, konstruować krótkoterminowe, realne cele a rozwiązań poszukiwać w wyjątkach od problemów. Opis sytuacji rodziny jest rozbudowywany w miarę dopływu informacji od rodziny i innych pracowników służb społecznych oraz obserwacji własnych asystenta rodziny.

Warto dokonać opisu z kilku perspektyw: członków rodziny, asystenta rodziny, pracownika socjalnego oraz innych przedstawicieli służb społecznych (zgodnie z zasadą, że *obiektywność jest sumą subiektywności*).

Przykład

Fragment opisu sytuacji z perspektywy matki.

Pani Katarzyna martwi się pogorszeniem zachowania córki Sary: obniżeniem się jej ocen szkolnych, wagarowaniem, spotkaniami z chłopakiem Jankiem w godzinach wieczornych. Twierdzi, że Janek może mieć zły wpływ na Sarę, gdyż pochodzi z rodziny z problemem alkoholowym, jest od niej starszy i nie kontynuuje nauki. Obawia się, że dziewczyna spędza czas z młodzieżą zdemoralizowaną, że może zacząć zażywać narkotyki. Pani Katarzyna chciałaby, aby Sara chodziła do szkoły i tak, jak jeszcze semestr temu przygotowywała się do zajęć i przynosiła dobre oceny. Matka dostrzega, iż jej córka jest inteligentna i stać ją na osiąganie sukcesów w szkole.

Fragment opisu sytuacji z perspektywy asystentki rodziny.

„Klientem zidentyfikowanym" jest Sara, która zdaniem matki zaczęła sprawić problemy wychowawcze: wagaruje, pogorszyły jej się stopnie, rzadko bywa w domu, czas spędza z nieakceptowanym przez matkę chłopakiem i innymi znajomymi. Zasobem jest inteligencja dziewczynki, jej duża świadomość sytuacji, chęć poprawy, co rokuje dobrze na powrót do wcześniejszych zachowań, tj. systematycznego chodzenia do szkoły i nadrobienia zaległości. Sarze zależy też na poprawie komunikacji między nią a matką oraz między rodzicami, lepszej atmosferze w domu, więc o ile rodzice podejmą wysiłek większego jej zrozumienia i porozumienia się pomiędzy sobą ona też zmieni swoje zachowanie na lepsze. Styl wychowania matki jest autokratyczny, ojca liberalny. Powodem buntu nastolatki może być również postawa nadopiekuńcza i zbyt wymagająca

[104] Formularz *Wstępny opis sytuacji rodziny* w narzędziach obligatoryjnych asystenta rodziny.

matki oraz oczekiwanie nadmiernej jak na ten wiek bliskości. Należy przeprowadzić pedagogizację rodziców na temat metod wychowawczych adekwatnych dla nastolatków[105].

Warto opis sytuacji przedstawić rodzinie, aby wiedziała od jakiego mementu w swoim życiu zaczyna pracę oraz jaka jest rozbieżność między aktualną sytuacją a celami, do jakich dąży. Świadomość tych różnic może wytworzyć motywację wewnętrzną do pracy. Aby rodzina przyjęła bez oporu ten opis asystent powinien powstrzymywać się od sformułowań etykietyzujących czy stygmatyzujących rodzinę, używać określeń nie tyle opisujących problem, co wskazujących kierunek zmiany, np. zamiast *niewydolność wychowawcza* raczej *potrzeba wzmocnienia umiejętności opiekuńczo-wychowawczych*.

Przy ocenie sytuacji rodziny oraz na dalszym etapie – tworzenia planu pracy z rodziną powinno się wyszukiwać powiązań pomiędzy trudnościami, celami, zasobami i działaniami na nich opartymi[106].

Przykład c.d.

Trudności: *niska frekwencja nastolatki w szkole, pogorszenie wyników w nauce, konflikt między matką a córką.*

Cele: *systematyczne uczęszczanie nastolatki do szkoły, podwyższenie wyników w nauce, wzmocnienie umiejętności wychowawczych rodziców względem nastolatki.*

Zasoby: *inteligencja, samoświadomość, wysokie aspiracje życiowe dziewczyny, świadomość konsekwencji podejmowania zachowań ryzykownych (użycie narkotyków, wczesne współżycie seksualne), pamięć dobrych relacji dziewczyny z rodzicami na wcześniejszych etapach życia rodziny, troska rodziców, chęć współpracy rodziców nad poprawą relacji z córką*.

Działania: *pedagogizacja rodziców dokonana przez asystenta dotycząca zasad i metod wychowania nastolatków, wspólne spędzanie czasu przez rodzinę w czasie wolnym i w pracach na rzecz domu i rodziny, powstrzymanie się przed nadmierną krytyką zachowania córki przez matkę, częstsze uczęszczanie do szkoły przez córkę, przygotowywanie się do zajęć, wracanie przez nią o ustalonej porze do domu*[107].

Opis sytuacji rodziny oraz inna dokumentacja sporządzona przez asystenta powinna szczegółowo i konkretnie charakteryzować środowisko wychowawcze rodziny, natomiast zgodnie z zasadą dyskrecji dość oględnie sprawy osobiste rodziców, nie mające wpływu na działania w kierunku poprawy sytuacji dzieci i zastrzeżone przez rodziców w rozmowie jako informacje poufne.

---

[105] Pełny opis tego przypadku zawarty jest w: I. Krasiejko, *Strategia całościowa – ogólna ocena rodziny jako środowiska wychowawczego*, „Doradca w Pomocy Społecznej", październik 2015.

[106] P. Trojanowski, I. Tworek, M. Wawrzyniak-Kostrowicka, *Asystent rodziny jako innowacyjny instrument pomocy na tle mechanizmów przeciwdziałających wykluczeniu społecznemu rodzin,* Leader-Great Publishers Łódź 2012, s. 175.

[107] Pełny opis tego przypadku zawarty jest w: I. Krasiejko, *Strategia całościowa – ogólna ocena rodziny jako środowiska wychowawczego*, dz. cyt.

Przykładowe problemy rodzin z dziećmi:

- trudności związane z opieką i wychowywaniem dzieci (przejawem ich ze strony rodziców i dzieci są: brak porozumienia, konflikty, brak wspólnego realizowania celów rodziny i poszczególnych jej członków, ze strony rodziców: niedostateczne zainteresowanie potrzebami i problemami dzieci, brak dbałości lub niska dbałość o prawidłowy rozwój, zdrowie i bezpieczeństwo dzieci, brak dbałości lub niska dbałość o realizację obowiązku szkolnego i brak lub niewystarczająca pomoc w nauce, zaniedbywanie i krzywdzenie dzieci, ze strony dzieci: nieposłuszeństwo wobec rodziców, nieliczenie się ze zdaniem rodziców – nie szanowanie autorytetu rodziców– dziecko „rządzi" w domu, zachowania agresywne, trudności szkolne, niska frekwencja w szkole, przynależność dzieci do destrukcyjnych grup nieformalnych, uzależnienia, konflikty z prawem, ucieczki z domu, wczesne macierzyństwo),
- niskie umiejętności prowadzenia gospodarstwa domowego (nieumiejętność racjonalnego gospodarowania budżetem domowym, zaburzona hierarchia potrzeb, niska umiejętność utrzymywania czystości w mieszkaniu, niska higiena członków rodziny, niska umiejętność przygotowywania pełnowartościowych posiłków, brak lub niskie umiejętności w zakresie remontów i napraw w mieszkaniu),
- brak lub niskie umiejętności samodzielnego realizowania spraw na rzecz domu i rodziny oraz rozwiązywania trudnych sytuacji życiowych (brak lub niska umiejętność realizowania spraw urzędowych, pozyskiwania usług, napraw, zaległości w opłatach, zadłużenia, brak lub niskie umiejętności korzystania z zasobów środowiska oraz przysługujących praw lub uprawnień, niewiedza dotycząca zakresu działania urzędów i placówek oświatowych, zdrowotnych itd., nieumiejętność skorzystania z innych form wsparcia, brak lub niskie umiejętności poszukiwania pracy, bezdomność lub jej zagrożenie),
- bezrobocie,
- ubóstwo,
- długotrwała choroba, niepełnosprawność,
- uzależnienia,
- trudności w utrzymywaniu pozytywnych relacji (niska umiejętność komunikowania potrzeb i stawiania granic, rozwiązywania konfliktów, przemoc),
- brak odczuwania kontroli nad własnym życiem oraz poczucia sprawstwa, czego objawem może być wycofywanie się z życia, bierność, apatia, uzależnienia, agresywne zachowanie

Asystenci rodziny pracujący w oparciu o model zorientowany na rozwiązywanie problemów[108] będą zapewne eksplorować przyczyny trudnej sytuacji rodziny.

[108] I. Krasiejko, *Metodyka działania asystenta rodziny*, dz. cyt.

Przykładowe przyczyny trudnej sytuacji rodziny:

a) Czynniki związane z funkcjonowaniem rodziny:
- izolacja społeczna, brak wsparcia ze strony dalszej rodziny i przyjaciół,
- funkcjonowanie rodziny w warunkach długotrwałego stresu społeczno-ekonomicznego,
- trudności adaptacyjne po zmianie w życiu (utrata pracy, śmierć rodzica, partnera itd.),
- sytuacja społeczna rodziców (brak możliwości odpoczynku od dziecka, brak partnera lub wsparcia z jego strony, brak wsparcia w rodzinie dalszej, brak instytucjonalnego systemu wsparcia lub nieumiejętność korzystania z niego),
- bezrobocie, bezosobowy i męczący charakter pracy zawodowej, praca o niskim prestiżu społecznym, itd.,
- niskie wykształcenie i kwalifikacje zawodowe rodziców,
- brak mieszkania lub trudne warunki mieszkaniowe,
- kumulacja rodzin z problemami w miejscu zamieszkania (destrukcyjny wpływ, brak wsparcia),
- nieadekwatna do potrzeb infrastruktura pomocowa (brak miejsca z żłobku, przedszkolu, długie kolejki oczekiwania w przychodniach i poradniach specjalistycznych, lub brak możliwości poradnictwa),
- niski lub nieregularny dochód,
- pewne momenty w życiu rodziny (np. urodzenie kolejnego dziecka, zdrada lub odejście partnera, aresztowanie partnera, powrót osoby z więzienia),
- zaburzone relacje małżeńskie i rodzinne (występowanie ubogich, powierzchownych relacji między małżonkami, liczne konflikty małżeńskie, występowanie w rodzinie nierównowagi sił, np. silny kontrolujący mężczyzna, bezradna kobieta),
- cechy strukturalne rodziny (wielodzietność rodziny, rodzina niepełna),
- znacząca lub całkowita zmiana stylu funkcjonowania rodziny (np. śmierć partnera, rozwód, utrata pracy, ciężka choroba, wpadek),

b) czynniki tkwiące w rodzicach:
- niedojrzałość emocjonalna, młody wiek rodziców,
- brak prawidłowych wzorców rodzicielskich i w prowadzeniu gospodarstwa domowego,
- doświadczenie przez rodziców przemocy w dzieciństwie,
- cechy osobowościowe lub problemy psychologiczne rodziców (niski poziom tolerancji na frustrację spowodowany codziennymi stresami, podwyższony poziom pobudzenia w sytuacjach stresowych, dyskomfort i rozdrażnienie na płacz niemowląt i starszych dzieci, ich śmiech, sztywne, surowe i karzące postawy wobec dzieci: ustanawianie surowych zasad i bezwzględne ich egzekwowanie w codziennym życiu, powszechne stosowanie krzyku, kar fizycznych i gróźb niezależnie od charakteru nieposłuszeństwa dzieci, cechy osobowości dogmatycznej i autorytarnej, wysoki poziom agresji i niska kontrola emocji i impulsów, labilność emocjonalna,
- stosowanie niewłaściwego stylu wychowawczego do wieku dziecka, niewłaściwe postawy rodzicielskie,
- przeżywane stany depresyjne, schizofrenia lub inne zaburzenia psychiczne, upośledzenie umysłowe, poważne ograniczenia fizyczne, które mogą uniemożliwiając adekwatne funkcjonowanie w relacji rodzic – dziecko, partner – partner,

- stereotypowe przekonania na temat funkcjonowania związku kobieta – mężczyzna i rodzicielstwa,
- nieprawidłowe postawy, zaburzona hierarchia wartości, cechy charakterologiczne i temperamentu rodziców i dzieci,
- nadużywanie alkoholu, narkotyków,
- niewłaściwe postrzeganie dziecka (jako celowo denerwującego, niegrzecznego, złośliwego, obwinianie go o różne negatywne stany, robienie z niego kozła ofiarnego),
- niski poziom kompetencji wychowawczych (niska wiedza o potrzebach i możliwościach dziecka, typowych zachowaniach w danym etapie jego rozwoju, nieznajomość różnorodnych metod wychowawczych oraz preferowanie kar cielesnych),
- nierealne postrzeganie umiejętności i możliwości dziecka (wymagania nieadekwatne do wieku),
- wyznawane wartości dopuszczające przemoc,
- poczucie władzy i wyższości nad dzieckiem i partnerem, własności (to moje dziecko/moja żona i mogę z nim/nią robić co chcę),
- niska samoocena i poczucie własnej wartości,
- brak umiejętności asertywnych, tendencja do zachowań uległych lub agresywnych,
- brak nawyków i umiejętności dbania o porządek i higienę,

c) czynniki tkwiące w dziecku:
- dziecko z niechcianej ciąży,
- historia rozwoju dziecka (trudności w okresie ciąży, przedwczesne urodzenie dziecka, jego niska waga urodzeniowa, dziecko któreś z kolei, upośledzone fizycznie lub umysłowo, przewlekle chore),
- cechy dziecka (dziecko o specjalnych wymaganiach, np. dziecko nadwrażliwe, z problemami związanymi ze snem, z jedzeniem, sprawiające trudności wychowawcze, buntujące się, nadruchliwe, wyjątkowo bystre),

d) czynniki tkwiące w interakcji dziecka z rodzicami:
- zaburzenia wczesnych kontaktów emocjonalnych z dzieckiem (dziecko długo po urodzeniu przebywało w szpitalu lub było wychowywane przez dziadków),
- zaburzenia komunikacji interpersonalnej między rodzicami i dziećmi[109]

Trudno czasem jasno określić, co jest problemem, a co jest jego przyczyną, a co konsekwencją – np. bezrobocie, przemoc domowa, czy uzależnienia mogą być zarówno problemem, przyczyną problemu, jak i efektem trudnej sytuacji rodziny. Dlatego też każdą sytuację rodziny należy rozpatrywać indywidualnie.

Istotnym elementem pracy asystenta jest określenie, co chce i do czego jest gotowa dążyć, czyli poszukiwania celów rodziny i urealnianie ich.

[109] E. Jarosz, E. Wysocka, *Diagnoza psychopedagogiczna*, Wyd. Żak, Warszawa 2006; E. Lisowska, *Przemoc wobec dzieci: rozpoznawanie i przeciwdziałanie,* Wyd. Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2005.

Przykładowe cele rodziny:

- podwyższenie poziomu umiejętności wychowawczych rodziców,
- zapewnienie dzieciom warunków do prawidłowego rozwoju,
- podwyższenie umiejętności prowadzenia gospodarstwa domowego przez członków rodziny,
- podwyższenie umiejętności samodzielnego realizowania spraw na rzecz domu i rodziny oraz rozwiązywania trudnych sytuacji życiowych,
- pozyskanie środków finansowych ze świadczeń rodzinnych, alimentacyjnych, opiekuńczych, rentowych, emerytalnych, z pracy (skorzystanie z przysługujących uprawnień),
- uregulowanie sytuacji mieszkaniowej,
- utrzymanie stanu zdrowia członków rodziny na optymalnym poziomie,
- pozyskanie zatrudnienia, podwyższenie kwalifikacji,
- trzeźwość lub ograniczenie spożywania alkoholu do poziomu nieproblemowego,
- nabycie umiejętności utrzymywania pozytywnych relacji interpersonalnych,
- poczucie bezpieczeństwa członków rodziny,
- poczucie kontroli nad własnym życiem oraz poczucie sprawstwa

Koncepcje takie, jak Podejście Skontrowane na Rozwiązaniach, Dialog Motywujący czy model ekologiczny dużą wagę przykładają do zasobów rodziny. Asystent rodziny opierając swą praktykę na tych modelach uwzględni siły rodziny w ocenie sytuacji i tworzeniu planu pracy i jego realizacji.

Przykładowe zasoby rodziny:

Zasoby osobiste członków rodziny to: inteligencja, wiedza i umiejętności, cechy osobowości, stan zdrowia fizycznego i psychicznego, poczucie kontroli nad własnym życiem, poczucie własnej wartości.

Do zasobów systemu rodzinnego można zaliczyć:

- spójność rodziny (zaufanie, lojalność, szacunek wzajemny, wspólne wartości i cele, wzajemne docenianie się, wspieranie, stabilność, integracja i poszanowanie indywidualności),
- adaptacyjność (zdolność rodziny do przeciwdziałania przeszkodom),
- organizacja rodziny (zgodność, jasność i konsekwencje w zakresie obowiązujących ról i reguł, wspólne przywództwo rodziców, jasne granice rodzinne i pokoleniowe),
- umiejętność porozumiewania się (jasność, bezpośredniość przekazów informacji),
- silne więzi (wysoki stopień związania emocjonalnego, pragnienie utrzymania więzi, otwartość w omawianiu problemów, poczucie bliskości członków rodziny, wspólne wykonywanie czynności),
- wytrzymałość rodziny (wewnętrzna trwałość, poczucie celowości działań, otwarcie się na nowe doświadczenia, poczucie kontroli nad wydarzeniami, aktywne nastawienie do sytuacji trudnych),

- elastyczność (zdolność do zmiany reguł, granic, pełnionych ról w momencie krytycznych wydarzeń lub zmian spowodowanymi cyklami rozwojowych rodziny, czyli otwarty wzorzec komunikacji, gotowość do kompromisu, możliwość przyjmowania obowiązków, aktywne uczestnictwo w podejmowaniu decyzji),
- ilość i forma czasu spędzanego przez rodzinę, wymiary wspólnego czasu oraz znaczenie jakie się temu przypisuje,
- zdolność rodziny do wykorzystywania zasobów indywidualnych w życiu codziennym i w sytuacjach trudnych,
- wszelkie dobra materialne rodziny [110],
- pomoc dalszych krewnych: opieka nad dziećmi, pomoc rzeczowa, finansowa, w tym finansowanie wydatków szkolnych dzieci, finansowanie kosztów odpoczynku, hobby i zajęć pozalekcyjnych.

Zasoby środowiska:

- zasoby socjalne: sieć wsparcia ważnych osób ze względu na pokrewieństwo, przyjaźń, znajomość, miejsce zamieszkania – sieć publiczna.
- zasoby gospodarcze: możliwość pracy, bezpieczeństwo pracy, wynagrodzenie za pracę, bezpieczeństwo finansowe rodziny i możliwość planowania w zakresie stylu życia i konsumpcji, status społeczny osoby, uznanie społeczne, członkowstwo w odpowiednio uznanych społecznościach,
- zasoby miejsca zamieszkania: jakość zamieszkania (subiektywny stopień swobody w odniesieniu do zamieszkania, możliwość subiektywnej stylizacji obiektów mieszkalnych), jakość środowiska życia (dostęp do zasobów przyrody i rekreacji, stymulowanie różnorodności codziennego stosowania zasobów naturalnych, stosunkowo niskie narażenie na zanieczyszczenie środowiska, ponadregionalna sieć, komunikacja i mobilność),
- profesjonalne usługi: informacja (dostęp do rzetelnych informacji na temat praw i gwarantowanych usług w ramach zorganizowanego systemu zabezpieczenia społecznego), jakość konstrukcji (dostęp do usług i udogodnień wsparcia w zakresie poradnictwa, profilaktyki, terapii i pomocy technicznej oraz indywidualne podejście w zakresie agencji usług), jakość produktu i procesu (zadowolenie z doświadczeń i narzędzi wsparcia) [111].

Celem tego etapu dla asystenta jest więc również wypełnienie narzędzia[112] wskazującego obszary do dalszej pracy z rodziną oraz spisanie zasobów, z których można skorzystać lub które trzeba będzie zdobyć.

W kolejnym etapie zostanie wypracowany wspólnie z członkami rodziny plan pracy, zawierający indywidualny pakiet usług dla danej rodziny.

[110] W. Badura-Madej (red.) *Wybrane zagadnienia interwencji kryzysowej. Poradnik dla pracowników socjalnych*, Wyd. Śląsk, Katowice 1999, s. 89–90.
[111] N. Herriger, *Ressourcen und Ressourcendisgnostick in der Sozial Arbeit*, Manuskript, Düsseldorf 2006.
[112] Formularz *wstępnego opisu sytuacji rodziny* – w narzędziach obligatoryjnych asystenta rodziny.

Etap III: Planowanie pracy z rodziną

Aktywna polityka społeczna nawiązuje do nowego modelu działań socjalnych, dla którego priorytetem jest działanie z osobą wspieraną i na jej rzecz, a nie podział środków pomocowych. Zatem plany działania powinny być budowane w oparciu o elastyczne harmonogramy uwzględniające konieczne zróżnicowanie zasobów oraz czasu poświęcanego przez jednego asystenta na pracę z daną rodziną[113].

Na etapie planowania, zgodnie z wymogami ustawy o wspieraniu rodziny (art. 15. ust. 3), wspólnie z członkami rodziny asystent tworzy indywidualny plan pracy z rodziną uwzględniający cele oraz działania członków rodziny i asystenta służące dochodzeniu do zakładanych efektów. Następuje tu dookreślanie i spisanie, w jaki sposób, za pomocą jakich działań, klienci mogą wprowadzić zmiany, które pozwolą im osiągnąć wyznaczone cele. Cel jest to kierunek pracy. Działania są to czynności określone w miejscu i w czasie. Efekt – stan końcowy, osiągnięty po zrealizowanych działaniach. Asystent wpisuje je do planu pracy. Przy każdym działaniu powinna być wyznaczona osoba odpowiedzialna za jego realizację. Również pewne działania z członkami rodziny lub na ich rzecz wykonuje asystent rodziny, co należy wpisać do planu pracy.

Przykład

Cel szczegółowy	Działania	Termin i miejsce wykonania	Osoba odpowiedzialna za wykonanie	Przewidywane efekty działań
Wzmocnienie umiejętności wychowawczych matki w stosunku do nastolatków	Pedagogizacja na temat stylów, postaw i metod wychowywania nastolatków, przeczytanie książki z biblioteczki asystenta, przećwiczenie różnych sposobów zachowań w postaci scenek a następnie zastosowanie ich naturalnych sytuacjach domowych	między 20 a 30.04.2016 dom p. Kowalskich	Pani Katarzyna, asystent rodziny	Lepsza relacja między matką a córką, przyjemna atmosfera w domu, poczucie zrozumienia córki przez matkę

Źródło: opracowanie własne.

Częścią planu pracy asystenta z rodziną będzie indywidualny pakiet usług[114], zawierający zasoby ośrodka pomocy społecznej, innej instytucji realizującej wsparcie rodziny oraz środowiska.

[113] P. Trojanowski, I. Tworek, M. Wawrzyniak-Kostrowicka, *Asystent rodziny jako innowacyjny instrument pomocy na tle mechanizmów przeciwdziałających wykluczeniu społecznemu rodzin,* dz. cyt., s. 177.

[114] J. Pauli, A. Włoch, *Podręcznik instruktażowy „Standardy Usług”,* WRZOS, Warszawa, maszynopis

Pakiet usług zawiera

1. Usługi podstawowe, takie jak:

- Informacja o prawach i uprawnieniach rodziny (rodzina może uzyskać informację o instytucjach i formach wsparcia, o jakie może się ubiegać w swojej trudnej sytuacji).
- Praca socjalna z rodziną z dzieckiem metodą indywidualnego przypadku.
- Usługi asystenta rodziny.
- Poradnictwo specjalistyczne (w tym poradnictwo: psychologiczne, prawne, pedagogiczne).
- Wsparcie funkcji opiekuńczej rodziny poprzez placówkę wsparcia dziennego w formie opiekuńczej (w tym kół zainteresowań, świetlic, klubów, ognisk wychowawczych).
- Wsparcie funkcji opiekuńczej rodziny poprzez placówkę wsparcia dziennego w formie specjalistycznej (placówki organizują zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne oraz prowadzą indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny).
- Usługi opiekuńcze (wsparcie rodziny w opiece i pielęgnacji dzieci) oraz specjalistyczne usługi opiekuńcze (wsparcie rodziny wychowującej dziecko z zaburzeniami psychicznymi, pomoc matce z upośledzeniem umysłowym lub zaburzeniami psychicznymi) dla rodziny z dziećmi.
- Interwencja kryzysowa (usługa świadczona w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia członków rodziny w wyniku przemocy w rodzinie lub innych sytuacji kryzysowych).

2. Usługi dodatkowe:

- Praca metodą grupową, w tym grupy samopomocowe i edukacyjne.
- Praca socjalna z rodziną przy wykorzystaniu metody organizowania środowiska lokalnego.
- Oddziaływania korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc w rodzinie.
- Diagnoza psychologiczna i pedagogiczna (organizatorem są poradnie psychologiczno-pedagogiczne).
- Usługi na rzecz dzieci i młodzieży organizowane przez szkoły w ramach ich działalności oświatowej.
- Opieka nad dziećmi do lat 3.
- Opieka przedszkolna.
- Wsparcie dzienne w organizacji czasu wolnego (m. in. w klubach osiedlowych, klubach sportowych).
- Leczenie odwykowe osób uzależnionych. Ruchy trzeźwościowe (np. grupy AA).
- Orzekanie o niepełnosprawności dla dorosłych i dzieci (organizatorem są Zespoły ds. Orzekania o Niepełnosprawności).
- Opieka zdrowotna (prowadzona przez Samodzielne Publiczne i Niepubliczne ZOZ Podstawowej i Specjalistycznej).
- Usługi charytatywne związane z udzielaniem pomocy w sytuacji ubóstwa (prowadzone przez organizacje pozarządowe).

Prezentowane pakiety usług zawierają potencjalne formy wsparcia i pomocy. Jednak należy zdawać sobie sprawę z tego, że nie zawsze można (np. ze względów organizacyjnych, finansowych) zapewnić wszystkie usługi, które byłyby potrzebne dla profesjonalnego wsparcia rodzin i poszczególnych ich członków w rozwiązywaniu ich trudności życiowych.

Asystent rodziny powinien być zaznajomiony z adresami instytucji prowadzących ww. usługi, aby móc je zaproponować rodzinie w zależności od potrzeb. Czasem będzie jednak potrzeba wypracować z rodziną chęć i gotowość skorzystania z dodatkowych zasobów instytucjonalnych.

Tworzenie pisemnego planu jako dokumentu[115] powinno odbywać się w fazie metodycznego działania – planowanie, a nie po nim lub przed nim razem rodziną. Asystent nie powinien układać planu z rodziną na pierwszej wizycie, ale po kilku – po okresie około miesiąca, kiedy ma obraz sytuacji rodziny, nakreślony przez rodziców i dzieci, pracowników innych instytucji oraz swoje obserwacje. Normalne jest, że na początku pracy z asystentem, czyli obcym dla siebie człowiekiem rodzic zniekształca obraz rzeczywistości, nie ujawnia pewnych faktów. Dopiero po pewnym czasie nabiera zaufania do fachowo pomagającego, otwiera się, co daje możliwość poznania sytuacji, nakreślenia celów do pracy, z jednej strony celów członków rodziny, z drugiej celów asystenta jako przedstawiciela instytucji oraz wynegocjowania działań służących realizacji tych celów.

Plan pracy z rodziną w zależności od potrzeb, typów i wagi problemów, możliwości i ograniczeń rodziny, asystenta rodziny i pracownika socjalnego może być tworzony:

- w domu rodziny w czasie wspólnej wizyty asystenta rodziny i pracownika socjalnego oraz ich rozmowy z dorosłymi członkami rodziny,
- w domu rodziny w czasie wizyty asystenta rodziny oraz w czasie jego rozmowy z dorosłymi członkami rodziny; pracownik socjalny otrzymuje go od asystenta rodziny do konsultacji,
- w domu rodziny w czasie wizyty asystenta rodziny po jego rozmowie z dorosłymi członkami rodziny (w czasie tzw. chwili do namysłu asystenta rodziny), plan zostaje odczytany przez asystenta rodzinie, naniesione są ewentualne sugestie rodziny; pracownik socjalny otrzymuje go od asystenta rodziny do konsultacji,
- w ośrodku pomocy społecznej na spotkaniu zespołu multiprofesjonalnego służb społecznych lub zespołu interdyscyplinarnego/grupy roboczej ds. przemocy pracujących z rodziną, w czasie którego obecna jest rodzina.

Spotkanie, na którym planujemy działania kończymy mówiąc: *Proszę to zrobić, będzie to zapewne trudne, ale warte wysiłku. Na następnym spotkaniu opowie mi Pan/i co się poprawiło w Waszym życiu.* Sformułowanie to ma jednocześnie wskazać, że asystent jest świadomy nakładu pracy, jakie muszą włożyć członkowie rodziny, aby uzyskać założony efekt i jednocześnie daje nadzieję, że poprawa jest możliwa.

Formularz planu pracy składa się z części: podstawowej i aktualizacyjnych, wypełnianych w momencie zdeaktualizowania się poprzedniego (z powodu zrealizowania działań i osiągnięcia zakładanych efektów, nierealności celów z powodu braku zasobów lub

[115] Formularz planu pracy z rodziną – w narzędziach obligatoryjnych asystenta rodziny, przykłady m in.: I. Krasiejko, *Planowanie pracy z rodziną*, „Doradca w pomocy społecznej", listopad 2015; I. Krasiejko, *Etapy metodycznego działania asystenta z rodziną w ujęciu Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach*, „Podlaski Przegląd Społeczny" 2014, nr 3.

gotowości rodziców do działania w danym kierunku, pojawienia się kolejnych obszarów do pracy).

Cechy dobrego i łatwego w realizacji planu:

- realność – aby plan był prawdopodobny do zrealizowania, należy dobrze rozpoznać warunki w jakich działa rodzina i mieć pewność, że posiadane środki wystarczą do jego realizacji,
- wewnętrzna zgodność, spójność planu – wyznaczone cele nie powinny być sprzeczne ze sobą, nie powinny się wzajemnie wykluczać,
- operatywność – zrozumiałość planu, jego ścisłość i przejrzystość, dzięki której nadaje się on do wprowadzenia w życie zgodnie z przewidywanym wykorzystaniem środków, a także kierunkiem działania,
- terminowość – określenie czasu wykonania działań,
- elastyczność – pozwalająca na realizację zamierzeń, nawet w przypadku zmiany warunków, z uwzględnieniem zawartych w nim różnych wariantów ewentualnych rozwiązań,
- kompletność – branie pod uwagę wszystkich koniecznych działań, prowadzących do realizacji celu,
- konkretność – określenie w ścisły i dokładny sposób celów, jakie mają być zrealizowane,
- perspektywiczność – umiejętność wybiegania w przyszłość połączona z uwzględnieniem różnic pomiędzy planami krótkookresowymi z długookresowymi, w taki sposób, aby nie były one ze sobą sprzeczne[116].

Tak, jak było zaznaczone wcześniej, dobrą praktyką jest, aby zaczynać od celów osobistych osoby wspieranej, a dopiero potem włączać cele zgłaszane przez pracowników instytucji. To buduje motywację do pracy u członków rodziny. Pomoc na początku może dotyczyć takich obszarów jak: zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego rodzinie (w tym podstawowych potrzeb dzieci, poprawa stanu zdrowia członków rodziny, polepszenie relacji między członkami rodziny, itd.). Zazwyczaj dopiero po rozwiązaniu najbardziej dotkliwych problemów socjalnych i zdrowotnych oraz ograniczeniu dominujących trudności psychologicznych następuje etap planowania rozwijania umiejętności wychowawczych rodziców, realizowania obowiązków na rzecz domu i rodziny oraz aktywizacji zawodowej i integracji społecznej.

Przydatne pytania na tym etapie: *Po czym Pan/i pozna za 2 tygodnie, że jest trochę lepiej, co Pan/i zrobi, by było trochę lepiej? Jak to Pan/i zrobi to, co będzie Pan/i myślał/a o sobie? Co będzie Pan/i wtedy czuł/a? Kto to zauważy? Jak zareaguje? Jak będzie Pana/Pani 1, 2 krok w stronę tego, co Pan/i chce? Co jest Pan/i gotów zrobić? Jeśli Pan/i zrobi to co powiedział/a ……, to jak to pomoże?*

[116] *Poradnik asystenta rodziny*, www.mbcenter.pl, s. 11.

Do znalezienia rozwiązań, czyli działań, które mogą być przydatne w realizacji celów pomocna może być analiza wyjątków od problemów: *Kiedy było lepiej, inaczej? Jak do tego doszło? Co temu sprzyjało? Co zauważyli inni, jaką różnicę to spowodowało? Czy można powtórzyć to działanie w obecnej sytuacji? Kto mógłby Pani/u pomóc, aby postąpił/a Pan/i w ten sposób?* Dopiero, jeśli rodzic nie potrafi sam znaleźć rozwiązania asystent stosuje poradę, udziela informacji o możliwości skorzystania z zasobów instytucjonalnych. Prowadzi negocjacje z rodzicem dotyczącą zastosowania własnych propozycji rozwiązań i przy jego akceptacji wpisuje do planu pracy.

Do planu wpisuje się osoby odpowiedzialne za wykonanie zadania, nie powinno cedować się wszystkich zadań na jedną osobę, nie włączając innych domowników lub zobowiązywać jedną osobę do wykonania czynności za drugą, np. czynić żonę odpowiedzialną za podjęcie terapii odwykowej przez męża. Obok działań należy wpisać konkretną datę lub przedział czasowy na realizację ich oraz miejsce wykonania. W przypadku, gdy jest to instytucja, należy podać adres, aby ułatwić klientowi trafienie na miejsce.

Ważne, aby rodzice dostali kopię planu pracy, można więc pomyśleć o zakupie czarnych kalek lub zamówieniu druków samokopiujących się.

Pozostawienie rodzinie kopii planu ma wiele korzyści:

- członkowie rodziny wiedzą, dokąd dążą w pracy z asystentem rodziny i po co, wiedzą, co mają zrobić, aby tam dotrzeć, gdzie i kiedy mają wykonać działania, oraz w czym pomoże im asystent,
- rodzice mają potwierdzenie dla innych instytucji (np. sądu), że pracują nad zmianą,
- rodzice zbierając plany mają potwierdzenie dla siebie, że wykonują ciężką pracę nad zmianą siebie i swojego życia,
- w razie regresu, członek rodziny ma potwierdzenie, że wiele dzięki wcześniejszej pracy rzeczy już zrealizował, że nie zaczyna od początku, dzięki czemu łatwiej mu będzie z powrotem wejść na drogę zmiany,
- tworzona jest dokumentarna pozytywna narracja o biografii osób wspieranych, która równoważy tę, która była do tej pory (dokumenty potwierdzające wyłącznie deficyty członków rodziny).

Plan pracy jako dokument pozwala na wizualizację obszarów dalszej pracy. Nadaje relacji wymiaru formalnego, niezbędnego do respektowania zasad współpracy i weryfikacji realizacji zapisów. Profesjonalizm, bowiem to umiejętne łączenie schematu biurokratycznego z osobowym w metodycznym działaniu pracownika służb społecznych[117].

[117] M. Granosik *Etyczne aspekty działania pedagoga społecznego*, [w:] E. Marynowicz-Hetka, *Pedagogika społeczna* t. 1, Wyd. PWN, Warszawa 2006; M. Granosik, *Profesjonalizacja zawodów społecznych*, [w:] E. Marynowicz-Hetka, *Pedagogika społeczna* t. 1, PWN, Warszawa 2006.

Etap IV. Działanie – realizacja planu pracy z rodziną.

Praca socjalno-wychowawcza z elementami terapii realizowana przez asystenta może przybierać różną formę i być skierowana do rodziców, dzieci i całej rodziny.

Asystent rodziny powinien wzbogacać potoczną wiedzę pedagogiczną rodziców o elementy naukowej wiedzy o wychowaniu dzieci i młodzieży. Działanie to nazywane jest pedagogizacją rodziców. Polega na dostarczaniu rodzicom wiedzy o celach, zadaniach, treściach, metodach, środkach i uwarunkowaniach procesu wychowania[118]. Ponadto poruszane powinny być zagadnienia dotyczące higieny, bezpieczeństwa i zdrowia dzieci, cech charakterystycznych etapów rozwoju dzieci, prawa rodzinnego i opiekuńczego, czasu wolnego, profilaktyki uzależnień. Poprzez różnorodne informacje i porady pedagogizacja ma przyczyniać się do podnoszenia umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziców i stopnia ich refleksyjności w działalności wychowawczej. Pedagogizację realizowaną przez asystenta rodziny należy rozumieć nie jako przekazywanie wiedzy przez eksperta na zasadzie moralizowania i pouczania, ale jako okazję do wymiany informacji o wychowaniu w ogóle, o wychowaniu konkretnego dziecka w danej rodzinie, w określonej rodzinnej sytuacji oraz sposobność do wspólnego poszukiwania rozwiązań problemów wychowawczych. Wyjątek stanowią rodziny, gdzie doszło do emocjonalnego krzywdzenia dzieci i nieorganicznego zaburzenia ich rozwoju. Wtedy asystent powinien w miejscu zamieszkania rodziny przeprowadzić intensywny trening umiejętności rodzicielskich. Trening taki ma na celu pomoc rodzicom w zrozumieniu fizycznych i emocjonalnych potrzeb dzieci, przyswojeniu przez nich praktyk wychowawczych lepiej sprzyjających rozwojowi i umocnieniu związków między nimi a dziećmi. Metody te obejmują poradnictwo rozwojowe, dostarczenie wsparcia, modelowanie, ćwiczenie kierowania zachowaniem dziecka (ze szczególnym naciskiem na wzmocnienia pozytywne), stanowienie dla dzieci sprawiedliwych zasad i norm życia codziennego oraz poznawczą terapię postaw rodziców, ich nierealistycznych oczekiwań i zaburzonej percepcji w stosunku do swoich dzieci i własnego życia[119]. W przypadkach dużych dysfunkcji, zaniedbań, a nawet krzywdzenia dzieci zaleca się równoległy trening umiejętności rodzicielskich i społecznych, rozładowywania stresu i kontroli gniewu, pracę z dziećmi w placówkach wsparcia dziennego oraz terapię małżeńską. W trakcie pracy z rodzicami chodzi o wspólne wytwarzanie i stosowanie przez rodziców zachowań alternatywnych do dotychczas stosowanych zachowań nieprawidłowych wobec dzieci[120]. Gdy obserwuje się niedożywienie dzieci uczy się rodziców prawidłowego karmienia niemowląt i starszych dzieci oraz przyrządzania pełnowartościowych posiłków. Zwraca się również uwagę na wytworzenie prawidłowej relacji między matką a dzieckiem oraz dostarczanie jedzenia ubogim rodzinom. Do współpracy zapraszany jest lekarz i pielęgniarka oraz psycholog (kontrola wagi i rozwoju).

---

[118] S. Kawula, *Pedagogizacja rodziców,* [w:] W. Pomykało, *Encyklopedia pedagogiczna*, Wyd. Fundacja Innowacja, Warszawa 1996, s. 581.

[119] D. Iwaniec, H. Seddon, *Interwencja w przypadkach emocjonalnego krzywdzenia dzieci i nieorganicznego zaburzenia rozwoju*, [w:] D. Iwaniec, J. Szmagalski (red.), *Zaburzenia rozwojowe dzieci krzywdzonych emocjonalnie*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005, s. 115–141.

[120] Tamże, s. 123–125.

rekomendacja

Warto zwrócić uwagę, że samo uświadomienie rodziców, co jest przyczyną problemów i czego nie powinni, a co powinni zrobić, czyli sama porada zazwyczaj nie wystarcza. Rodzicom należy pokazać co robić, jak to robić i kiedy robić. Zwłaszcza na początku potrzebne jest modelowanie a potem nadzorowanie rodzicielskich czynności oraz ich omawianie. Często rodzice potrzebują praktycznej pomocy i wsparcia, w tak wydawałoby się prostych czynnościach, co ugotować, co kupić, jak pielęgnować i opiekować się dziećmi, jak stymulować ich rozwój. Asystentura rodziny, jako działanie w miejscu zamieszkania rodziny, daje bardzo dobre możliwości takiej pomocy dziecku i rodzicom.

Asystent rodziny, zgodnie z zadaniami zapisanymi w art. 15 ust. 3, 4, i 7 ustawy o wspieraniu rodziny, powinien również prowadzić działania edukacyjne, polegające na informowaniu osoby lub rodziny o działalności administracyjnej różnych instytucji, o ich adresie, numerze telefonu, godzinach urzędowania, o godzinach dyżurów, o tym, jakie dokumenty należy przedłożyć, jak wypełnić formularze. Ponadto o sposobie postępowania w obrębie tych instytucji, np. kto jest kim na sali sądowej i jak zachować się w trakcie rozprawy. Ta forma metodycznego działania ma wyposażyć podopiecznego w wiadomości i umiejętności niezbędne do realizacji spraw na rzecz rodziny i domu oraz żeby mógł dochodzić swoich praw ze znajomością rzeczy[121]. Przy czym należy pamiętać, że przekazywanie wiedzy dotyczącej przepisów prawa i administracji, np. kryteriów przyznawania świadczeń rodzinnych, opiekuńczych, z pomocy społecznej oraz poszukiwania rozwiązań w sytuacji bezrobocia, niepełnosprawności, bezdomności, przemocy należy dalej do pracownika socjalnego. Warto zadbać o jasny podział zadań między tymi dwoma grupami specjalistów na terenie danej gminy.

Asystent rodziny powinien zaś nie tylko informować, ale też towarzyszyć klientom w urzędach, modelować poprawne zachowanie. Jednakże powinien powoli wycofywać się, zachęcając podopiecznego do aktywności i samodzielności. Warto, aby asystent rozpowszechniał wśród swoich rodzin również informacje o działalności placówek społeczno-kulturalnych i sportowo-rekreacyjnych, zachęcając dzieci, młodzież i dorosłych do udziału w ich ofercie.

Oprócz wymienionych w poniższej tabeli zaprezentowane są jeszcze inne sposoby działania asystenta rodziny.

[121] C. Robertis, *Metodyka działania w pracy socjalnej*, Wyd. Naukowe Śląsk, Katowice 1998, s. 183.

Tabela nr 4. Działania asystenta rodziny z zakresu pracy socjalno-wychowawczej.

Odbiorca usługi	Rodzaj działań
działania skierowane do rodziców	1) pedagogizacja rodziców, dotycząca prawidłowego wychowania i opieki nad dziećmi: a) przekazywanie informacji na temat prawidłowych postaw rodzicielskich, sposobów komunikowania się, metod wychowawczych, uświadamianie rodziców odnośnie ich roli w stosunku do dzieci, pokazywanie korzyści z tworzenia pozytywnych wzorców, dawania im przez rodziców dobrego przykładu własnym zachowaniem, b) tworzenie z rodzicami kodeksu zachowania, tabliczek nagród, czyli nauczanie rodziców metod wzmacniania i kontrolowania zachowania dzieci, opartych na terapii behawioralnej, c) dostarczanie informacji dotyczących sposobów i miejsc spędzania czasu wolnego z dziećmi, współorganizowanie wycieczek i pikników rodzinnych, wyjazdowych szkół dla rodziców i dzieci, d) modelowanie zachowania rodziców względem dzieci – w czasie kontaktów z rodziną pokazywanie, jak spokojnie rozmawiać z dziećmi, jak wydawać polecenia i je egzekwować, jak pomagać dzieciom w odrabianiu lekcji, e) trening umiejętności wychowawczych oraz organizacji dnia codziennego, w tym podziału obowiązków między członków rodziny, f) zachęcanie do okazywania miłości dzieciom, do przytulania, chwalenia dzieci, nagradzania, g) motywowanie rodziców do dbałości o edukację i rozwój dziecka, do aktywnego uczestnictwa w życiu szkolnym dziecka, do kontrolowania osiągnięć szkolnych dzieci, pokazywania korzyści z uczęszczania dziecka do szkoły, towarzyszenie w kontaktach z pracownikami szkoły, organizowanie bezpłatnych korepetycji, motywowanie rodziców do zapisywania dzieci na zajęcia pozalekcyjne, na kolonie i półkolonie, h) w razie niepokojących objawów w zachowaniu dziecka motywowanie rodziców do zdiagnozowania poziomu rozwoju, potrzeb i możliwości oraz zaburzeń rozwojowych i zachowań dysfunkcyjnych dzieci i młodzieży w poradniach psychologiczno-pedagogicznych lub innych poradniach specjalistycznych, i) informowanie, jak dbać o higienę i zdrowie, zapobiegać takim chorobom i zaburzeniom jak AIDS, gruźlica, FAS, sprawdzanie, czy dzieci mają wykonane szczepienia, bilanse, umawianie i towarzyszenie rodzicom w wizytach u lekarzy rodzinnych i specjalistów, terapeutów i rehabilitantów, pomoc w realizacji zaleceń lekarskich, usuwaniu objawów chorób wynikających z nieprzestrzegania higieny, j) poradnictwo w zakresie właściwego do pory roku ubierania dzieci i dbania o czystość ich bielizny i innych ubrań, k) pokaz, jak pielęgnować niemowlę, towarzyszenie matce w tych czynnościach, l) przekazywanie informacji dotyczących zasad prawidłowego odżywiania dzieci i dorosłych, towarzyszenie w sporządzaniu list zakupów, nauczanie planowania wydatków, asystowanie przy zakupach, ucząc wyboru tanich, zdrowych i wydajnych produktów, towarzyszenie przy sporządzaniu posiłków, znajdowanie sponsorów na paczki żywnościowe, informowanie o jadłodajniach, punktach wydawania żywności, m) informowanie o zasadach bezpieczeństwa w domu, na ulicy, nad zbiornikiem wodnym itd., motywowanie do zainstalowania w mieszkaniu zabezpieczeń dla małych dzieci, przestrzegania zasad bezpiecznej zabawy, prowadzenie rozmów ukazujących zagrożenia i konsekwencje prawne wynikające z pozostawienia dzieci bez opieki, upijania się rodziców w czasie sprawowania opieki nad dziećmi, n) wzmacnianie i wspieranie konsekwencji i stanowczości rodziców wobec dzieci, o) konfrontacja – pokazywanie następstw niewłaściwego postępowania rodziców w postaci zaburzonego rozwoju dzieci. 2) działania w celu odbudowania więzi między członkami rodziny takie, jak: a) wysłuchanie, b) pozwolenie na wyrażenie emocji, c) prowadzenie rozmów wyjaśniających, d) wspieranie członków rodziny w wyrażeniu wzajemnych oczekiwań, e) wspieranie członków rodziny w poszukiwaniu rozwiązań na zasadach kompromisu, f) modelowanie komunikowania się między kobietą a mężczyzną (diada asystencka), g) mediacja, h) motywowanie do udziału w poradnictwie specjalistycznym, terapii małżeńskiej lub rodzinnej, i) informowanie o konsekwencjach prawnych wobec osoby stosującej przemoc.

Odbiorca usługi	Rodzaj działań
działania skierowane do rodziców	3) poradnictwo i trening w zakresie prowadzenia gospodarstwa domowego i realizacji spraw urzędowych: a) trening wykonywania prac domowych (sprzątanie, zmywanie, gotowanie, pranie, wietrzenie, prasowanie, remont itd.), b) zachęcanie rodziców do systematycznego wykonywania prac w domu; pomoc w tworzeniu harmonogramu wykonywania obowiązków domowych z podziałem na członków rodziny oraz wspieranie w jego realizacji, c) towarzyszenie w pozyskiwaniu usług na rzecz domu i rodziny (np. związanych z naprawą, remontem, usuwaniem owadów, gryzoni), d) nauczanie sporządzania różnych pism urzędowych, e) tłumaczenie pism urzędowych, np. wyroków sądowych, opinii z poradni psychologiczno-pedagogicznych, f) zwracanie uwagi członków rodziny na oszczędne gospodarowanie mediami, g) trening budżetowy, h) zwracanie uwagi na systematyczne płacenie rachunków, pomoc w pisaniu podań o rozłożenia zadłużeń na raty, i) modelowanie a potem prowadzenie treningu realizowania spraw w urzędach, ośrodkach zdrowia itp. 4) doradztwo zawodowe: a) pomoc w pisaniu dokumentów aplikacyjnych, b) motywowanie do uzupełniania wykształcenia i podjęcia pracy, c) informowanie o możliwościach dokształcania i ofertach pracy, d) pomaganie w utrzymywaniu pracy zawodowej, m.in. ukazując wartość pracy, omawiając poprawne zachowania w środowisku pracy, dokonując oceny zasobów klientów. 5) działania metodyczne służące podwyższeniu umiejętności intrapsychicznych i intepresonalnych rodziców: a) pomoc w odreagowaniu emocji, np. po śmierci dziecka, odebraniu dziecka do pieczy zastępczej, zdradzie współmałżonka, aktach przemocy, b) trening stosowania komunikatów typu „ja”, c) trening asertywności, d) trening panowania nad impulsami i zastępowania agresji, 6) wskazywanie możliwości, rozszerzanie kontaktów z innymi, rzecznictwo: a) zachęcanie do udziału w projektach systemowych, b) informowanie o zajęciach kulturalno-oświatowych, rekreacyjnych, sportowych, c) motywowanie do udziału w grupach samopomocowych, d) wskazywanie możliwości skorzystania z różnorakich form pomocy, integracji i aktywizacji społecznej, również międzyresortowych i międzysektorowych, e) udzielanie informacji oraz poszerzanie świadomości w zakresie przysługujących klientom praw, f) reprezentowanie klientów w instytucjach. 7) działania pośrednie polegające na: a) łączności z innymi pracownikami służb społecznych, czyli doraźnych kontaktach służących wymianie informacji w sprawach dotyczących rodziny lub wsparciu w sytuacjach zagrażających bezpieczeństwu dzieci wymagających czynności zaradczych lub interwencyjnych, b) koordynacji działań multiprofesjonalnych, organizowanie i prowadzenie spotkań kilku specjalistów, c) pracy zespołowej pracowników różnych profesji społecznych dotyczących pomocy kilku rodzinom, wielopłaszczyznowa współpraca z organizacjami wspierającymi rodzinę, d) konsultacji z bardziej doświadczonym pracownikiem lub specjalistą w danej dziedzinie, np. prawnikiem, psychologiem.
działania skierowane do dzieci	1) wczesne wspomaganie rozwoju dzieci w wieku przedszkolnym: a) prowadzenie zabaw plastycznych w celu stymulowania rozwoju małej i dużej motoryki, analizy i syntezy wzrokowej, b) prowadzenie zabaw ruchowych w celu rozwoju małej i dużej motoryki, c) prowadzenie zabaw logopedycznych w celu rozwoju mowy, analizy i syntezy wzrokowej, d) prowadzenie zajęć informatycznych w celu nauczenia dziecka obsługi komputera i właściwego korzystania z Internetu i gier edukacyjnych, e) organizowanie wolontariuszy w celu prowadzenia zajęć ogólnorozwojowych i z zakresu stymulowania integracji sensorycznej, 2) działania edukacyjne i reedukacyjne, mające na celu wyrównanie dysproporcji

Odbiorca usługi	Rodzaj działań
działania skierowane do dzieci	w poziomie wiedzy i umiejętności dzieci w wieku szkolnym: a) prowadzenie dokształcania z różnych przedmiotów, b) organizowanie bezpłatnych korepetycji, c) motywowanie do nauki, d) zachęcanie od uczestnictwa w zajęciach pozaszkolnych, np. organizowanych przez placówki wsparcia dziennego. 3) poradnictwo i inne działania dla dzieci pokazujące korzyści z jego aktywnego włączania się w życie rodziny: a) towarzyszenie we wspólnym wytworzeniu zasad rodzinnych oraz ich przestrzeganiu, b) motywowanie do wspólnego spędzania czasu wolnego, np. spacerów, gier planszowych, c) motywowanie do realizowania obowiązków domowych, d) wskazywanie potrzeby dzielenia się przestrzenią i przedmiotami będącymi w posiadaniu rodziny, e) tworzenie i przestrzeganie zasad korzystania z przedmiotów należących do dziecka lub całej rodziny, np. korzystania z komputera, 4) działania wychowawczo-motywujące stymulujące prawidłowy rozwój emocjonalny dzieci oraz wyrabiające u nich postawy prospołeczne: a) okazywanie dzieciom zainteresowania, akceptacji, troski, b) chwalenie za najdrobniejsze osiągnięcia, c) wsparcie emocjonalne w i po sytuacjach trudnych, takich jak śmierci matki, dowiedzeniu się o umieszczeniu w pieczy zastępczej, awanturach domowych, zeznaniach w sądzie, nieprzyjemnych sytuacjach w szkole i grupie rówieśniczej, d) wzmacnianie i wspieranie dostosowania się do ustalonych zasad życia rodzinnego dotyczących np. powrotu do domu, odrabiania zadań domowych, podejmowania obowiązków domowych, właściwego komunikowania się z rodzicami i rodzeństwem, e) informowanie o zasadach zachowywania się w sądzie oraz składania fałszywych zeznań, f) informowanie o konsekwencjach kradzieży w sklepie, żebrania, używania i handlu narkotykami, g) pomoc w rozwiązywaniu konfliktów między rodzeństwem, h) informowanie o konsekwencjach wynikających z bójek, i) prowadzenie rozmów dyscyplinujących, dotyczących np. nietykalności rzeczy osobistych takich jak torebka, portfel mamy, skarbonka rodzeństwa, kradzieży, niewywiązywania się z ustalonych wcześniej zasad, j) zachęcanie do udziału w zajęciach socjoterapeutycznych prowadzonych w szkole, poradniach, placówkach wsparcia dziennego. 5) działania prozdrowotne: a) przekazywanie informacji dotyczących prawidłowych nawyków żywieniowych oraz wzmacnianie ich wdrażania przez dziecko, b) trening higieniczny, c) zachęcanie do spędzania czasu na świeżym powietrzu, 6) profilaktyka uzależnień: a) edukacja na temat wpływu alkoholu i narkotyków na rozwój organizmu, b) rozmowy na temat zachowań ryzykownych.
działania skierowane do całej rodziny	1) rozmowy dotyczące preferowanej przez członków rodziny przyszłości, ich celów, zasobów i działań prowadzących do ich realizacji, 2) tworzenie z członkami rodziny planów pracy i wspieranie w ich realizacji, 3) ustalenie zasad wspólnego życia rodzinnego, korzystania z przestrzeni i przedmiotów należących do rodziny i ich respektowania, 4) zachęcenie do funkcjonalnego przemeblowania mieszkania, posprzątania go i systematycznego utrzymywania porządku, 5) pomoc w ustaleniu zasad podziału i wykonywania obowiązków na rzecz domu i rodziny, 6) ustalenie możliwości i sposobów wspólnego spędzania czasu rodziny, 7) pomoc w rozwiązywaniu konfliktów, 8) towarzyszenie całej rodzinie w różnych czynnościach dnia codziennego i wydarzeniach szczególnych w miejscu zamieszkania i poza nim

Źródło: badania własne[122].

[122] I. Krasiejko, *Pedagogiczne aspekty pracy asystenta rodziny*, [w:] E. Kantowicz, M. Ciczkowska-Giedziun, L. Willan-Horla (red.), *Wielowymiarowość wsparcia we współczesnej rodzinie polskiej*, Wyd. UWM, Olsztyn 2015.

rekomendacja

Realizując działania należy pamiętać o zasadzie, że jeśli pracownik będzie prowadzić działania z zakresu pracy socjalno-wychowawczej, pomimo iż beneficjent posiada potrzebną do poprawy swej sytuacji wiedzę i umiejętności to spowoduje opór lub uzależnienie od pomocy. Asystent powinien wystrzegać się arbitralności, manipulowania i wyręczania. Jedynie w przypadku pracy poza granicami kompetencji klienta istnieje potrzeba ich zasilenia źródłami zewnętrznymi (kompetencje innych osób, w tym żyjących z klientem, kompetencje asystenta i innych profesjonalistów, kompetencje sytemu instytucjonalnego itd.)[123].

Asystent rodziny, pracujący metodycznie, przeprowadza członków rodziny wielokrotnie przez fazy zmiany (od poszerzenia perspektywy, że warto podjąć się pracy nad zmianą danego zachowania /myślenia/odczuwania, ambiwalencję, czyli rozważanie korzyści i strat z podjęcia i niepodjęcia określonych czynności poprzez planowanie działań, ich realizację, towarzyszenie w nawrotach do starych zachowań, po utrwalenie nowych sposobów działania)[124].

Asystenci rodziny w ramach różnych działań z rodziną i na jej rzecz współpracują z pracownikami innych instytucji.

Wykonane przez siebie działania asystenci mogą wpisać hasłowo w *karcie pracy asystenta z rodziną*[125]. Jest to dokument fakultatywny. Korzyścią z jego prowadzenia jest spisywanie na bieżąco działań wykonanych z rodziną i na jej rzecz oraz łatwiejsze pisanie sprawozdań.

Etap V. Ocena okresowa.

Co kilka spotkań asystent rodziny dokonuje oceny służącej sprawdzeniu, czy wykonywane przez niego i członków rodziny działania prowadzą do osiągnięcia zakładanych celów.

rekomendacja

Kolejne spotkania nie powinno się zaczynać od dyrektywnego egzekwowania od członków rodziny działań wpisanych w planie pracy, gdyż to ich zniechęca i powoduje opór. Warto zacząć optymistycznym: *Co się poprawiło od naszego spotkania*? I czekać

[123] T. Świtek, *Ścieżki rozwiązań*, Wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków 2009, s. 63–64.
[124] Szerzej o transteoretycznym modelu zmiany: J. Jaraczewka, I. Krasiejko (red.), *Dialog Motywujący w teorii i praktyce,* dz. cyt.
[125] *Karta pracy asystenta z rodziną* – w narzędziach fakultatywnych.

na relację osób. Kiedy rodzic lub dziecko zrelacjonuje wydarzenia, wtedy być może łatwiej będzie dostrzec pozytywne zmiany, chociaż przez to, że asystent je doceni. Dopiero później omawiać kolejne pozycje planu. Jeśli członek rodziny nie zrealizował jakiegoś zadania, zamiast od razu wyrazić niezadowolenie, warto zadać pytanie, czy coś zrobił innego, co przybliżyło go do postawionego celu lub czy cel nadal jest ważny, albo czy może potrzebuje towarzyszenia.

Pisemna *ocena okresowa sytuacji rodziny*[126] powinna być sporządzana nie rzadziej niż raz na 6 miesięcy, napisana w formie sprawozdania[127].

Ocenę okresową warto konstruować razem z członkami rodziny, określać, co już jest zrobione, co jeszcze pozostało do realizacji, aktualizować plan pracy. Kopię pozostawić rodzinie. To wzbudza motywację członków rodziny, gdyż dostarcza im informacji, na jakim etapie drogi do poprawy sytuacji się znajdują.

Ocena okresowa może być również dokonana w czasie spotkania zespołu multiprofesjonalnego. Warto go zwołać zwłaszcza, gdy praca z rodziną przynosi marne efekty lub nastąpił regres i potrzeba jest zmobilizowania sił tkwiących w rodzinie i wytężonej pracy kilku specjalistów w generowaniu nowych pomysłów i monitorowaniu postępów.

Przy okazji wspólnej pracy, również na etapie weryfikacji efektywności działań klienta, powinna dalej umacniać się relacja pomocowa pomiędzy asystentem a rodziną. Monitorowanie zmian w rodzinie winno, bowiem odbywać się w atmosferze wzajemnego szacunku, szczerości, dowartościowywania osoby klienta, odkrywania jego mocnych stron, omawiania obaw, trudności i podtrzymywania nadziei. Tylko takie warunki będą sprzyjać przywróceniu wiary we własne możliwości i własną skuteczność oraz odrodzeniu odwagi osób wspieranych do podejmowania efektywnych działań, walki z bezradnością i bezsilnością. Krytyczna ocena, zniechęcenie profesjonalisty spowodują skutek odwrotny.

Okresowemu monitoringowi i ewaluacji powinna podlegać również praca asystentów rodziny, tj. czy zachodzą postępy w budowaniu relacji asystent – członkowie rodziny, na ile asystent efektywnie wspiera rodzinę w opiece i wychowywaniu dzieci i odzyskaniu samodzielności życiowej. Powinien jej dokonywać bezpośredni przełożony asystenta lub konsultant zewnętrzny znający się na tematyce asystentury (np. pracownik naukowy, ekspert realizujący asystenturę w innej instytucji). Ocena ta powinna być raczej uczestnicząca niż przeprowadzona z perspektywy władzy i wiedzy. Oparta na tym, czego asystent dokonał z rodziną, a jeśli poniósł porażki, to jakie wypływają z nich wnioski na przyszłość do dalszej pracy z tą i innymi rodzinami. W czasie tej ewaluacji warto zarówno podkreślać kompetencje asystenta, jak i wskazać ewentualne obszary do dalszego doskonalenia zawodowego. Spotkanie ewaluacyjne powinno mieć formę dialogu, dyskusji. Skłaniać asystenta do bycia refleksyjnym praktykiem, zastanawiania się, co i po co robi i do jakich efektów prowadzą jego działania z rodziną. Warto wziąć pod uwagę kilka perspektyw

[126] Formularz *Ocena okresowa sytuacji rodziny* – w narzędziach obligatoryjnych asystenta rodziny.
[127] Art. 15.15. ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, dz. cyt.

– asystenta jako osoby bezpośrednio pracującej z rodziną, ewaluatora jako obserwatora zewnętrznego oraz innych służb społecznych (np. obraz postępów rodziny wyłoniony z danych zawartych w raportach).

Taka ocena pracy asystenta może też być elementem wzmocnienia jego samego. Może wtedy zobaczyć, czego dokonał razem z rodzinami, dostrzec sens włożonej pracy. Kiedy ktoś z boku spojrzy na jego działania będzie mógł zyskać większą pewność, co do posiadanych kompetencji lub w przypadku niedociągnięć uzyskać ewentualnie podstawy do doskonalenia swojego warsztatu pracy.

Tabela nr 5. Obszary ewaluacji pracy asystenta.

Obszar ewaluacji działania asystenta	**Charakterystyka**
dotyczący spotkań	▪ regularność spotkań, ▪ częstotliwość, ▪ dostosowanie częstotliwości spotkań do potrzeb danej rodziny, ▪ zawartość spotkań (dominujące działania: pedagogizacja, praca socjalna, towarzyszenie członkom rodziny w wykonywaniu czynności dnia codziennego na rzecz rodziny i domu, towarzyszenie w wizytach do instytucji, aktywizacja zawodowa, wsparcie emocjonalne, pomoc materialna, łączność z innymi specjalistami, działania zaradcze, inne, jakie?), ▪ stopień realizacji zaplanowanych działań na danych spotkaniach (wysoki, przeciętny, niski, z podaniem uzasadniania dlaczego taki)
dotyczący relacji asystent rodziny – osoby wspierane	▪ pokonanie ewentualnego oporu i nawiązanie relacji współpracy, ▪ poziom zrozumienia roli asystenta przez członków rodziny (wysoki, przeciętny, niski, z podaniem uzasadniania dlaczego taki), ▪ wyznaczenie ról w procesie zmiany przez członków rodziny (kto za jakie sfery działania odpowiada), ▪ poziom szczerości w relacji asystent rodziny – osoby wspierane (wysoki, przeciętny, niski, z podaniem uzasadniania dlaczego taki), ▪ poziom współpracy przy wytwarzaniu celów i określaniu działań oraz ich realizacji pomiędzy asystentem rodziny a poszczególnymi członkami rodziny (wysoki, przeciętny, niski, z podaniem uzasadniania dlaczego taki), ▪ co działa? konstruktywne strategie budowania relacji z daną rodziną, ▪ ewentualne trudności w nawiązaniu i trwaniu relacji
dotyczący zmian zachodzących w rodzinie	▪ stopień realizacji planu pracy z rodziną (wysoki, przeciętny, niski, z podaniem uzasadniania dlaczego taki), ▪ wskazanie obszarów środowiska wychowawczego danej rodziny nie wymagających już dalszych zmian oraz tych, gdzie wskazana jest dalsza praca
dotyczący efektywności działań samego asystenta rodziny	▪ poziom rozumienia swojej roli i zadań w pracy z rodziną (wysoki, przeciętny, niski, z podaniem uzasadniania dlaczego taki), ▪ poziom rozwoju umiejętności praktycznych w zakresie metodycznego działania i adekwatnie do jego etapów tworzenie dokumentacji (wysoki, przeciętny, niski, z podaniem uzasadniania dlaczego taki), ▪ kompletność i poprawność prowadzenia obligatoryjnej dokumentacji
dotyczący efektywności działań instytucji zatrudniającej asystenta	▪ poziom reagowania na potrzeby asystenta rodziny (np. w zakresie konsultacji w sprawach rodziny, superwizji, szkoleń specjalistycznych dotyczących pracy z rodziną, organizacji spotkania mulitprofesjonalnego w sprawie danej rodziny) (wysoki, przeciętny, niski, z podaniem uzasadniania dlaczego taki), ▪ poziom reagowania na potrzeby klienta (wysoki, przeciętny, niski, z podaniem uzasadniania dlaczego taki)

Źródło: opracowanie własne na podstawie A. Dębska, *Asystowanie osobie bezdomnej i zagrożonej bezdomnością*[128].

[128] Ogólny podział obszarów zaczerpnięto z publikacji: A. Dębska, *Asystowanie osobie bezdomnej i zagrożonej bezdomnością*, Agenda Bezdomności, www.bezdomnosc.org.pl [dostęp 5.12.2015] i dostosowano do pracy asystenta rodziny.

Etap VI. Zakończanie współpracy i ocena końcowa

Po osiągnięciu zakładanej zmiany, asystent rodziny monitoruje jej stabilizowanie się i przygotowuje rodzinę do zakończenia współpracy. W momencie, kiedy rodzice dokonali istotnych zmian w swoim życiu, zwłaszcza w zakresie podniesienia umiejętności opiekuńczo-wychowawczych oraz stwarzania bezpiecznych i stymulujących warunków do rozwoju swojego potomstwa, wskazane jest, aby asystent rodziny utrzymywał kontakt z rodziną, ale powoli wycofywał się i kończył relację.

Częstotliwość spotkań w tym okresie nie powinna być zbyt duża, aby rodzice mieli szanse budować zaufanie do siebie w tej sytuacji[129]. W przypadku niektórych rodzin, zaniedbujących wcześniej dzieci, asystenci rodziny mogą, wyjątkowo na tym etapie, przeprowadzić kilka wizyt niezapowiedzianych, aby instytucja miała pewność, że rodzice osiągnęli umiejętności właściwego dbania o dzieci i stosują je systematycznie. Asystent wspólnie z rodziną ocenia, czy rodzice mają większa samoświadomość własnych zasobów, w tym poczucie kompetencji w roli matki i ojca, wyższy poziom motywacji do działania na rzecz rodziny i prowadzenia gospodarstwa domowego oraz ogólnie rzecz biorąc odzyskali zaradność życiową.

W tym okresie mogą pojawić się jeszcze sporadyczne nawroty do starych nawyków. Asystent rodziny służy wtedy wsparciem w wyciągnięciu wniosków z porażek i powrotu na ścieżkę zmiany. Asystent rodziny czuwa, więc nad utrzymaniem osiągniętych efektów, buduje sieć wsparcia równoległą do relacji asystenckiej, monitoruje stabilność życiową rodziny, przewiduje sytuacje jej zagrażające oraz reaguje w sytuacji krytycznej[130].

Efektem pracy socjalno-wychowawczej z rodziną powinna być jej samodzielność życiowa tj. nabycie umiejętności znajdowania rozwiązań trudności występujących w życiu oraz styl życia zgodny z normami społecznymi, tworzenie środowiska życia, które będzie bezpieczne i optymalne dla rozwoju dzieci i innych osób zależnych.

Do warunków koniecznych, które muszą być spełnione, aby usamodzielnić rodzinę, należy zaliczyć: bezpieczeństwo dzieci (brak maltretowania, wykorzystywania seksualnego, zaniedbywania dzieci oraz przemocy w relacjach między dorosłymi), w co najmniej dobrym stopniu rozwinięte umiejętności opiekuńczo-wychowawcze rodziców (lub opiekunów dziecka), prowadzenia gospodarstwa domowego, co najmniej dobre relacje w rodzinie nuklearnej, co najmniej ograniczenie picia alkoholu opiekunów dziecka, czyli brak zjawiska problemowego używania alkoholu – okazjonalne spożywanie małej ilości alkoholu bez upijania się, samodzielność w rozwiązywaniu trudności życia codziennego oraz w realizacji różnorakich spraw na rzecz dzieci i domu, poczucie siły, własnej wartości, sprawstwa i kontroli nad własnym życiem, umiejętność egzekwowania praw, stawiania granic[131].

---

[129] Tamże.
[130] Tamże.
[131] I. Krasiejko, A. Imielińska, *Efektywność asystentury rodziny na przykładzie badań realizowanych w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Częstochowie*, [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny analiza efektywności specjalizacji pracy socjalnej w kontekście projektu systemowego MOPS w Gdyni „Rodzina bliżej siebie”*, Wyd. MOPS w Gdyni, Gdynia 2011.

Efektem pracy asystenta jest też zmiana sytuacji prawnej: rodzicom zostają przywrócone pełne prawa rodzicielskie oraz zostaje odwołany nadzór kuratora. Ponadto rodzice, wychowawcy, nauczyciele w szkole i inne osoby zauważają zmiany w wyglądzie i zachowaniu dzieci.

Sami klienci – rodzice powinni mieć też przekonanie, że poradzą sobie z utrzymaniem wypracowanych zmian, że nie potrzebują już wsparcia. Nie o to chodzi, żeby *wszystkie* problemy klientów zostały rozwiązane, bo to jest niemożliwe. Najważniejsze w pracy asystenta rodziny jest takie *wzmocnienie klientów*, które oznacza wyposażenie ich w narzędzia do rozwiązywania własnych zestawów problemów. Ponadto klient powinien wiedzieć, gdzie ma szukać pomocy, kiedy problemy znów go przerosną.

Dodatkowym, oczekiwanym wskaźnikiem jest wyjście rodziny z systemu pomocy społecznej, czyli podjęcie pracy zawodowej oraz niekorzystanie już ze świadczeń rodzinnych i z pomocy społecznej. Nie zawsze jest to jednak możliwe (np. przypadku samotnego rodzicielstwa, wielodzietności, niepełnosprawności, zwłaszcza upośledzenia umysłowego lub zaburzeń psychicznych rodziców).

Zakończenie relacji asystenckiej pojmowane jest jako zaprzestanie działania. W rzeczywistości jest to proces, wymagający od asystenta i rodziny przygotowanego i przemyślanego wycofywania się z relacji. Jeśli członkowie rodziny uznają, że są samodzielni w zaspokajaniu potrzeb dzieci i swoich oraz w funkcjonowaniu społecznym zgodnie przyjętymi normami to jest to najbardziej optymalne zakończenie relacji. Asystent powinien być wyczulony na ten moment i zacząć wzbudzać w rodzicach przekonanie, że posiadają kompetencje do samodzielnego życia, gdyż osoby, które długo korzystały z pomocy społecznej mają skłonność do uzależniania się do różnych form pomocy i stosować różne mechanizmy obronne, np. wyszukiwanie nowych problemów, regres w umiejętnościach, które były już na wysokim poziomie[132].

W ramach tego etapu **asystent i rodzina** dokonywać będzie oceny końcowej, która polega na porównaniu zmian, jakie nastąpiły w sytuacji rodziny między początkiem a zakończeniem metodycznego działania.

Przydatne pytania, pozwalające klientowi ocenić zmiany, jakie zaszły w czasie pracy z asystentem, do wykorzystania na tym etapie:

Powiedzmy, że 10 oznacza miejsce, w którym chce Pani, by było Pani życie, a 1 to miejsce, w którym zaczęliśmy naszą współpracę. Gdzie powiedziałby Pani, że jest Pani dzisiaj? Co już jest, że może Pani powiedzieć, że jest tyle … a nie mniej? Jak Pani przypuszcza, co powiedziałby pracownik socjalny/kurator, że gdzie Pani jest? Jakie umiejętności rozwinęła Pani, dzięki współpracy z asystentem? W czym sobie Pani radzi samodzielnie? Kto z krewnych lub znajomych może służyć Pani wsparciem? Do jakich instytucji może zgłosić się Pani o pomoc, gdy trudności się pojawią?

[132] A. Dębska, *Asystowanie osobie bezdomnej i zagrożonej bezdomnością*, dz. cyt.

Biorąc pod uwagę ogólnie realizację wszystkich postanowień/działań w planie pracy, to na skali od 0 do 10, gdzie powiedzmy 10 oznacza wszystko zostało zrealizowane a 0 jest przeciwieństwem tego, to jaki przyznałaby Pani sobie punkt? Co udało się zrobić, że jest to tyle a nie mniej? Z czego jest Pani najbardziej zadowolona?

Asystent omawia z członkami rodziny ich wkład w osiągnięcie stabilizacji życiowej oraz zasady kontaktowania się po dacie wycofania się z relacji. W przypadku asystentury rodziny jest to okres tzw. monitoringu, trwający zwykle około 3 miesięcy, gdzie asystent i rodzina mogą podjąć sporadyczny kontakt, w przypadku pojawiania się jakichś trudności rodziny. Monitoring realizowany jest również w stosunku do niektórych rodzin z potrzeby umocnienia się służb społecznych w przekonaniu, że rodzice prawidłowo wykonują swe obowiązki względem dzieci bez wsparcia instytucjonalnego.

W ocenie końcowej oprócz asystenta i członków rodziny powinny brać również udział wszystkie osoby zaangażowane w pomoc rodzinie.

Przed zakończeniem pracy z rodziną ważne jest dokonanie ewaluacji w 3 aspektach:

1. rodziny – czy zakładane w planie pracy z rodziną efekty zostały osiągnięte, jeśli tak, to dzięki jakim działaniom rodziny i asystenta, jaka jest trwałość tych efektów; jeśli nie zostały osiągnięte to dlaczego; czy istnieją jakieś efekty dodatkowe (nie zakładane w planie pracy), będące wynikiem uruchomienia zmian w rodzinie,
2. asystenta – jaką wiedzę i umiejętności zdobył asystent w procesie wspierania tej konkretnej rodziny, czy rodzaj i intensywność działań były odpowiednie, jakie mocne strony wykazał pracownik, czy były jakieś błędy i jakie zostały z nich wyciągnięte wnioski na przyszłość,
3. praca instytucji – na bazie danego jednostkowego przypadku rodziny, jakie są potrzeby rodzin korzystających z asystentury rodziny, czy organizacja pracy w instytucji sprzyjała pracy z rodziną, jakich zmian należy dokonać.

Warto zaznaczyć, że zakończenie danej relacji asystenckiej lub/i zakończenie pracy z rodziną poprzez asystowanie odbywa się nie tylko, gdy cele pracy danego asystenta z rodziną zostały osiągnięte, ale również z innych powodów, takich jak: rezygnacja rodziny, pomimo niezrealizowanego planu pracy, wyprowadzenie się rodziny do innej miejscowości, czasowa przerwa w finansowaniu asystentury w danej gminie, zwolnienie asystenta z pracy, zmiana asystenta rodziny na innego.

Jeśli rodzina sama zgłosiła się do instytucji o wsparcie asystenta rodziny i zdecydowała się zrezygnować a z diagnozy wynika, iż powodem były przejściowe problemy wychowawcze i nie było zaniedbywania lub innej formy przemocy wobec dzieci to rodzina ma prawo wycofać się bez ponoszenia żadnych konsekwencji. Jeśli zaś do asystentury rodzina została zgłoszona przez sąd i chce zrezygnować wbrew ocenie asystenta i pracownika socjalnego o braku podstaw do usamodzielnienia lub jeśli zdaniem pracowników dzieci wymagają ochrony – o rezygnacji rodziny należy powiadomić sąd rodzinny.

Ostatnim krokiem tego etapu jest zamknięcie dokumentacji i przygotowanie raportu – sprawozdania końcowego z wykonanej pracy[133].

Zgodnie z art. 15 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej asystent prowadzi jeszcze wsparcie rodziny – monitoring, polegający na doraźnych kontaktach z członkami w rodziny, w celu wzmocnienia zmian w rodzinie.

Należy pamiętać, że asystent rodziny ma obowiązek prowadzenia pracy w trakcie pobytu dziecka w pieczy zastępczej (w czasie oczekiwania na rozprawę sądową oraz jeśli sąd orzeknie, że jest możliwa praca z rodzicami na rzecz powrotu dziecka), jak i po powrocie.

[133] Formularz *sprawozdania końcowego* – narzędzia obligatoryjne asystenta rodziny.

8. Organizacja pracy

Asystent rodziny został wprowadzony do klasyfikacji zawodów *Rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 roku w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania;* Dz.U. 2014, poz. 1145[134] (jest mu przyporządkowany nr 341207). Jest również zaliczony do pracowników samorządowych[135].

Zgodnie z zapisem art. 17 ust. 2. ustawy z dnia 9 czerwca 2011 o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej[136] praca asystenta rodziny może być wykonywana w ramach stosunku pracy w systemie zadaniowego czasu pracy albo umowy o świadczenie usług, do której stosuje się przepisy dotyczące zlecenia. Niewątpliwie preferowana jest ta pierwsza forma zatrudnienia ze względu na potrzebę stabilności pracy z rodzinami.

Zatrudnienie ma charakter stosunku pracy, jeśli pracownik wykonuje zadania określonego rodzaju za wynagrodzeniem, podporządkowując się przy tym poleceniom kierownictwa pracodawcy (art. 22 § 1 *Kodeksu Pracy*). Wykonuje pracę w codziennych lub dłuższych odstępach czasu, w miejscu i czasie wyznaczonym przez pracodawcę. Asystent rodziny podpisuje wtedy umowę o pracę i uzyskuje uprawnienia oraz ochronę wynikające z *Kodeksu Pracy* i dostęp do świadczeń pracowniczych. Zgodnie z zapisem w § 1^2 art. 22 *Kodeksu Pracy* nie jest dopuszczalne zastąpienie umowy o pracę umową cywilnoprawną (np. umową zlecenia) przy zachowaniu wyżej określonych warunków wykonywania pracy. Specyfika pracy z rodziną, która oprócz trudności w realizacji funkcji wychowawczej boryka się z wieloma innymi poważnymi problemami, takimi jak zaniedbywanie dzieci, przemoc, zaburzenia psychiczne wymusza na asystencie rodziny potrzebę konsultacji oraz uzgadniania różnych działań z przełożonym. Praca ta realizowana jest codziennie, w miejscu zamieszkania rodziny lub na terenie różnych instytucji pomocowych. Dokumentacja prowadzona przez asystenta rodziny, zawiera dane osobowe, więc powinna być przechowywana w budynku instytucji. Pracownik wykonujący pracę polegającą na wsparciu informacyjnym, instrumentalnym i emocjonalnym osób przeżywających trudności, sam powinien mieć ustabilizowane życie rodzinne i zawodowe. Można więc powiedzieć, że dla realizacji zadań asystenta rodziny korzystne jest, aby jego zatrudnienie miało charakter stosunku pracy na umowę o pracę.

W przypadkach uzasadnionych rodzajem pracy lub jej organizacją albo miejscem wykonywania pracy może być stosowany system zadaniowego czasu pracy. Podstawą dla wprowadzenia zadaniowego czasu pracy jest porozumienie zawarte pomiędzy pracodawcą a pracownikiem, na mocy którego ustalają oni czas niezbędny do wykonania powierzonych zadań, przy czym ustalenia te nie mogą naruszać norm wynikających z art. 129 *Kodeksu Pracy* tj. 8 godzin na dobę, czyli w przybliżeniu 40 godzin w przeciętnie pięciodniowym tygodniu pracy w przyjętym okresie rozliczeniowym nieprzekraczającym czterech miesięcy. W rezultacie wprowadzenia tego systemu pracownik może elastycznie kształtować długość

[134] Dz.U. 2014, poz. 1145.

[135] *Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o pracownikach samorządowych*, z późn. zm.; *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 marca 2009 r. w sprawie wynagradzania pracowników samorządowych,* Dz.U. 2014. 958, z późn zm..

[136] Dz.U. 2011 nr 149.887.

dnia pracy, a nawet liczbę dni pracy, czy też decydować o liczbie i czasie trwania przerw, przy czym nieprzerwany odpoczynek musi wynosić co najmniej 11 godzin na dobę. Przepis ten nie dotyczy przypadków akcji ratowniczych w celu ochrony życia lub zdrowia ludzkiego. Przy tym trybie pracownik samodzielnie ustala harmonogram swojego czasu pracy. Rozkład może też wynikać z ogólnych wskazań pracodawcy, ale nie może zostać ściśle przez niego określony. Konsekwencją tego jest możliwość wyrównywania dłuższego czasu pracy w jednym okresie – skróceniem czasu pracy w innym. W stosunku do pracowników objętych systemem zadaniowego czasu pracy nie ewidencjonuje się godzin pracy. Pracodawca może natomiast wskazać pewien przedział czasowy, w którym praca powinna być wykonywana, np. przed południem lub zobowiązać pracownika do stawiania się w siedzibie firmy w określonych dniach i godzinach [art. 133, 129, 140, 149 *Kodeksu Pracy*]. Pracodawca powinien z góry ustalić pracownikowi zakres jego zadań, uzgadniając z nim czas potrzebny na ich wykonanie. Zakres zadań można ustalić np. w umowie o pracę, regulaminie pracy, układzie zbiorowym pracy lub też w odrębnym dokumencie. Zasadą jest, iż pracownikowi objętemu zadaniowym czasem pracy nie przysługuje wynagrodzenie za nadgodziny.

Uelastycznienie czasu pracy asystentów rodziny wydaje się uzasadnione. Asystenci rodziny powinni mieć możliwość popołudniowych wizyt u rodziny, aby móc spotkać się z rodzicami pracującymi w godzinach przedpołudniowych lub z dziećmi uczęszczającymi do szkół. Powinni też móc towarzyszyć członkom rodziny w realizacji spraw, których wykonanie nie jest możliwe do godziny 15-ej (np. wizyty u lekarzy). W razie konieczności możliwe też powinno być przedłużenie czasu pracy jednego dnia ponad 8 godzin a skrócenie kolejnego. Jednakże ustalony wcześniej harmonogram (np. jednego dnia praca do południa, drugiego po południu) powinien być w miarę sztywny. Praca nie powinna być wykonywana w postaci „wezwania na telefon", gdyż prowadzi to do zaburzenia życia osobistego pracownika i przemęczenia. Praca asystenta polega na towarzyszeniu członkom rodziny w szukaniu rozwiązań problemów oraz różnych czynnościach ich życia. Do zadań wykonywanych, ale i wykazywanych w dokumentacji przez asystenta należą zarówno działania bezpośrednie z rodziną (np. tworzenie planu współpracy, porada, wspólne szukanie rozwiązań, towarzyszenie do instytucji w celu realizacji spraw urzędowych, trening prowadzenia gospodarstwa domowego), jak i pośrednie, wykonywane na rzecz rodziny lub w celu doskonalenia warsztatu pracy (np. tworzenie dokumentacji, dojazd do rodzin, konsultacje z innymi specjalistami pracującymi z daną rodziną, udział w szkoleniach). Asystent powinien stosować miękkie metody motywowania do zmian. Tylko w razie konieczności stosuje środki zaradcze. Nadużyciem jest więc oczekiwanie od asystenta kontrolowania rodziców w godzinach wieczornych i weekendy lub wysyłanie go na interwencje[137].

[137] Szerzej: I. Krasiejko, *Elastyczne formy zatrudnienia asystenta rodziny*, „Doradca w pomocy społecznej", marzec 2015.

Zatrudnienie asystentów na umowę zlecenia[138] powinno odbywać się w wyjątkowych wypadkach, tj. trzy miesięcznym w okresie próbnym lub jeśli zatrudnimy jako asystenta specjalistę np. terapeutę rodzinnego do kilku rodzin z wieloma problemami, wykonującego na co dzień inne zadania w danej placówce lub poza nią. W pozostałych przypadkach asystent rodziny powinien pracować na umowę o pracę.

Asystent rodziny powinien podlegać zasadom zatrudnienia, tak jak inni pracownicy jednostek samorządowych. Zadbać o to powinny władze gminy i kadra kierownicza instytucji go zatrudniającej. Być częścią zespołu pracowniczego, mieć swoje miejsce w pokoju, dostęp do komputera, zamykaną część szafy na dokumenty. Otrzymywać nagrody okolicznościowe, brać udział w imprezach integracyjnych.

Preferowane jest dysponowanie środkami na wyposażenie warsztatu pracy asystenta (materiały dydaktyczne do pedagogizacji rodziców, zajęć reedukacyjnych z dziećmi, materiały biurowe), dojazd do rodzin i instytucji, rozmowy telefoniczne. Bez tego trudno realizować prawdziwe asystowanie.

Pracodawca powinien zapewnić pracownikowi podnoszenie kwalifikacji poprzez szkolenia i dostęp do doradztwa specjalistycznego lub superwizji.

[138] Szerzej: I. Krasiejko, *Asystenci rodziny zatrudnieni na umowę zlecenia jako prekariusze – zagrożenia dla profesjonalizacji nowego zawodu*, „Polityka Społeczna" 2016, nr 1.

9. Współpraca asystenta rodziny z innymi podmiotami

Asystent rodziny jest nowym zawodem w systemie pomocy rodzinie, z którą wiąże się duże nadzieje związane ze skuteczniejszym dotarciem do rodzin. Warto jednak podkreślić, że asystent rodziny nie powinien pracować z rodziną sam, lecz w zespole multiprofesjonalnym, złożonym ze specjalistów, którzy już wcześniej funkcjonowali w systemie (m.in. pracownikami socjalnymi, nauczycielami dzieci, pedagogami szkolnym, kuratorami, policjantami, pielęgniarkami środowiskowymi, lekarzami, terapeutami, pracownikami organizacji pozarządowych). Wynika z tego, że działania tych służb powinny być skoordynowane i że każdy z nich powinien realizować swą unikalną rolę i zadania. Asystent rodziny nie powinien wyręczać innych służb społecznych z ich zadań, np. poprzez działaniach takie jak pomoc finansowa, kontrolowanie, interwencja.

Również ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nakłada na asystenta zadanie współpracy z innymi podmiotami działającymi na rzecz dziecka i rodziny. Zgodnie z art. 15 ust. 1 pkt 18 ustawy, do zadań asystenta rodziny należy między innymi *współpraca z jednostkami administracji rządowej i samorządowej, właściwymi organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami i osobami specjalizującymi się w działaniach na rzecz dziecka i rodziny,* jak również *współpraca z zespołem interdyscyplinarnym lub grupą roboczą, o których mowa w art. 9a ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* lub innymi podmiotami, których pomoc przy wykonywaniu zadań uzna za niezbędną. To, z jaką jednostką asystent będzie współpracował, zależy od specyfiki rodziny, znajdującej się pod jego pieczą, oraz od rodzaju występujących dysfunkcji. Taka współpraca jest jednak bardzo ważna, gdyż asystent często nie jest w stanie samodzielnie rozwiązać danego problemu.

Dla efektywniejszej pracy asystent rodziny powinien korzystać z ofert jednostek administracji rządowej i samorządowej, organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów i specjalistów w działaniach na rzecz dziecka i rodziny, jakie funkcjonują na jego terenie.

Celem współpracy asystenta z innymi pracownikami służb społecznych jest harmonizowanie wysiłków wszystkich osób, które podejmują działania adresowane do danej rodziny. Spotkania takie wyznaczają granice i ramy działań poszczególnych osób, które polegają na wspólnym opracowywaniu analizy i oceny sytuacji rodziny oraz planu działania[139]. Współpraca asystenta rodziny z innymi jednostkami i organizacjami pozwala mu na lepsze wypełnianie obowiązków, jakie do niego należą i kierowanie poszczególnych członków rodziny do odpowiednich specjalistów.

Urzeczywistnienie multiprofesjonalnego podejścia wymaga zaistnienia określonych warunków. Jednym z podstawowych jest to, aby wszyscy uczestnicy systemu, wszystkie jego elementy – podmioty posiadały wyraźną podzielaną wizję wspólnej aktywności opartą na dobru dziecka i rodziny, realizowaną poprzez różne a zarazem spójne działania, zarówno swoje jak i rodziny. Ważną zasadą działania multiprofesjonalnego jest wzmacnianie lokalnych zasobów, ukazywanie pozytywnych efektów współpracy, monitorowanie działań oraz ich regularnej ewaluacji. Współdziałanie i integracja aktywności sektorów – ich agend i profesjonalistów, powinny być realizowane na wszystkich poziomach – nie tylko

[139] M. Świderska, *Asystent rodziny – współczesna forma pomocy rodzinie*, dz. cyt., s. 52.

indywidualnym tj. działań „z” i „wobec” określonej rodziny (dziecka), ale także na poziomie działań lokalnych[140]. Metoda pracy w zespole multiprofesjonalnym zmierza do zintegrowania rozproszonych i zindywidualizowanych oddziaływań poszczególnych profesjonalistów zainteresowanych rozwiązaniem trudności danej rodziny. Druga kwestia dotyczy aktywnego udziału rodziny w pracach takiego zespołu, to znaczy rodzina jest przygotowana do uczestnictwa w zespole, zaproszona na jego posiedzenie, zachęcona do wyrażania swojego zdania i podawania swoich propozycji rozwiązań, co stanowi następnie podstawę tworzenia planu pracy. Warto zaprosić do współpracy również członków rodziny poszerzonej. Często kontakt asystenta z dalszymi krewnymi rodziny, z którą pracuje, może w pewien sposób nakreślić inny obraz tej rodziny. Krewni mogą znać odmienne i dość istotne w całej sprawie fakty, będące niezbędnymi w rozwiązywaniu problemów rodziny[141].

Warto zauważyć, że udział rodziny na takim spotkaniu ma wiele walorów. Członkowie rodziny mają możliwość przedstawić własną ocenę sytuacji, jak również wytwarzać rozwiązania, oceniać sugestie innych służb społecznych, wyrażać własną chęć i gotowość oraz opisywać możliwości skorzystania z proponowanych przez pracowników zasobów instytucjonalnych[142]. Rodzina jest włączona w pracę nad zmianą swojej sytuacji, staje się to praca „z” rodziną a nie na jej „rzecz”. Na spotkaniach zespołów rodzina ma możliwość usłyszeć, jaką opinię na jej temat mają przedstawiciele służb społecznych, dostrzec, że są one zazwyczaj różne, że nawet, jeśli pracownicy zwracają uwagę na dysfunkcjonalne zachowania rodziców, to wynika to z troski o rodzinę i dzieci. Warto dosyć szybko przejść z mówienia o problemach na mówienie o celach, np. poprzez pytanie *Co musiałoby być zamiast...* Prowadzenie spotkania przy obecności członków rodziny sprzyja skupieniu się na wyszukiwaniu rozwiązań. Na przedstawienie sytuacji rodziny przez każdego z członków zebrania powinno być przeznaczone pół godziny (każdy omawia, jak widzi sytuację rodziny, zaczynają rodzice). Wtedy na negocjację celów i określeniu działań pozostaje ok. godziny. Każdy z zebranych, również począwszy od rodziców, proponuje, co może zrobić, aby poprawić sytuację rodziny. Powinno być to ok. 6 działań na 2 tygodnie, w tym maksymalnie 3 podjęte przez rodzinę. Kiedy kończy się spotkanie jest wiadomo, jakie działania warto zrealizować, jakimi możliwościami rodziny i zasobami instytucjonalnymi dysponujemy, aby dzieci w rodzinie były zabezpieczone a sytuacja rodziny lepsza. Dobrze byłoby, gdyby spotkanie prowadził asystent rodziny, najczęściej będący w środowisku zamieszkania rodziny lub koordynator asystentów rodziny. Należy być uważnym, na tak zwany „język zmiany klienta”[143], czyli wychwytywać, kiedy wyraża on pragnienie zmiany, zdolność do zmiany, podaje powody do zmiany i zobowiązuje się do niej oraz używając dialogu motywującego

[140] E. Jarosz, *Ochrona dzieci przed krzywdzeniem. Perspektywa globalna i lokalna*. Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008, s. 372.
[141] M. Świderska, *Asystent rodziny – współczesna forma pomocy rodzinie*, dz. cyt., s. 52.
[142] M. Mróz, I. Krasiejko, *Asystent rodziny w roli koordynatora zespołu interdyscyplinarnego*, „Praca Socjalna” 2011, nr 6, s. 63–80.
[143] D. B. Rosengren, *Rozwijanie umiejętności w Dialogu Motywującym. Podręcznik praktyka z ćwiczeniami*, Wyd. UJ, Kraków 2013, s. 136–138.

wzmacniać w postanowieniu i wprowadzeniu zmiany[144]. Prowadzenie spotkania zespołu przez asystenta może pomóc uniknąć sytuacji, przypominającej „sąd" nad rodziną z wypunktowaniem jej błędów. Metody pracy asystenta, sprzyjają pracy w duchu dialogu, budowaniu narracji dotyczącej zmiany poprzez wyłanianie zasobów, celów i rozwiązań.

W czasie spotkania powinien być sporządzony protokół[145], którego kopię powinni otrzymać wszyscy uczestnicy, aby móc w każdej chwili przypomnieć sobie, jakie mają do wykonania działania pomiędzy spotkaniami. Kolejne spotkanie powinno być przeprowadzone po upływie od 2 tygodni do miesiąca. Przedstawiane są wtedy przez rodzinę i pracowników instytucji zrealizowane działania, oceniana ich skuteczność i planowane kolejne.

Warto wziąć pod uwagę, że praca specjalistów bez udziału rodziny to działanie bardziej na „rzecz" rodziny niż „współpraca z rodziną, z jej cechami takimi jak: interwencjonizm (instrumentalizacja działania, ubezwłasnowolnianie, pozbawianie podmiotowości), klientelizm (szeroka oferta różnorakich świadczeń zaspokajająca doraźne potrzeby lub nieadekwatna do tych potrzeb, natomiast niemotywująca klientów do faktycznych zmian w ich życiu, powodująca roszczeniowość i uzależnienie od pomocy), fasadowość (pozorowanie pracy socjalnej z rodziną) oraz patologizacja myślenia o rodzinie (postrzeganie ją przez pryzmat zaburzeń i deficytów).

Podsumowanie

Przyjmuje się założenie, że asystenci rodziny dokonają szybkich i trwałych zmian w rodzinach, o ile wykorzystają w swoich działaniach wszelkie możliwe zasoby (zasoby własne podopiecznego, jego rodziny, najbliższego otoczenia czy innych instytucji). Należy więc wziąć pod uwagę, że przy ograniczonych zasobach rodzin należy wzmacniać również inne instytucje polityki społecznej państwa – rynku pracy, edukacji, mieszkaniowego czy służby zdrowia. Efektywność działań państwowej pomocy społecznej jest bowiem zależna od okoliczności zewnętrznych wyznaczanych przez czynniki strukturalne. Dobrze zorganizowane środowisko społeczne (w tym infrastruktura socjalna) i indywidualne możliwości korzystających ze wsparcia jednostek i ich zasoby rodzinne to klucz do sukcesu, tj. do trwałego usamodzielnienie jednostki i wyłączenia jej z systemu wsparcia instytucjonalnego[146].

Każda rodzina, również z wieloma problemami, ma potencjał do zmian. Należy zmieniać od wewnątrz jej kierunki działania, jednym ze sposobów jest asystentura rodziny. Profesjonalne wspieranie rodziny winno być jednakże wielozakresowe, międzyresortowe i ponadsektorowe, prowadzone również w środowisku zamieszkania rodziny. Obejmuje pomoc socjalną, medyczną, psychologiczno-pedagogiczną i inną, w zależności od potrzeb rodziny.

---

144 Szerzej: I. Krasiejko, *Asystent rodziny jako członek zespołu multiprofesjonalnego*, „Doradca w pomocy społecznej", kwiecień 2015.

145 Formularz *protokołu z posiedzenia zespołu multiprofesjonalnego* – w narzędziach fakultatywnych asystenta rodziny.

146 P. Trojanowski, I. Tworek, M. Wawrzyniak-Kostrowicka, *Asystent rodziny jako innowacyjny instrument pomocy na tle mechanizmów przeciwdziałających wykluczeniu społecznemu rodzin*, Wyd. Leader-Great Publishers, Łódź 2012, s.78–79.

Dodatek. Narzędzia asystenta rodziny

Narzędzia asystenta rodziny służą do prowadzenia i dokumentowania pracy z rodziną. Ich zadaniem jest umożliwienie świadczenia usługi na jak najwyższym poziomie i ułatwianie wykonywania pracy. Jednocześnie narzędzia powinny służyć jedynie dokumentowaniu minimalnego zakresu informacji na temat prowadzonej pracy socjalno-wychowawczej z rodziną, aby nie rozbudowywać nadmiernie biurokratycznej części pracy ograniczając przez to bezpośrednie działanie z rodziną.

Wzory dokumentów, zwłaszcza scenariuszy wywiadów zawierają przykładowe pytania. Powinny być one dla asystenta inspiracją do formułowania własnych pytań, w sposób jak najbardziej adekwatny do cech indywidualnych osoby, z którą prowadzona jest rozmowa.

Wywiady prowadzone z osobą lub rodziną powinny mieć charakter wywiadu jakościowego, podczas którego asystent rodziny naprowadza osobę na interesujące go obszary tematyczne oraz podąża za jej wypowiedziami. Celem tak prowadzonego wywiadu jest pozyskanie informacji, co dzieje się w danym obszarze życia rodziny, którego dotyczy pytanie oraz stworzenie odpowiedniej atmosfery do rozmowy i ułatwienie osobie wypowiadanie się na trudne dla niej tematy[147].

Poniżej przedstawiono przykłady wzorów narzędzi asystenta rodziny, z podziałem na obligatoryjne, do których używania zobowiązuje asystenta rodziny ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz fakultatywne, będące wsparciem w prowadzeniu metodycznego działania. Należy zwrócić uwagę, że dane narzędzie należy wypełniać na danym etapie pracy. Tylko wtedy będzie one służyć efektom pracy w rodzinie. Rodzina powinna otrzymywać kopię dokumentów, zwłaszcza planu pracy.

Tabela nr 6. Narzędzia asystenta rodziny.

Etap metodycznego działania	Nazwa narzędzia obligatoryjnego	Nazwa narzędzia fakultatywnego
Etap I. Nawiązanie kontaktu, podjęcie decyzji o współpracy, tworzenie relacji.	*Formularz zgody na podjęcie współpracy z asystentem rodziny.* *Założenie teczki rodziny.* *Kwestionariusz osobowy.*	*Ulotka dla rodziny*
Etap II. Rozpoznanie sytuacji rodziny	*Formularz: opis sytuacji rodziny.*	*Scenariusze wywiadu z rodziną.*
Etap III. Planowanie pracy z rodziną	*Formularz: plan pracy z rodziną.*	*Formularz: protokół z posiedzenia zespołu multiprofesjonalnego.*
Etap IV. Realizacja planu pracy		*Karta działań asystenta z rodziną*
Etap V. Ocena okresowa	*Formularz: ocena okresowa sytuacji rodziny.* *Formularz: aktualizacja planu pracy z rodziną.*	*Formularz: protokół z posiedzenia zespołu multiprofesjonalnego.*
Etap VI. Zakończenie współpracy i ocena końcowa	*Formularz: ocena końcowa sytuacji rodziny.*	

Źródło: opracowanie własne.

[147] K. Kadela, J. Kowalczyk, *Standardy pracy socjalnej*, Wyd. WRZOS, Warszawa 2014.

Obligatoryjne narzędzia asystenta rodziny

Formularz zgody rodziców na współpracę z asystentem rodziny

Zgoda na współpracę z asystentem rodziny nr

Imiona i nazwisko dorosłych członków rodziny: ……

Adres zamieszkania: ……...…….

Adres do korespondencji: ……...…….

Zgodnie z art. 8 ust 3 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r.
o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej
(Dz.U. z 2016r. poz. 575)
„Wspieranie rodziny jest prowadzone za jej zgodą i aktywnym udziałem, z uwzględnieniem zasobów własnych oraz źródeł wsparcia zewnętrznego".

WYRAŻAMY ZGODĘ *) NIE WYRAŻAMY ZGODY *)

na

wspieranie naszej RODZINY

przez ASYSTENTA RODZINY

……..……..
(imię i nazwisko)

w celu przezwyciężenia trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych.

w okresie od …… do ……

Data podpisania dokumentu: ……

Podpisy dorosłych członków rodziny:

……..……

……..……

……..……
(imię i nazwisko, nr dowodu osobistego, podpis)

Dokument podpisano w obecności:

……
(imię i nazwisko, stanowisko, nr legitymacji służbowej, podpis)

*) Niepotrzebne skreślić

Formularz wstępnej oceny rodziny

OPIS SYTUACJI RODZINY

NR …

DANE CZŁONKÓW RODZINY

(imię i nazwisko)

(adres)

(telefon kontaktowy)

DANE ASYSTENTA RODZINY

(imię i nazwisko)

(telefon kontaktowy)

Data sporządzenia:

1.Obraz aktualnej sytuacji z perspektywy członków rodziny.
(trudności, mocne strony oczekiwania, potrzeby, cele rodziny):

2. Informacje o rodzinie zebrane od innych pracowników służb społecznych, cele do osiągnięcia wskazane przez pracowników instytucji.

3. Opis sytuacji rodziny z perspektywy asystenta rodziny.
(trudności, umiejętności wymagające wzmocnienia, zasoby rodziny, środowiska lokalnego, instytucjonalne):

(podpis asystenta rodziny)

Formularz planu pracy z rodziną

PLAN PRACY Z RODZINĄ nr

DANE CZŁONKÓW RODZINY:

DANE ASYSTENTA RODZINY:

DATA SPORZĄDZENIA:

CEL GŁÓWNY:

Lp.	Cel szczegółowy	Działania	Termin i miejsce wykonania	Osoba odpowiedzialna za wykonanie	Przewidywane efekty działań

…….. (podpis asystenta rodziny)

…….. (podpisy członków rodziny)

……..…….…….. (podpisy innych osób tworzących plan)

AKTUALIZACJA PLANU PRACY Z RODZINĄ nr

DANE CZŁONKÓW RODZINY:

DANE ASYSTENTA RODZINY:

DATA AKTUALIZACJI:

CEL GŁÓWNY:

Lp.	Cel szczegółowy	Działania	Termin i miejsce wykonania	Osoba odpowiedzialna za wykonanie	Przewidywane efekty działań

…….. (podpis asystenta rodziny)

…….. (podpisy członków rodziny)

……..…….…….. (podpisy innych osób tworzących plan)

Formularz oceny okresowej

OCENA OKRESOWA
PRACY ASYSTENTA RODZINY
Z RODZINĄ

NR…….

Dane członków rodziny
(imiona, nazwisko, adres członków rodziny)

Dane asystenta rodziny

Data sporządzenia:

1. Opis sytuacji rodziny przed objęciem asystenturą rodziny (lub od ostatniej oceny):

2. Cele współpracy z rodziną:
   Cel główny:

   Cele szczegółowe:
   1.
   2.

3. Zadania wykonane z rodziną i na jej rzecz w okresie …… oraz osiągnięte efekty:

   1.
   2.
   3.

4. Wnioski i uwagi:

podpis asystenta rodziny ……. podpis koordynatora …….

Komentarz:

Punkt 2 należy spisać z planu pracy z rodziną. Podpunkty z 3. powinny odpowiadać podpunktom z 2. (dla przejrzystości mieć tę samą kolejność), można nawet pisać ad. 1, ad. 2 itd. Przy tworzeniu opisu warto wykorzystać informacje zawarte w karcie pracy z rodziną, zwłaszcza dotyczące zadań wykonanych z rodziną i na jej rzecz (jest to istotne przy zadaniowym czasie pracy asystenta rodziny).
Jeśli cel nie został osiągnięty, warto napisać, czy jest nadal aktualny, czy też okazał się niemożliwy - nierealny lub czy nie był ważny z perspektywy klienta czy też działania zostały przeniesione na później, do dalszej pracy, gdyż klient na dany moment nie był gotowy do działania.

Formularz oceny końcowej

OCENA KOŃCOWA
PRACY ASYSTENTA RODZINY
Z RODZINĄ

NR…….

Dane członków rodziny
(imiona, nazwisko, adres członków rodziny)

Dane asystenta rodziny

Data sporządzenia

Przyczyna zakończenia pracy z rodziną:

- osiągnięte cele,
- zaprzestanie współpracy przez rodzinę,
- brak efektów,
- zmiana formy pomocy (na jaką, np. praca socjalna, piecza zastępcza, usługi opiekuńcze, kuratela sądowa, inne jakie ……..)
- zmiana miejsca zamieszkania rodziny,
- inne jakie ……

Założone w planie efekty pracy z rodziną	**Poziom ich osiągnięcia (wysoki, dobry, dostateczny, mierny, niedostateczny) z uzasadnieniem**

Wnioski i uwagi, dotyczące dalszego postępowania wobec rodziny:

podpis asystenta rodziny ……. podpis koordynatora ……..

Fakultatywne narzędzia asystenta rodziny

Ulotka dla rodziny

Ulotka dla rodziny

Kim jest asystent rodziny i co robi?

Asystent rodziny przez pewien czas wspiera rodzinę, aby w przyszłości samodzielnie potrafiła pokonywać trudności życiowe, zwłaszcza dotyczące opieki i wychowania dzieci.

W czasie wspólnych działań z członkami rodziny:

- pomaga odnaleźć to, co w Was dobre, co potraficie i kto oraz gdzie może Wam pomóc,
- doradza jak pielęgnować niemowlę, opiekować się i wychowywać dzieci, żeby były szczęśliwe i słuchały poleceń rodziców,
- pomaga w codziennej organizacji dnia rodziny, znajdowania sposobów spędzania wspólnego czasu rodziny,
- pokazuje jak sprawnie wykonywać obowiązki domowe,
- doradza jak zarządzać pieniędzmi,
- informuje jak działają urzędy, placówki wsparcia rodziny i dziecka,
- wyjaśnia jak wypełniać dokumentację oraz realizować sprawy urzędowe,
- wspiera w kontaktach z pracownikami szkoły, przedszkola, sądu, poradni, przychodni, policji, urzędów i innych instytucji,
- pomaga podnieść kwalifikacje zawodowe i znaleźć pracę,
- chroni dzieci przed niebezpiecznymi zachowaniami dorosłych.

Asystent rodziny spotyka się z rodziną w domu rodziny oraz czasem towarzyszy członkom rodziny do instytucji. Początkowo spotyka się z rodziną często, potem coraz rzadziej. Jedna wizyta może trwać nawet 3 godziny. Asystent rodziny prowadzi dokumentację, planuje z rodziną, co i jak zrobić oraz pisze sprawozdania z wykonanych działań. Współpracuje z innymi pracownikami różnych instytucji pracującymi z rodziną dla dobra całej rodziny, a przede wszystkim, aby dzieci czuły się dobrze i bezpiecznie w rodzinie.

Asystent rodziny pomaga zrealizować to, co rodzina chce oraz co inne służby społeczne wymagają od rodziny.

Pomaga tylko w tym, co możliwe jest do osiągnięcia.

Scenariusze rozmowy wstępnej z rodziną

Scenariusz rozmowy w ujęciu Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach

Poszukiwanie obszarów współpracy

Proszę sobie wyobrazić Waszą rodzinę za rok, po tym, jak dzięki naszej wspólnej pracy rozwiążemy Wasze problemy, które spowodowały, że jestem Waszym asystentem. Jaka zmiana w Waszym życiu powoli Pani stwierdzić, że jest lepiej i że nie muszę już tu przychodzić? (obraz preferowanej przyszłości)

Co musi wyniknąć z dzisiejszego spotkania, aby każdy z Was mógł powiedzieć, że przyniosło mu ono pożytek?(korzyści)

Jakie mają Państwo trudności, w rozwiązaniu których mogłabym pomóc? Co Państwa martwi? (problem)

Co mogę uczynić, co Panu teraz pomoże? (oczekiwania)

Jakie okoliczności spowodowały, że potrzebuje Pani pomocy asystenta? (obecna sytuacja)

Z czym najtrudniej się pogodzić, w tym co się dzieje? (łączenie obecnej sytuacji z problemami)

Patrząc na tę sytuację, jakich zmian Pani oczekuje? (łączenie obecnej sytuacji z celami)

Co takiego ma się zmienić, by to była dla Pani lepsza sytuacja? Czego takiego będzie mniej? Czego będzie więcej? Co się pojawi? Co zniknie? (łączenie obecnej sytuacji z preferowaną przyszłością)

Jak Pani sądzi, jakie Pani potrzeby są obecnie dla Pani najważniejsze? (łączenie obecnej sytuacji z potrzebami)

Na czym polega Pana trudność? (problem)

Jak Pani reaguje na to, co się dzieje trudnego wokół? Jak te Pana trudności wpływają na innych? (łączenie problemów zewnętrznych z wewnętrznymi)

Co takiego ma być, zamiast tego, co widzi Pan jako problem? (łączenie problemów z celami)

Proszę sobie wyobrazić Waszą rodzinę za rok, po tym, jak dzięki naszej wspólnej pracy rozwiążemy Wasze problemy, które spowodowały, że jestem Waszym asystentem. Jaka zmiana w Waszym życiu powoli Pan stwierdzić, że jest lepiej i że nie muszę już tu przychodzić? (preferowana przyszłość)

Czego Pani oczekuje? Co Pani chce? (cele)[148].

Poszukiwanie kierunków pracy z rodziną wyznaczonych przez osoby z otoczenia klienta i inne służby społeczne oraz łączenie ich z celami osobistymi klienta.

Przydatne pytania:

Proszę powiedzieć, jak Pani myśli, co takiego powinniśmy wiedzieć o problemach, które spowodowały, że zaproponowano Pani współpracę z asystentem rodziny. Jesteśmy zainteresowani Pani zdaniem na ten temat. Jeśli nie był to Pani pomysł to, co prawdopodobnie powiedziałaby ta osoba, jaki był powód, że poprosiła Panią, aby Pani skorzystała z tej formy pomocy?

Asystent rodziny został przyznany Pani orzeczeniem sądu. Co chciałaby Pani osiągnąć dzięki mojemu przychodzeniu tutaj, co byłoby wartościowe dla Pani i Pani rodziny? Jak Pani przypuszcza, co musiałby Pani zrobić, aby służby społeczne zniknęły z Pani życia i zostawiły Panią w spokoju? Co na ten temat powiedział Pani pracownik socjalny (kurator, sędzia)?

Gdy spojrzy Pani w przeszłość, kiedy problem nie dotyczył Pani tak bardzo jak teraz, co wtedy robiła Pani inaczej, że sprawy miały się odmiennie? Co robili wówczas inni?

Kiedy zakończy się Pani współpracę z asystentem rodziny, co będzie Pani robiła inaczej, co upewni Panią i Pani bliskich oraz służby społeczne: kuratora, sąd, pracowników szkoły, że jest Pani gotowa sama sobie radzić (należy pytać o specyficzne zachowania, po czym poznają to inni?)

[148] T. Świtek, *Ścieżki rozwiązań*, dz. cyt. P de Jong, I.K. Berg, *Rozmowy o rozwiązaniach*, dz. cyt.

Jak inni ważni dla Pani ludzie pomagają Pani, że jest Pani na właściwej drodze (np. członkowie dalszej rodziny, pracownik socjalny, kurator, wychowawca dzieci itp.).

Może być również użyteczne zapytanie klienta w luźny i neutralny sposób o jego wcześniejszy kontakt z placówkami pomocy społecznej. Nawet jeśli nie były intensywne, może to spowodować pojawienie się przydatnych wskazówek dotyczących klienta, jego gotowości do pracy oraz tego, co jego zdaniem może być pomocne.

Przykłady pytań:

Wydaje się, że szkoła jest bardzo zaniepokojona o Pani córkę i rozumiem, że miała Pani kilka spotkań z wychowawcą, pedagogiem, była Pani w poradni psychologiczno-pedagogicznej. Jak przydatne były te spotkania? Co powiedziałaby Pani, że było najbardziej użyteczne dla Pani?

Wydaje się, że wielu ludzi martwi się o Pana postępowanie w stosunku do żony i dzieci. Co załóżmy, musieliby oni zobaczyć, żeby nie musieć obawiać się o Was?

Zapisy w naszej dokumentacji wskazują, że miała Pani kontakty z naszym ośrodkiem wcześniej. Co z ostatnich kontaktów z pracownikiem socjalnym było najbardziej przydatne dla Pani? A najmniej pomocne?

Korzystała już Pani z pomocy asystenta? Z jakich obszarów współpracy jest Pani zadowolona? Co powinnam zmienić?

Mają Państwo przyznanego kuratora. Czy może mi Pani powiedzieć, co z tych spotkań z nim uznałaby Pani za najbardziej korzystne?

Z szacunkiem udzielajmy informacji na temat wszelkich nienegocjowalnych wymogów i od razu pytajmy klienta o ich percepcje dotyczące tych wymogów.

Sąd nakazał Panu chodzić na terapię AA, załóżmy, że Pan by uznał tę decyzję i zaczął tam chodzić, w jaki sposób mogłoby być to pomocne dla Pana w sytuacji, kiedy stara się Pan odzyskać dzieci?

Jako asystent rodziny, mam mobilizować Panią do porządkowania na bieżąco mieszkania, dlatego też dobrze byłoby, żeby Pani to robiła, jak Pani myśli, w jaki sposób byłoby to pomocne dla Pani w przekonaniu pracownika socjalnego i kuratora, do tego, że potrafi Pani zadbać o odpowiednie warunki do nauki i zabawy, spożywania posiłków i snu dla dzieci?

Jeśli będzie Pani widywana pod wpływem alkoholu, a dzieci będą biegały do późnych godzin wieczornych bez opieki po osiedlu to mogą być Pani odebrane prawa rodzicielskie, co Pani na to? Co Pani zamierza? Co może Pani z tym zrobić?

Chciałbym dojść dzisiaj z Panem do tego, co Pana zdaniem mogłoby się Panu przydać w tej sytuacji, mogą być to takie rzeczy, które musi Pan robić, bo wymaga od pana tego sąd, które Pana zdaniem nie są użyteczne, a mogą być takie rzeczy, które musi Pan robić i mogą Pana zdaniem być przydatne. I na tyle, ile to możliwe, to chciałbym nadać priorytet tym rzeczom, które Pana zdaniem byłyby dla Pana najbardziej korzystne. Przypuśćmy, że Pan dotrzyma tego zobowiązania związanego z testami i terapią alkoholową, to, co może to zmienić? Co by się zmieniło dla Pana? Co by się zmieniło pomiędzy Panem a innymi ludźmi? Jak na tym skorzystałyby Pana dzieci?[149]

[149] P. de Jong, I.K. Berg, *Rozmowy o rozwiązaniach,* Wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków 2007; I. Krasiejko *Praca socjalna w praktyce asystenta rodziny*, dz. cyt.

Scenariusz wywiadu z rodziną przeżywającą trudności w prawidłowym realizowaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej[150]

Scenariusz jest narzędziem prowadzenia wywiadu jakościowego. Zawiera jedynie przykładowe pytania, jakie pracownik może zadać osobie podczas rozmowy. Sposób dokumentowania pozyskiwanych informacji: notatki robocze. Wnioski można wpisać do narzędzia asystenta rodziny: Opis sytuacji rodziny. Wywiad ma dostarczyć dogłębnej wiedzy o rodzinie z dziećmi, jej kondycji psychofizycznej, kompetencjach wychowawczych. Za pomocą narzędzia badane są relacje rodzinne: z rodzicami, rodzeństwem, dziećmi, dalszą rodziną oraz relacje poza rodziną: towarzyskie, zawodowe, w powiązaniu z miejscem zamieszkania, wpływ otoczenia na funkcjonowanie rodziny. Narzędzie służy też do wskazania osób i instytucji znaczących dla rodziny. Prowadząc rozmowę warto zwrócić uwagę na rodzinne uwarunkowania, osobowości i funkcjonowanie tych jednostek, którym należy pomoc. Dlatego też bardzo istotnym elementem pracy z rodziną z dziećmi/ rodzicami, jest posiadanie wiedzy o zasobach środowiska rodzinnego i lokalnego, które powinny być rozpoznane:

- zasoby rodzinne (krewni), tj. możliwości uzyskania wszelkiej pomocy nie tylko materialnej, ale też innego wsparcia, np. w formie opieki nad dziećmi, spędzania wakacji u rodziny, zabezpieczenia dzieci w sytuacji kryzysu w domu rodzinnym oraz wzmacnianie i wsparcie emocjonalne w trudnych sytuacjach,
- możliwości pomocy i wsparcia bezpośrednio w środowisku zamieszkania – pomoc sąsiedzka, np. zrobienie zakupów, odprowadzenie dziecka do szkoły lub przedszkola, zaopiekowanie się dziećmi w sytuacji załatwienia koniecznych spraw,
- lokalna infrastruktura, tj. instytucje i organizacje pozarządowe, z których usług rodzina z dziećmi korzysta lub może skorzystać.

Obszary funkcjonowania rodziny, których dotyczy rozpoznanie sytuacji:
1. Status rodziny: pełna, niepełna, wielodzietna, pokoleniowa.

2. Sytuacja prawna rodziców wobec dzieci (kwestie związane z władzą rodzicielską).
Przykładowe pytania:
Czy przysługuje P. pełnia władzy rodzicielskiej? Jeśli nie to czy władza rodzicielska została ograniczona, zawieszona lub został/a P. pozbawiany/a władzy rodzicielskiej (w stosunku, do których dzieci)? Z jakiego powodu władza rodzicielska została ograniczona, zawieszona lub został/a P. pozbawiony/a władzy rodzicielskiej?
Czy w związku z nieprawidłowościami w opiece i wychowywaniu dzieci wydane zostało zarządzenie przez sąd opiekuńczy, jeśli tak, to jakie? Czy wszystkie dzieci są pod P. opieką? Czy pomaga Państwu kurator sądowy? Jeśli tak, to co było powodem ustalenia nadzoru kuratora/ co takiego wydarzyło się w rodzinie, że został ustalony nadzór kuratora? Jeśli tak to jaki jest zakres jego działań? Na czym polega pomoc kuratora?
Przykładowe pytania zadawane w sytuacji umieszczenia dziecka/ dzieci w pieczy zastępczej:
Jaki był powód umieszczenia dziecka/ dzieci w pieczy zastępczej? Jakie kroki podjął/ęła P. w celu powrotu dziecka do domu? Czy spotyka się P. z dzieckiem przebywającym w placówce/ rodzinie zastępczej? Czy dziecko jest urlopowane? Jeśli tak to jak spędza P. z nim czas?

3. Prowadzenie gospodarstwa domowego (kwestia utrzymania czystości w mieszkaniu – czy mieszkanie jest czyste, posprzątane? Sposób podziału obowiązków związanych z prowadzeniem gospodarstwa (sprzątanie, gotowanie), czy dzieci są angażowane w obowiązki domowe?).

[150] K. Kadela, J. Kowalczyk, *Standardy pracy socjalnej*, Wyd. WRZOS, Warszawa 2014, s. 187–191.

Przykładowe pytania:
Jak obowiązki, w P. rodzinie, związane z prowadzeniem domu są podzielone? Kto się, czym zajmuje (kto sprząta mieszkanie, kto robi pranie, kto prasuje, itd.)? Jak radzi sobie P. z obowiązkami domowymi (praniem, gotowaniem, sprzątaniem, przygotowaniem posiłków)? Czy któreś czynności sprawiają P. trudność?

4. Gospodarowanie budżetem domowym (kwestie związane z opłacaniem rachunków, robieniem zakupów, miesięczne wydatki rodziny).
Przykładowe pytania:
Kto w P. rodzinie robi zakupy? W jaki sposób robione są zakupy i gdzie (np. codziennie – drobne zakupy, w sklepie osiedlowym, lub raz na tydzień w supermarkecie)? Kto jest odpowiedzialny w P. rodzinie za opłacanie rachunków? Czy planuje P. wydatki na dany miesiąc/ tydzień? Czy prowadzi P. zeszyt wydatków? Które wydatki są największym obciążeniem dla P. rodziny (np. opłaty mieszkaniowe, wydatki na leki i leczenie, wydatki na jedzenie)?

5. Sposób zapewnienia opieki nad dzieckiem/ dziećmi (kwestie związane z podziałem obowiązków związanych z opieką nad dziećmi, odżywianiem, higieną osobistą).
Przykładowe pytania:
Jak, w P. rodzinie, wygląda podział obowiązków związanych z opieką nad dziećmi (w szczególności dziećmi niezdolnymi do samoobsługi z uwagi na wiek lub stan zdrowia)? Kto przygotowuje posiłki? Czy dzieci mają zapewniony minimum jeden ciepły posiłek w ciągu dnia? Kto gotuje obiady? Czy dzieci jedzą obiad w domu? Czy dzieci mają zapewniony ciepły posiłek/ wyżywienie w szkole/ przedszkolu? Ile dzieci spożywają posiłków w ciągu dnia? Jak często zmienia P. odzież dziecku (ile razy dziecko zakłada to samo ubranie pod rząd)? Jak często zmieniana jest bielizna? Jak często dziecko jest kąpane? Ile razy myje zęby?

6. Sytuacja zdrowotna (informacje na temat stanu zdrowia, przewlekłych chorób, niepełnosprawności. W sytuacji, gdy rodzic jest niepełnosprawny lub przewlekle chory – informacje na temat ewentualnych ograniczeń w opiece nad dzieckiem).
Przykładowe pytania:
Czy ktoś w P. rodzinie leczy się? Jeśli tak, to z jakiego powodu? Czy systematycznie kontaktuje się ze służbą zdrowia, ma wykonane badania specjalistyczne, przyjmuje leki? W jaki sposób sprawowana jest opieka nad przewlekle chorym, niepełnosprawnym członkiem P. rodziny (w szczególności dzieckiem)? Kto sprawuje opiekę? Jakie trudności napotyka P. w opiece nad chorym/ niepełnosprawnym dzieckiem? Czy może P. liczyć na pomoc rodziny/ sąsiadów/ przyjaciół/ instytucji? Czy ma P. trudności w zapewnieniu opieki nad dzieckiem w związku z P. stanem zdrowia? Pod opieką której przychodni/ lekarza pozostaje dziecko? Kiedy ostatni raz był/a P. z dzieckiem u lekarza? Czy dziecko miało wszystkie obowiązkowe szczepienia?

7. Warunki mieszkaniowe (kwestie związek z stanem technicznym lokalu, metrażem, wyposażeniem. Czy dziecko ma do dyspozycji własną „przestrzeń" i czy jest to widoczne, np. własne łóżko, zabawki, biurko itp.?).
Przykładowe pytania:
Czy posiada P. niezbędne sprzęty gospodarstwa domowego? Jeśli nie, to jakich brakuje? Czy dziecko posiada własny pokój? Czy ma własne łóżko? Gdzie odrabia lekcje/ gdzie bawi się? Kiedy mieszkanie było ostatni raz remontowane/ odnawiane?

8. Sytuacja szkolna/ przedszkolna dziecka (kwestie związane z wynikami w nauce, frekwencją, kontaktem rodzica/ rodziców ze szkołą/ przedszkolem).
Przykładowe pytania:
Do której szkoły/ przedszkola uczęszcza dziecko? Do której klasy/ grupy przedszkolnej? Kto zaprowadza dziecko do przedszkola/ szkoły? Kto je dobiera? Jak często kontaktuje się P. ze szkołą, przedszkolem?

Jak często? Kto jest wychowawcą klasy, do której uczęszcza dziecko? Czy dziecko chętnie uczęszcza do przedszkola/ szkoły? Czy chętnie opowiada o swoim dniu w przedszkolu/ szkole? Czy pyta P. dziecko o zadania domowe? Czy dziecko wymaga pomocy w nauce? Jeśli tak, to z kim dziecko odrabia zadania domowe? W jakiej porze dnia? Czy ma wszystkie podręczniki i przybory szkolne? Czy dziecko uczęszcza na świetlicę szkolną? Na zajęcia pozalekcyjne? Jeśli tak, to jaki jest charakter tych zajęć – zajęcia reedukacyjne, koła zainteresowań?

9. Sytuacja wychowawcza dzieci (stosowane metody wychowawcze, zachowanie dzieci – ewentualne trudności jakie sprawiają, zaburzenia w zachowaniu, przejawy demoralizacji, niedostosowania społecznego – jeśli występują).
Przykładowe pytania:
Czy dzieci sprawiają trudności wychowawcze? Czy są posłuszne, wykonują polecenia? Czy wykonują należące do nich obowiązki np. sprzątanie zabawek, odrabianie lekcji? Czy w rodzinie ustalone są zasady postępowania, np. godziny powrotu do domu, czas związany z nauką? Jak te zasady zostały ustalone – przez rodziców, czy też dziecko uczestniczyło w opracowaniu zasad, miało możliwość wypowiedzenia się? Czy dziecko przestrzega ustalonych zasad? W jaki sposób dziecko jest zapoznawane z zasadami? Czy zdarzało się, aby przedszkole/ szkoła zgłaszały zastrzeżenia co do zachowania dziecka? Co P. robi w sytuacjach gdy dziecko nie chce wykonać polecenia, nie przestrzega zasad? Czy stosuje P. nagrody, jeśli tak to jakie? Czy stosuje P. kary, jeśli tak to jakie? Czy zgadzacie się Państwo (P. i partner) w tym zakresie? Czy macie takie same wymagania, oczekiwania wobec dziecka? Jeśli nie, to na czym polega różnica? Czy podejmowaliście Państwo próby uzgodnienia wspólnego stanowiska? Czy ma P. zaufanie do dziecka? Jeśli nie, to co takiego się wydarzyło, że dziecko utraciło P. zaufanie? O której godzinie dziecko wraca do domu? Czy wie P. w jaki sposób/ z kim spędza czas? Czy rozmawia P. z dzieckiem na temat jego zainteresowań, znajomych, jak spędza czas wolny? Czy dziecko mówi o swoich problemach, trudnościach? W jaki sposób okazuje P. zainteresowanie sprawami dziecka? Czy bawi się P. z dzieckiem? Jakie są to zabawy?

10. Relacje w rodzinie (kwestie związane komunikacją, sposobem odnoszenia się do siebie, wzajemnym wsparciem).
Przykładowe pytania:
W jaki sposób rozwiązywane są pojawiające się konflikty? Jak wyglądają relacje między dziećmi? Czy dzieci wspierają się nawzajem? Czy dzieci bawią się razem? W co? Czy pomagają sobie w nauce? Czy rozmawiacie Państwo o pojawiających się trudnościach? W jaki sposób wspieracie się, pocieszacie się? (Jeśli dziecko wraca do domu smutne, jak je P. pociesza?) Do kogo zwraca się dziecko, gdy potrzebuje rady, pomocy? Do kogo zwraca się P., gdy potrzebuje rady, pomocy?

11. Sposoby spędzania wolnego czasu przez rodzinę (zainteresowania dzieci, formy spędzania czasu wolnego).
Przykładowe pytania:
Jak rodzina spędza czas wolny? Co w tym czasie P. robicie? Jak dzieci spędzają czas wolny? Jakie są ich zainteresowania, uzdolnienia? W jaki sposób dziecko rozwija swoje zainteresowania, uzdolnienia? Czy dzieci uczestniczą w zajęciach pozaszkolnych (zajęcia w domach kultury, w placówkach wsparcia dziennego, klubach sportowych)? Czy koleżanki/ koledzy odwiedzają dziecko? Jak często? Czy zna Pani przyjaciół/ kolegów/ koleżanki dzieci? Czy przeznacza P. środki finansowe na zorganizowanie zajęć w czasie wolnym?

12. Możliwość otrzymania wsparcia ze strony rodziny, pomoc sąsiedzka.
Przykładowe pytania:
Czy utrzymuje P. kontakt z rodziną mieszkającą oddzielnie? Jeśli tak to, z kim? Jak często odwiedzacie się? Czy zna P. swoich sąsiadów? Na czyją pomoc może P. liczyć w trudnych sytuacjach?

„Narzędzie oceny progu zagrożenia rozwoju biosocjokulturalnego dziecka”
opracowane przez E. Marynowicz-Hetkę[151]
dostosowane do współczesnych warunków przez I. Krasiejko.

Syndrom cech	Cechy	Wskaźniki progu zagrożenia rozwoju dziecka na poziomie ostrzegawczym (możliwe działania profilaktyczne w postaci pracy socjalno-wychowawczej asystenta rodziny)	Wskaźniki progu zagrożenia rozwoju dziecka na poziomie krytycznym (przy istnieniu kilku wskaźników i braku chęci współpracy rodziców w ich niwelowaniu – wskazane ratownictwo w postaci pieczy zastępczej)
pielęgnacja rozwoju biologicznego	warunki materialne	dochód rodziny z różnych źródeł (pracy rodziców, świadczenia) wystarcza na zaspokojenie podstawowych potrzeb, niska umiejętność rodziców w gospodarowaniu budżetem domowym, zdarzają się zaległości w opłatach lub okresowe zadłużenia	dochód nie wystarcza na zaspokajanie podstawowych potrzeb, wielkość dochodu jest niestała, pochodzi głównie ze świadczeń rodzinnych i z pomocy społecznej lub/i nielegalnych źródeł, rodzice nie chcą korzystać z możliwości aktywizacji zawodowej, niska umiejętność rodziców w gospodarowaniu budżetem domowym, zaległości w opłatach lub/i zadłużenia, pieniądze są przeznaczane głównie na używki lub inne potrzeby rodziców
	warunki mieszkaniowe	gęstość zaludnienia 2 osoby na pokój, w wyposażeniu mieszkania brakuje kilku podstawowych sprzętów, np. stołu, rodzeństwo śpi ze sobą w jednym łóżku, w domu czasem można zastać nieporządek	gęstość zaludnienia powyżej 2 osoby na pokój, brak podstawowych sprzętów, np. dzieci śpią w jednym łóżku z rodzicami, brak miejsca do zabawy i odrabianie lekcji przez dzieci, zniszczenie mebli, w pomieszczeniach panuje brud
	przestrzeganie norm żywienia i higieny	w żywieniu przewaga posiłków przyrządzonych z półproduktów, dzieci nieregularnie jędzą gorący posiłek, dzieci myte lecz nieregularnie, dość czysto ubrane, ale rzeczy zniszczone, mało zadbane, w domu są urządzenia sanitarne, ale źle funkcjonują lub nie są utrzymane w czystości	skromne i niepełnowartościowe lub/i nieprzystosowane do wieku dziecka posiłki, dzieci mają brudne ciało i ubrania, wstępuje świerzb lub wszy, brak bieżącej ciepłej wody, WC na zewnątrz mieszkania, urządzenia sanitarne źle funkcjonują lub nie są utrzymane w czystości
	troska o stan zdrowia dziecka	mała troska rodziców o stan zdrowia dzieci (wizyty u lekarza tylko w koniecznych przypadkach, zazwyczaj podporządkowywanie się zaleceniom lekarza)	brak troski rodziców o stan zdrowia dzieci (wizyty u lekarza tylko w koniecznych przypadkach lub wcale, nie podporządkowywanie się zaleceniom lekarza),

[151] Marynowicz-Hetka E., *Narzędzie oceny progu rozwoju biosocjokulturalnego dziecka*, w: I. Lepalczyk, J. Badura (red.), *Elementy diagnostyki pedagogicznej*, PWN, Warszawa 1987.

wyrównywanie braków organizmu dziecka	zainteresowanie kompensacją i współudział w jej realizacji	przy przewlekłych chorobach lub zaburzeniach rozwojowych u dzieci, niesystematyczne podejmowanie działań przez rodziców dotyczących diagnostyki, leczenia, terapii, rehabilitacji czy rewalidacji dziecka, zalecane przez specjalistów ćwiczenia są w domu wykonywane niesystematycznie	przy przewlekłych chorobach lub zaburzeniach rozwojowych u dzieci, mimo zaleceń lekarzy, pielęgniarki środowiskowej lub pracowników innych instytucji niepodejmowanie działań przez rodziców dotyczących diagnostyki, leczenia, terapii, rehabilitacji czy rewalidacji dziecka
pobudzanie rozwoju biologicznego	stwarzanie warunków do rekreacji fizycznej	rodzina podejmuje pewne działania na rzecz udziału dzieci w rekreacji fizycznej, ale z inicjatywy dzieci, szkoły lub innych instytucji, dziecko posiada niektóre przyrządy do rekreacji fizycznej (np. rower, sanki, piłkę), zazwyczaj otrzymało je w prezencie	rodzice nie stwarzają okazji do rekreacji fizycznej dzieci, z propozycji instytucji korzystają niechętnie, dziecko nie posiada sprzętów sportowych
nabywanie ról społecznych	struktura rodziny	rodzina formalnie pełna, lecz rozkład pożycia, rodzina niepełna, wielokrotnie zrekonstruowana,	rodzina formalnie pełna, lecz rozkład pożycia, rodzina niepełna, częste zmienianie partnerów, duża liczba dzieci z różnych związków, część dzieci przebywa w pieczy zastępczej
	modelowanie stosunku do pracy zawodowej przez rodziców	prace dorywcze, porzucanie pracy, okresowe utrzymywanie się ze świadczeń z pomocy społecznej	niechęć do aktywizacji zawodowej, unikanie lub/i porzucanie pracy, utrzymywanie się ze świadczeń rodzinnych lub/i z pomocy społecznej, nielegalne źródła dochodu (np. prostytucja, kradzieże)
	obowiązki domowe	dzieci nie mają obowiązków domowych lub jeśli mają nie dostrzega się ich wartości wychowawczych	nadmierne obciążenie obowiązkami domowymi, dzieci przejmują zadania rodziców i obowiązki opiekuńczo-wychowawcze wobec młodszego rodzeństwa
	warunki do nauki sprzyjające wdrażaniu do roli ucznia	dzieci mają wyodrębnione miejsce do nauki ze wspólnej przestrzeni (np. fragment stołu, półka w szafie), lecz warunki zewnętrzne nie sprzyjają nauce (włączony TV, rozmowy dorosłych, zabawa młodszego rodzeństwa), niekompletny zestaw podręczników, minimalne wyposażenie szkolne, lecz utrzymane w nieładzie	brak stałego miejsca do nauki, brak kompletu książek i przyborów, warunki zewnętrzne niesprzyjające w odrabianiu lekcji
	zainteresowanie rodziców nauką szkolną dziecka	kontakt ze szkołą z inicjatywy nauczyciela, sporadyczne zainteresowanie nauką szkolną dziecka, okazjonalna pomoc w przypadku trudności	unikanie kontaktu z pracownikami szkoły, przywalanie dziecku na opuszczanie lekcji i nieodrabianie prac domowych lub brak zainteresowania nauką szkolną dziecka

kształtowanie postaw prospołecznych	czas poświęcony dziecku	rodzice sporadycznie spędzają czas z dzieckiem oraz interesują się jego poczynaniami lub odwrotnie nadmierne ochranianie i koncentrowanie się na sprawach dziecka, nie pozwalanie na zabawy z rówieśnikami	zupełny brak opieki i kontroli nad dzieckiem, przyzwalanie na spędzanie czasu bez nadzoru dorosłych w nieznanych miejscach i późne powroty do domu, pozostawienie małych dzieci bez opieki
	atmosfera rodzinna	konflikty, tworzenie się koalicji jednych członków rodziny przeciw drugim, niechęć, „duszna atmosfera", wspólne wykonywane czynności są niezamierzone, zdarza się nadużywanie alkoholu przez jednego z rodziców	przemoc partnerska lub wobec dzieci, uzależnienie od środków psychoaktywnych jednego lub obojga rodziców, chłód emocjonalny matki wobec dzieci, brak więzi, nieleczone zaburzenia psychiczne matki z zniekształceniami w odbiorze rzeczywistości, brak wspólnie wykonywanych czynności integrujących rodzinę (pogawędki, wycieczki), nieradzenie sobie z trudnymi zachowaniami dziecka
	postawy wychowawcze	unikająca, nadmiernie chroniąca	nadmiernie wymagająca, odtrącająca – okazywanie dziecku, że jest niechciane i niekochane
	styl wychowania	styl chaotyczny, niekonsekwentny, okazjonalny, autokratyczny postępowanie rodziców jest niespójne, np. matka ulega dzieciom a ojciec jest zbyt wymagający, niejednakowe traktowanie dzieci	despotyzm wychowawczy – zbyt duże wymagania w stosunku do wieku dziecka, krytycyzm, kary fizyczne lub styl liberalny niekochający – nieingerowanie rodziców w postępowanie dziecka, nieinteresowanie się jego sprawami i miejscem przebywania, chłód emocjonalny
budzenie zainteresowań intelektualnych i estetycznych	organizowanie sytuacji wychowawczych sprzyjających budzeniu aspiracji i zainteresowań	w domu jest niewiele książek, czasem czyta się lub ogląda wiadomości lub filmy dokumentalne, aktywność kulturalna rodziców ogranicza się do kontaktu z TV, kontakt z innymi instytucjami kulturalnymi okazjonalny, najczęściej zainicjowany przez szkołę lub instytucje pomocy społecznej, dzieci czasem uczęszczają na zajęcia pozalekcyjne organizowane przez szkołę lub świetlice środowiskowe	w domu nie ma biblioteczki, rodzice nie wykazują inicjatywy w organizacji i czasu wolnego, niechętnie zapisują dzieci do placówek wsparcia dziennego
przekazywanie zasad i norm moralnych	tworzenie sytuacji sprzyjających uczeniu się refleksji nad życiem i zachowaniami osób	rodzice nie organizują sytuacji wychowawczych wymagających oceny postępowania drugiej osoby i jego motywów, w razie zaistnienia naturalnej sytuacji tego typu udzielają wskazówek w sposób dyrektywny	rodzice dają niewłaściwy przykład swoim zachowaniem, nie respektują norm społecznych, negatywnie oceniają przy dziecku osoby żyjące zgodnie z zasadami, przyzwalają lub nawet nakłaniają dziecko do zachowań takich jak kradzieże, oszustwo, pobicie, prostytucja

Karta pracy asystenta z rodziną i na jej rzecz

Imiona i nazwiska członków rodziny:

Imię i nazwisko asystenta rodziny:

Miesiąc:

Data	Miejsce	Opis wykonanych zadań z rodziną i na jej rzecz	Ilość godzin

…….
Podpis asystenta rodziny

…….
Podpis koordynatora

Komentarz:
Asystenci dla każdej rodziny tworzą miesięczną kartę pracy. Wpisują w niej czynności z nią wykonywane (np. *trening budżetu domowego, towarzyszenie Pani Aleksandrze Nowak u lekarza psychiatry*) i na jej rzecz (np. *rozmowa z pedagogiem szkolnym Panią Anną Jarosz w sprawie określenia warunków promocji Dominiki Nowak do następnej klasy*). W karcie można posługiwać się również sformułowaniami art. 15.1. ustawy o wspieraniu rodziny, gdzie wypisane są zadania asystenta, np. *udzielenie pomocy Pani Annie Nowak w rozwiązaniu problemów wychowawczych z dziećmi*. W rubryce „miejsce" asystenci wpisują teren, na którym odbywa się ich działanie, np. *miejsce zamieszkania rodziny, szkoła, sąd, budynek OPS* itd. Informacje zawarte w karcie pracy z rodziną powinny być spójne z wpisami w planie pracy z rodziną. Na podstawie tej karty tworzy się sprawozdanie półroczne.
Rubryka ilość godzin służy do tego, aby potem na końcu móc zliczyć miesięczną sumę godzin przepracowaną z daną rodziną i na jej rzecz, czyli włączając działania pośrednie.
Niektórzy asystenci prowadza kartę wizyt w środowisku rodziny, ale wtedy należy wpisywać tylko odwiedziny w domu rodziny bez spotkań z członkami rodziny w innych miejscach np. OPS, szkole, urzędzie.

Miejscowość data

PROTOKÓŁ Z POSIEDZENIA

MULIPROFESJONALNEGO ZESPOŁU POMOCY RODZINIE

W sprawie poszukiwania rozwiązań trudnej sytuacji
Rodziny ……, Pani …….., Pana ……
oraz zaspokojenia potrzeb, zapewnienia warunków do wychowania i rozwoju oraz bezpieczeństwa ich dzieci: …….

W spotkaniu uczestniczyli:

Rodzice:
Zwierzchnik asystenta rodziny:
Asystent rodziny:
Pracownik Socjalny:
Kurator sądowy:
Pedagog szkolny:
Pielęgniarka środowiskowa:
Przedstawiciel Fundacji::
Inne osoby obecne na spotkaniu:

Z opisu aktualnej sytuacji rodziny i propozycji pomocy, dokonanego ustnie przez każdą ww. osób wynikają:

Trudności Rodziny:

Cele:

Zasoby rodziny:

Zasoby instytucjonalne:

W trakcie debaty ustalono następujący **plan działań**, służący rozwiązaniu trudności rodziny i zapewnieniu warunków do rozwoju i wychowania dziecka:

L.P.	Działanie	Czas i miejsce realizacji	Osoba realizująca/ nadzorująca wykonanie działania

Data kolejnego spotkania:

Podpisy:

Kopię protokołu przekazano wszystkim uczestniczącym w spotkaniu osobom.

Spis literatury dotyczącej asystentury rodziny

Bernaś M., Trojanowski P., Tworek I., *Problemy wdrożeniowe asystencji rodzinnej w świetle deklaracji i opinii jej adeptów i ich opiekunów*, Fundacja In Posterum, Wrocław 2014.

Bielecka E., *Asystent rodziny w przestrzeni życia i funkcjonowania rodziny*, [w:] M. Ruszkowska, M. Winiarski (red.), *Praca socjalna z dziećmi, młodzieżą i rodziną*, Wyd. CRZL, Warszawa 2014.

Ciczkowska-Giedziun M., *Pracownicy socjalni o asystentach rodziny raz jeszcze*, „Praca Socjalna" 2012 nr 1.

Ciczkowska-Giedziun M., *Nowe podejście do pracy socjalnej z rodziną*, [w:] E. Kantowicz (red.), *Koncepcje i praktyka działania społecznego w pracy socjalnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2010.

Ciczkowska-Giedziun M., *Wydobywanie mocnych stron rodziny w sytuacji problemowej*, [w:] J. Rutkowiak, D. Wajsprych (red.), *Między negacją a afirmacją – czy kryzys oddziaływań pedagogicznych?*, Oficyna Wydawnicza „Impuls", Kraków 2012.

Ciczkowska-Giedziun M., *Asystent rodziny w pracy z rodzinami z wieloma problemami*, [w:] M. Piorunek, J. Kozielska, A. Skowrońska-Pućka (red.), *Rodzina, młodzież, dziecko. Szkice z teorii i praktyki pomocy psychopedagogicznej i socjalnej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań 2013.

Ciczkowska-Giedziun M*., Wspieranie rodzin w Polsce i na świecie*, [w:] J.M. Garbula, A. Zakrzewska, W. Sawczuk (red.), *Świat rodziny. Perspektywa interdyscyplinarna wobec trwania i zmiany*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.

Ciczkowska-Giedziun M., *Metodyka pracy asystenta rodziny*, [w:] E. Kantowicz (red.), *Metodyka pracy socjalno-wychowawczej – wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2013.

Dębska-Cenian A., *Asystowanie – rozważania na temat istoty silnie zindywidualizowanego wsparcia*, [w:] M. Szpunar (red.)*, Asystentura rodziny nowatorska metoda pomocy społecznej w Polsce*, Wyd. MGT, Gdynia 2010.

Dunajska A., Dunajska D., Klein B., *Asystentura w pomocy społecznej*, Wyd. Verlag Dashofer, Warszawa 2011.

Guć M., *Asystentura – szanse i zagrożenia z perspektywy gminy*, [w:] M. Szpunar (red.)*, Asystentura rodziny nowatorska metoda pomocy społecznej w Polsce*, Wyd. MGT, Gdynia 2010.

Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2012 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Warszawa 2013

Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2013 ustawy o wspieraniu rodziny… , Warszawa 2014

Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2014 ustawy o wspieraniu rodziny… , Warszawa 2015

Informacja o wynikach kontroli – *Funkcjonowanie asystentów rodziny w świetle ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, 2015

Jaraczewska J.M., Krasiejko I. (red.), *Dialog Motywujący w teorii i praktyce, Motywowanie do zmiany w pracy socjalnej i terapii*, Wyd. Edukacyjne „Akapit", Toruń 2012.

Jarosz E., *Pomoc i wsparcie rodzin zaniedbujących dzieci*, [w:] M. Ruszkowska, M. Winiarski (red.), *Praca socjalna z dziećmi, młodzieżą i rodziną*, Wyd. CRZL, Warszawa 2014.

Józewczyk J., *Szanse i zagrożenia dla asystentury – refleksje praktyka*, [w:] M. Szpunar (red.)*, Asystentura rodziny nowatorska metoda pomocy społecznej w Polsce*, Wyd. MGT, Gdynia 2010.

Kanios Anna, *Praca socjalna – zagadnienia teoretyczne i metodyczne*, Wyd. UMSC, Lublin 2014.

Karasowska A., Szulirz A., *Ocalić więzi. Praca socjoterapeutyczna z rodziną zagrożoną*, Fundacja Etoh i Wyd. Edukacyjne Remedium, Warszawa 2015.

Kita B., Repelewicz-Iwaniuk A., *„Standard świadczenia pracy asystenta rodziny w m. st. Warszawa" jako przykład zastosowania elementów Dialogu Motywującego w pracy z rodzinami z wieloma*

problemami, [w:] J. M. Jaraczewska, I. Krasiejko (red.), *Dialog Motywujący w teorii i praktyce. Motywowanie do zmiany w pracy socjalnej i terapii,* Wyd. Edukacyjne „Akapit", Toruń 2012.

Kotlarska-Michalska A., *Modele pracy z rodziną*, [w:] A. Żukiewicz (red.), *Praca socjalna w służbie ludziom*, Wyd. Edukacyjne „Akapit", Toruń 2012.

Kotlarska-Michalska A., *Praca socjalna w rodzinie, z rodziną i dla rodziny w perspektywie ról zawodowych pracownika socjalnego i asystenta rodziny*, [w:] A. Żukiewicz (red.), *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki i pomocy do wsparcia*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2011.

Kowalczyk B., *Modele pracy asystenta rodziny i współpracy z pracownikiem socjalnym*, „Praca Socjalna" 2012, nr 4.

Kowalczyk B., *Obszary współpracy asystenta rodziny i pracownika socjalnego*, [w:] A. Żukiewicz (red.), *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki do wsparcia*, Wyd. Impuls, Kraków 2011.

Kowalczyk B., *Współpraca asystenta rodziny z koordynatorem pieczy zastępczej*, „Problemy Społeczne" 2012, nr 5.

Krajewska B., *Asystenci rodziny w nowym systemie wsparcia*, „Praca Socjalna" 2012, nr 2.

Krasiejko I., *Metodyka działania asystenta rodziny. Podejście Skoncentrowane na Rozwiązaniach w pracy socjalnej*, Wydanie 1, Wyd. Naukowe Śląsk, Katowice 2010; Krasiejko I. , *Metodyka działania asystenta rodziny. Różne modele pracy z rodziną*, Wydanie 2 poszerzone i uzupełnione, nowy rozdział: 3. *Praca socjalna, wychowawcza i terapeutyczna asystenta z rodziną z wieloma problemami w Polsce*, Wyd. Naukowe Śląsk, Katowice, 2012.

Krasiejko I., *Praca socjalna w praktyce asystenta rodziny. Przykład Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach w pracy socjalnej*, Wyd. 1, Wyd. Naukowe Śląsk, Katowice 2011; Krasiejko I., *Praca socjalna w praktyce asystenta rodziny. Przykład Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach w pracy socjalnej*, Wydanie 2, Wyd. Naukowe Śląsk, Katowice 2013.

Krasiejko I., *Zawód asystenta rodziny w procesie profesjonalizacji. Wstęp do teorii i praktyki nowej profesji społecznej*, Wyd. Edukacyjne „Akapit", Toruń 2013.

Krasiejko I., Ciczkowska-Giedziun M. (red.), *Praca socjalno-wychowawcza z rodziną w ujęciu wybranych koncepcji. Analiza metodycznego działania z osobami potrzebującymi pomocy,* Wyd. IRSS, Warszawa 2016.

Krasiejko I., Łukasik B., *Refleksyjna edukacja metodycznego działania w pracy socjalno-wychowawczej z rodziną,* Wydawnictwo AJD, Częstochowa 2016, w przygotowaniu.

Krasiejko I, Imielińska A., *Efektywność asystentury rodziny na przykładzie badań realizowanych w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Częstochowie*, [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny analiza efektywności specjalizacji pracy socjalnej w kontekście projektu systemowego MOPS w Gdyni „Rodzina bliżej siebie"*, Wyd. MOPS w Gdyni, Gdynia 2011.

Krasiejko I., *Koncepcje budzenia sił ludzkich w asystenturze rodzin,* [w:] A. Garbarz, B. Szluz, M. Urbańska, W. Walc (red.), *Rodzina w środowisku lokalnym. Pomoc – wsparcie – opieka*, Wyd. KORAW, Rzeszów 2011.

Krasiejko I., *Praca socjalno-wychowawcza asystenta z rodziną*, [w:] J. Szymanowska (red.), *Wyzwania współczesnego dzieciństwa i rodzicielstwa. Praca socjalna w perspektywie działań wychowawczych*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2014.

Krasiejko I., *Pedagogiczne aspekty pracy asystenta rodziny*, [w:] E. Kantowicz, M. Ciczkowska-Giedziun, L. Willan-Horla (red.), *Wielowymiarowość wsparcia we współczesnej rodzinie polskiej*, Wyd. UWM, Olsztyn 2015.

Krasiejko I., Świtek T., *Między wsparciem a kontrolą – różane rozumienie roli asystentów rodziny,* [w:] T. Biernat, J. A. Malinowski, K. M., Wasilewska – Ostrowska (red.), *Rodzina w pracy socjalnej – aktualne wyzwania i rozwiązania*, Wyd. Edukacyjne Akapit, Toruń 2015.

Krasiejko I., *Asystent rodziny – towarzysz?* „Praca Socjalna"2016, nr 2.

Krasiejko I., *Asystent rodziny – profesjonalista, ale nie cudotwórca, „*Praca Socjalna" 2012, nr 4.

Krasiejko I., *Asystentura jako forma pomocy dziecku w rodzinie,* „Szkice Humanistyczne”, tom XIV, 2014, nr 1–2.
Krasiejko I., *Diagnoza pedagogiczna w metodycznym działaniu asystenta rodziny*, „Przegląd Pedagogiczny” 2015, nr 1.
Krasiejko I., *Asystenci rodziny zatrudnieni na umowę zlecenia jako prekariusze – zagrożenia dla profesjonalizacji nowego zawodu*, „Polityka Społeczna” 2016, nr 1.
Krasiejko I., *Cienie zawodu asystenta rodziny*, „Pracownik Socjalny” 2013, nr 4.
Krasiejko I., *Dialog Motywujący w praktyce. Jak motywować klienta do pracy nad zmianą?*, „Pracownik Socjalny w Terenie”, 2013/2014 nr 2,
Krasiejko I., *Debata o stanie i kierunkach rozwoju asystentury rodziny*, „Problemy Społeczne”, 2013, nr 6.
Krasiejko I., *Etapy metodycznego działania asystenta z rodziną w ujęciu Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach*, „Podlaski Przegląd Społeczny” 2014, nr 3.
Krasiejko I., Krauze W., *Częstochowski program asystent rodziny – charakterystyka realizacji programu oraz pierwsze efekty*, „Pracownik Socjalny” 2010, nr 1.
Krasiejko I. Przeperski J., *Nowoczesne formy wsparcia rodziny − asystentura rodzin i Konferencja Grupy Rodzinnej, „*Praca Socjalna” 2011, nr 2.
Krasiejko I., *Cechy centralne asystentury oraz wynikająca z ich zakresu rola asystenta rodziny*, „Doradca w pomocy społecznej”, luty 2015.
Krasiejko I., *Elastyczne formy zatrudnienia asystenta rodziny*, „Doradca w Pomocy Społecznej”, marzec 2015.
Krasiejko I., *Asystent rodziny jako członek zespołu multiprofesjonalnego*, „Doradca w Pomocy Społecznej”, kwiecień 2015.
Krasiejko I., *Rozpoczynanie współpracy asystenta z rodziną*, „Doradca w Pomocy Społecznej”, maj 2015.
Krasiejko I., *Motywowanie klientów do współpracy z asystentem rodziny – zasady i techniki*, „Doradca w Pomocy Społecznej”, czerwiec 2015.
Krasiejko I., *Pozytywne wzmacnianie zaradności i wykorzystywanie atutów*, „Doradca w Pomocy Społecznej”, lipiec-sierpień 2015.
Krasiejko I., *Strategie pracy z klientami narzekającymi na innych*, „Doradca w Pomocy Społecznej”, wrzesień 2015.
Krasiejko I., *Strategia całościowa – ogólna ocena rodziny jako środowiska wychowawczego*, „Doradca w Pomocy Społecznej”, październik 2015.
Krasiejko I., *Planowanie pracy z rodziną*, „Doradca w Pomocy Społecznej”, listopad 2015.
Krasiejko I., *Plan pracy z rodziną dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej,* „Doradca w Pomocy Społecznej”, grudzień 2015.
Krasiejko I., *Etyka zawodowa asystenta rodziny zatrudnionego w instytucji biurokratycznej*, „Doradca w Pomocy Społecznej”, luty 2016.
Krasiejko I., *Ocena okresowa zmian dokonywanych w rodzinie*, „Doradca w Pomocy Społecznej”, marzec 2016.
Krasiejko I., *Ocena końcowa i zakańczanie pracy asystenta z rodziną*, „Doradca w Pomocy Społecznej”, kwiecień 2016.
Krasiejko I., *Rozmowa o zmianie zachowania*, „Doradca w Pomocy Społecznej”, maj 2016.
Krasiejko I., *Między wsparciem pomocą* „Doradca w Pomocy Społecznej”, czerwiec 2016.
Krasiejko I., *Grupowe formy wsparcia i pomocy,* „Doradca w Pomocy Społecznej”, lipiec 2016.
Krauze W., *Asystent rodziny w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Częstochowie,* [w:] M. Mirowska (red.), *Praca socjalna i wolontariat*, Wyd. AJD, Częstochowa 2010.
Krauze W., *Małymi kroczkami do sukcesu*, „Problemy Społeczne” 2009, nr 2.
Liciński M., *Asysta rodzinna. Projekt realizowany od czerwca 2005 do marca 2008 roku w ramach PIW EQUAL*, http://www.przeciw-ubostwu.brpo.gov.pl/pliki/1226049987.pdf [dostęp dnia 31. 08. 2012].

Lisota Joanna, *Asystentura rodzin – nowa forma pracy środowiskowe* „Świat Problemów" 2011, nr 7.

Lisowski A., *Tajemnica zawodowa asystenta rodziny*, „Doradca w Pomocy Społecznej", kwiecień 2016.

Łangowska K., *Asystent rodziny jako nowa metoda pracy pomocy społecznej,* [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura – nowa metoda w pomocy społecznej w Polsce*, Wyd. MOPS w Gdyni, Gdynia 2010.

Łangowska K., *Dobre praktyki* w *Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Gdyni na przykładzie asystentury rodzin,* [w:] A. Żukiewicz (red.), *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki i pomocy do wsparcia,* Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2011.

Malinowski J.A., *Role, funkcje i zdania asystenta rodzinnego*, [w:] A. Żukiewicz (red.), *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki do wsparcia*, Wyd. Impuls, Kraków 2011.

Matysiak-Błaszczyk A., Ściupider M., *Poznańskie doświadczenia asystentury rodzinnej* [w:] M. Piorunek (red.), *Pomoc – wsparcie społeczne – poradnictwo : od teorii do praktyki,* Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2010.

Nowak I., *Asystentura rodziny z perspektywy praktyka*, „Praca Socjalna" 2012, nr 4.

Poradnik asystenta rodziny, www.mbcenter.pl

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 grudnia 2011 r. w sprawie szkoleń na asystenta rodziny, Dz. U. 2011 Nr 272, poz. 1608.

Rudnik M., *Asystentura rodzin realizowana w ośrodkach pomocy społecznej w Polsce*, [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura – nowa metoda w pomocy społecznej w Polsce*, Wyd. MOPS w Gdyni, Gdynia 2010.

Sałustowicz P., *„Choroby wieku dziecięcego" procesu implementacji asysty rodzinnej – wstępna diagnoza,* „Praca Socjalna" 2013, nr 3.

Sałustowicz P., *Czy warto inwestować w asystenturę rodzinną?* „Praca Socjalna", 2015, nr 6.

Skuza Z., Żukowska B. *Asystent rodziny – kwalifikacje zawodowe? „*Problemy Społeczne" 2010.

Szarota Z., *Asystent rodziny : między interwencjonizmem państwa a spolegliwym opiekuństwem – konteksty edukacyjne* , „Edukacja" 2011, nr 4.

Szpunar M. (red.), *Asystentura rodziny. Analiza efektywności specjalizacji pracy socjalnej w kontekście projektu systemowego MOPS w Gdyni „Rodzina bliżej siebie"*, Wyd. MOPS w Gdyni, Gdynia 2011.

Szpunar M. (red.), *Asystentura rodziny – nowatorska metoda pomocy społecznej w Polsce*, Wyd. MOPS Gdynia, Gdynia 2010.

Szpunar M., *Refleksja klienta pomocy społecznej w kontekście oddziaływań asystenta rodzin,* [w:] J. Szymanowska (red.), *Ewaluacja w pracy socjalnej. Badania, kształcenie, praktyka*, Wyd. Impuls, Kraków 2011.

Szpunar M., *Asystent rodziny w opinii klientów pomocy społecznej w Gdyni – doniesienia z badań* „Praca Socjalna" 2012, nr 4.

Szpunar M., *Charakterystyka rodzin z wieloma problemami*, [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny – nowatorska metoda pomocy społecznej w Polsce*, Wyd. MOPS Gdynia, Gdynia 2010.

Szpunar M., *Szanse i zagrożenia dla asystentury rodzin w Polsce*, [w:] *Asystentura – nowa metoda w pomocy społecznej w Polsce*, M. Szpunar (red.), Wyd. MOPS w Gdyni, Gdynia 2010.

Szpunar M., *Znaczenie asystentury rodzin i działań projektowych „Rodzina bliżej siebie" realizowanych w MOPS w Gdyni w recepcji jej beneficjentów,* [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny. Analiza efektywności specjalizacji pracy socjalnej***,** Wyd. MOPS w Gdyni, Gdynia 2011.

Świderska M., *Asystent rodziny – współczesna forma pomocy rodzinie*, Wyd. Społecznej Akademii Nauk, Łódź 2013.

Teczka dokumentacji pracy z rodziną, Wyd. Forum, Poznań 2013/2014.

Trojanowski P., Tworek I., Wawrzyniak-Kostrowicka M., *Asystent rodziny jako innowacyjny instrument pomocy na tle mechanizmów przeciwdziałających wykluczeniu społecznemu rodzin,* Leader-Great Publishers Łódź 2012.

Tworek I., *Praca asystenta rodziny w systemie pieczy zastępczej,* [w:] M. Makuch, J. Pluta (red.), *Rodzina w systemie wsparcia społecznego*, Wrocławskie Centrum Opieki i Wychowania, Wrocław 2015.

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. 2011 Nr 149, poz. 887 z późn. zm.

www.asystentrodziny.info zakładka materiały

Zaraś-Wieczorek I., *Wnioski z rocznej pracy asystenta z rodzinami*, „Praca Socjalna" 2013, nr 6.

Żukiewicz A. (red.), *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki i pomocy do wsparcia,* Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2011.

Żukiewicz A., *Asystent rodzinny: profesja i pomoc. Odniesienia do etycznych aspektów integracji w życie rodzinne*, [w:] A. Żukiewicz (red.), *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki i pomocy do wsparcia,* Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2011.

Żukiewicz A. (red.), *Praca socjalna w służbie ludziom*, Wyd. Edukacyjne „Akapit", Toruń 2012.

Nota o autorce

Izabela Krasiejko – pedagog, doktor habilitowana, pracownik Instytutu Pedagogiki Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie.

Badaczka asystentury rodziny i autorka licznych prac naukowych na ten temat. Współpracuje z Polskim Instytutem Mediacji i Integracji Społecznej w zakresie organizacji Ogólnopolskich Zlotów Asystentów Rodziny oraz kształcenia i superwizji kadr pomocy społecznej. Członkini – założycielka Ogólnopolskiego Stowarzyszenia Asystentów Rodziny.

Członkini Rady Naukowej w Polskim Stowarzyszeniu Terapeutów Terapii Skoncentrowanej na Rozwiązaniach, certyfikowana trenerka PSR. Prowadzi implementację Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach oraz Dialogu Motywującego do praktyki asystentów rodziny, pracowników socjalnych, koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej.

Mężatka, matka dwójki dzieci.

Kontakt: ikrasiejko@interia.pl

Z recenzji

Uważam, że książka jest wartościowym opracowaniem zawierającym interesujące interpretacje, prezentujące nie tylko w sposób wyjaśniający poszczególne kwestie, ale także wskazujące na aspekty trudne do jednoznacznych rozstrzygnięć. Praca ma wyraźny wymiar praktyczny i poznawczy (...). Moim zdaniem nie ma obecnie na rynku wydawniczym wielu pozycji, które stanowiłyby tak rzetelnie opracowane kompendium wiedzy o asystentach rodziny, uwzględniających bardzo przejrzyście perspektywę praktyki działania.(...) Autorka dała się poznać jako doświadczony badacz problematyki, a także zaprezentowała wysoki poziom umiejętności warsztatowych.

dr hab. Marta Czechowska-Bieluga
Instytut Pedagogiki
Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie

W moim przekonaniu książka ta powinna być lekturą obowiązkową każdego przełożonego asystenta rodziny, asystenta rodziny, przedstawiciela instytucji pomocy społecznej i wsparcia rodziny oraz każdego, kto zastanawia się czy chce wykonywać ten zawód.

mgr Agnieszka Macyk
prezes Ogólnopolskiego Stowarzyszenia Asystentów Rodziny